

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ
ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΓΕΝ. ΕΚΚΛΗΣ. ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛ. ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΝ ΤΩ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ, ΑΘΗΝΩΝ

ΠΕΡΙ ΤΟΝ ΤΙΤΛΟΝ
ΤΟΥ
“ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ,”

ΜΕΛΕΤΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ
ΩΣ ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝ. ΕΚΚΛ. ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΚΚΛ. ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΜΕΤΑ ΚΡΙΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ
ΕΙΣ ΕΡΓΑ Ρ. ΣΟΗΜ ΚΑΙ ΧΡΥΣ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1963/4

14153

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ
ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΓΕΝ. ΕΚΚΛΗΣ. ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛ. ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΝ ΤΩ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ, ΑΘΗΝΩΝ

ΠΕΡΙ ΤΟΝ ΤΙΤΛΟΝ
ΤΟΥ
“ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ,,

ΜΕΛΕΤΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ
ΩΣ ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝ. ΕΚΚΛ. ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΚΚΛ. ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΜΕΤΑ ΚΡΙΤΙΚΩΝ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ
ΕΙΣ ΕΡΓΑ Ρ. ΣΟΗΜ ΚΑΙ ΧΡΥΣ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1963/4

ΕΡΑΣΜΟΥ Β ΚΟΝΙΔΑΡΗ

ΕΚΔΟΣΗ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΕΩΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΕΩΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΕΩΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΙΤΛΩΝ
ΤΟΥ

ΑΡΧΙΕΡΕΥΣΚΟΠΟΥ

ΕΚΔΟΣΗ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΕΩΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΕΩΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΕΩΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΕΩΣ

ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΙΣ
ΑΡΘΡΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤ. ΗΘΙΚΗΝ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑΝ, ΤΟΜ. 3ΟΣ
ΜΕΤ' ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΗΣ ΕΙΣ ΤΟ ΕΡΓΟΝ
ΤΗΣ ΝΟΜΟΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ 1962

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΕΡΑΝ ΜΝΗΜΗΝ

ΤΟΥ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΜΟΥ

ΚΑΙ ΔΙΑΠΡΕΠΕΣΤΑΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

ΕΝ Τῃ ΕΔΡᾃ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣ. ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΚΑΙ ΑΚΑΔΗΜΑΤΙΚΟΥ

ΕΠΙ Τῃ 25ΕΤΗΡΙΑ ΑΠΟ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ

(1938 — 1963)

Τῃ 40ΕΤΗΡΙΑ ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΙΑΣ ΤΟΥ

(1923)

ΚΑΙ Τῃ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΑ ΑΠΟ

ΤΗΣ ΚΑΘΗΓΕΣΙΑΣ ΤΟΥ

(1914)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ δημοσίευσίς τῆς παρούσης μελέτης, ἡ ὁποία ἔχει εἰς ἱκανὰ σημεῖα τὸν χαρακτήρα ἐρεῦνης, εἶναι λίαν ἐπίκαιρος, τοῦτο δὲ διότι, διὰ τῆς ἐπιτυχοῦς προτάσεως καὶ τῆς ἀποφασιστικῆς ἐνισχύσεως ἀνδρῶν, ἀγαπώντων τὴν ἀνύψωσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐψηφίσθη ὁ Νόμος 4243)1962 (εἰσηγούμενον εἰς τὴν Βουλὴν τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας κ. Γρηγορίου Κασιμάτη), καὶ ἀνεβίωσεν ἡ Μεγάλῃ Νομοπαρασκευαστικῇ Ἐπιτροπῇ τοῦ 1914 (Ἐλευθερίου Βενιζέλου), οὕτω δὲ ἤρχισεν ἡ μελέτη Νέου Σχεδίου Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὁ ὁποῖος δέον νὰ ἐδράζηται ἐπὶ τῶν Κανόνων. Ἡ ψήφισις Καταστατικοῦ Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν δέον ν' ἀκολουθήσῃ ἡ ἀναθεώρησις, συμπλήρωσις καὶ κωδικοποιήσις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Νομοθεσίας μετὰ μεταρρυθμίσεων, δυναμένων νὰ βοηθήσουν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος ν' ἀνταποκριθῇ εἰς τὰς πανελληνίους καὶ πανορθόδοξους εὐθύναις της, ἀσφαλῶς θὰ στηριχθῇ εἰς τοὺς Κανόνας, ὡς ὀρίζει τὸ Σύνταγμα καὶ τὸ πρῶτον ἄρθρον πάντων τῶν Καταστατικῶν Χαρτῶν, ὅπερ δὲν εἶναι ἐπιτρεπτόν νὰ εἶναι γράμμα κενόν, χρησιμοποιοῦμενον μόνον ὡς ἡ Πολιτεία παραβαίνει τοὺς Κανόνας. Τὸ κανονικὸν καθεστῶς, τὸ ἐδραζόμενον ἐπὶ τῆς Γραφῆς καὶ ἐπὶ τῶν Κανόνων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, δέον ν' ἀποτελῇ τὴν ἀδαμαντίνην βάσιν τῆς «συμφωνίας» Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας.

Ὑπὸ τὸ πρῶτον τοῦτο ἐξετάζοντες τὰ θεμελιώδη σημεῖα τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ κανονικὸν ἔργον τοῦ 1923 δέον νὰ ὀλοκληρωθῇ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν Κανόνων καὶ εἰς τὴν διοικητικὴν διάρθρωσιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Εἶναι δὲ ἐναντίον τῶν Κανόνων καὶ τοῦ Συντάγματος :

1ον) Ὅτι ὁ ἀγιογραφικὸς τίτλος τοῦ πρώτου ἱερατικοῦ βαθμοῦ, τοῦ Ἐπισκόπου, ὁ ὁποῖος, δυνάμει τῆς Ἀποστολικῆς διαδοχῆς, ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον τῆς ὑπάρξεως τῆς Ἐκκλησίας, ἀπεσκορακίσθη ὑπὸ τῆς μεγαλυτέρας τῶν Ἑλληνικῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν (ἴδε λαμπρὸν ἄρθρον «Διατὶ Ἐπίσκοποι» τοῦ συναδέλφου κ. Α. Φιλιππίδου εἰς τὸ «Βῆμα», φύλλον 4ης Ὀκτωβρ. 1963) καὶ ἀφέθη μόνον διὰ τοὺς βοηθοὺς Ἐπισκόπους, καθ' ὃν χρόνον Ῥωμαιοκαθολικοὶ καὶ Ἀγγλικανοὶ τὸν διατηροῦν, ὡς προερχόμενον ἐκ τῆς Ἀγ. Γραφῆς, οἱ δὲ Προτεστάνται τὸν ἐπαναφέρουν!

2ον) Σύστημα Μητροπόλεων ἄνευ ἐπισκοπῶν εἶναι κανονικῶς ἀνύπαρκτον καὶ διὰ τοῦτο ἀ-

παράδεκτον διὰ τοὺς Κανόνας τῆς Ἐκκλησίας καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀντισυνταγματικόν. Ὅθεν δὲν δύναται νὰ κρατηθῇ τὸ σημερινὸν σύστημα, διότι ἄλλως ἔχει τὸ δικαίωμα — ἐὰν ἐπιμένωμεν νὰ τὸ κρατήσωμεν — οἰοσδήποτε ὑπουργὸς νὰ εἴπῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὅτι δὲν δύναται μόνον αὐτὴ νὰ παραβαίῃ τοὺς Κανόνας!

3ον) Ἐπειδὴ τὸ σύστημα τοῦτο τῶν Μητροπόλεων μετ' ἐπισκοπῶν, ὅπερ παρέλαβον παρὰ τῶν Ἑλλήνων οἱ Σλάβοι καὶ λοιποὶ ὀρθόδοξοι καὶ τὸ κρατοῦν (ἡμεῖς κατελύσαμεν καὶ τὸ τελευταῖον ὑπόλειμμα ἐν Κρῆτῃ), ἦτο στατικόν, ἡ δὲ Ἐκκλησία ἦτο ὑπὲρ τοῦ ἀμεταθέτου (οἱ Κανόνες Σαρδικῆς κ. ἄ. κυροῦνται ὑπὸ τοῦ Β' Κανόνος τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς), ὡς μαρτυρεῖ ὁ Πίναξ τῶν Ἀρχιεπισκόπων Κωνσταντινουπόλεως τοῦ δ' καὶ ε' αἰῶνος (ὃν ἴδε ἐν Α' παραρτήματι), διὰ τοῦτο εἰσῆχθη βαθμηδὸν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Νεαρῶν τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου ἡ ἀρχὴ τῆς διοικητικῆς προαγωγῆς καὶ διὰ τῆς δημιουργίας τῆς «τάξεως προκαθηδρίας» (α, β, γ, δ, κ.λ.π.), τῆς νέας τάξεως «προκαθηδρίας τῶν αὐτοκεφάλων ἀρχιεπισκόπων», τῶν κατωτέρων τῶν Μητροπόλεων, ὧν προηγοῦντο καὶ ἡγοῦντο, ἀπὸ τοῦ ε' αἰῶνος οἱ Ἀρχιεπίσκοποι—ἀρχηγοὶ Ἐκκλησιῶν, ἐξ ὧν 5 καθιερώθησαν ὡς Πατριάρχαι (Ρώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων).

Οὕτω ὁ ἐκκλησιαστικὸς ὀργανισμὸς ἀπέκτησεν ἐλαστικότητα, διὰ τῆς νέας ταύτης διοικητικῆς διακρίσεως καὶ διὰ τῆς ἀρχῆς τῆς προαγωγῆς τοῦ Ἐπισκόπου εἰς Ἀρχιεπίσκοπον ἢ Μητροπολίτην (ἴδε νῦν Ρωσίαν, εἰς Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλ. Ἑλλάδος). Ἔχομεν δὲ βαθμιαίαν ἀνύψωσιν τῶν Ἀρχιεπισκόπων καὶ Μητροπολιτῶν εἰς Πατριάρχας ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνύψωσιν Μητροπολιτῶν εἰς ἀνωτέραν τάξιν. Οὕτω, ὅταν μιᾶς πόλεως ἐμειοῦτο ἡ ἀξία, ἡ Ἐκκλησία τὴν ὑπεβίβαζεν εἰς τὴν τάξιν τῶν Θρόνων, π. χ. ἀπὸ τὴν μ' (40ῆν) θέσιν εἰς τὴν μγ' (43ῆν). Ἄν ἀντιθέτως μία πόλις ἐξέλκται, τὴν θέσιν της κατελάμβανε, προαγομένη, μία ἄλλη π. χ. τὸν ιδ' αἰῶνα ἡ ἰστ' μητρόπολις Θεσσαλονίκης ἀννυώθη εἰς τὴν ἐνδεκάτην θέσιν, «εἶτα δὲ εἰς τέταρτον θρόνον μετὰ τοῦ Ἀγκύρας» (οὕτως) προβλ. σελ. 707 τοῦ ἔργου Η. Gelzer. Τὸ αὐτὸ συνέβαινε καὶ εἰς τὰς ἀρχιπάς. Ὅθεν εἰχομεν προαγωγὰς προσώπων, προαγωγὰς ἐδρῶν (μιᾶς ἐπισκοπῆς εἰς Μητρόπολιν ἢ ἀρχιπῆν, μιᾶς ἀρχιπῆς εἰς Μητρόπολιν) ἀλλὰ καὶ ὑποβιβασμούς. Οὕτω ὁ Ἐκκλ. Ὄργανισμὸς ἀπέκτησε μεγίστην ἐλαστικότητα.

Ἀποφασιστικὸν στοιχεῖον ὑπῆρξεν, εἰς τὴν ἐν προκειμένῳ ἐξέλιξιν, ἡ ἱστορικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἢ πολιτικὴ σημασία τῆς πόλεως ἐν ταῖς μεγάλαις περιοχαῖς ἢ ἐνίοτε τῆς προσωπικότητος τοῦ Ἐπισκόπου, οὐδέποτε δὲ τὸ μέγεθος τῆς οἰκονομίας τῆς περιόχῃς!

Οἱ λόγοι τοῦ Ὁσίου Κορδοῦης εἰς τὴν ἐν Σαρδικῇ Σύνοδον εἶναι διὰ τὸ θέμα τοῦτο πλέον ἢ σκληροί.

Ἡμεῖς ἐδῶ ἐν Ἑλλάδι ἐν ἀγνοίᾳ τούτων, ὡς ἀποδεικνύει ἡ κατὰ τὰ ἄλλα ἀξιόλογος εἰσήγησις περὶ τοῦ θέματος τῶν Ἐπισκοπῶν τῆς Ἑλλάδος τοῦ Ἀθ. Εὐταξίου (Γιαννοπούλου, Ἐγκυκλ. 1901, σελ. 105), ὁ ὁποῖος δὲν ἐγνώριζε (τῷ 1900) τὴν προέλευσιν τῆς διπλῆς χρήσεως τοῦ τίτλου Ἀρχιεπίσκοπος τ. Ἑ. τῆς δευτέρας τάξεως τῶν θρόνων, τῶν κατωτέρων τῶν Μητροπολιτῶν, ἣν ἐρευνῶμεν εἰς τὴν παρούσαν μελέτην, κατηγορήσαμεν τὴν παλαιὰν ἐκκλ. κανονικὴν διάκρισιν τῶν ἐπισκοπῶν.

Ὁ Ἀθανάσιος Εὐταξίας ἐπανέφερε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ καθεστὼς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τὸ πρὸ τοῦ 350 μ. Χ. (Μία μητρόπολις τῶν Ἀθηνῶν μετὰ 31 ἐπισκοπῶν, ὡς ἦτο ἡ ἐπαρχία Ἀχαΐας ὑπὸ τὸν Κορίνθου μέχρι τοῦ 732 μ. Χ.). Τοῦτο βεβαίως ἦτο καὶ εἶναι κανονικῶς δεκτόν, ἀλλὰ ἡ τοιαύτη διάρθρωσις εἶναι στατικὴ καὶ ἀκίνητος, δι' ἃ καὶ εἰσῆχθη κατὰ διαφόρους τρόπους τὸ ἀντικανονικὸν μεταθετὸν (πρβλ. Χριστοφιλοπούλου, Ἑλληνικὸν Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον, Β', σελ. 92, δεχομένου, ὅτι ἡ Ἐκκλησία θεωρητικῶς εἶναι ἐναντίον τοῦ μεταθετοῦ).

Ὅθεν ἐρωτᾶται :

Δικαιολογεῖται ἡ Ἑλλὰς νὰ ἔχη μίαν μητρόπολιν καὶ 78 ἐπισκοπὰς; Νομίζω ὅχι, ἀλλ' ἀσφαλῶς εἶναι προτιμότερον τοῦτο καὶ κανονικόν, καὶ ἄρα τὸ σύστημα, ὅπερ εἰσήγαγεν ὁ Ἀθ. Εὐταξίας, παρὰ τὸ σημερινόν μὲ τὰς μητροπόλεις ἄνευ ἐπισκοπῶν! Τὸ σημερινόν διοικητ. ἐκκλ. καθεστὼς εἶναι ἀπαράδεκτον καὶ συγκεντρωτικόν. Ἡ ἀρχαία Καθολικὴ Ἐκκλησία τῶν χρόνων τῆς ἀκμῆς ἐδημιούργησε διέξοδον κανονικὴν, διὰ τῆς προαγωγῆς (ἴδε πλήθος Νεαρῶν παρὰ Πουλίτσα) καὶ διετήρησε τὴν ἀρχὴν τῆς ἀποκεντρώσεως, διὰ τοῦ μητροπολιτικοῦ συστήματος (ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἑλλὰς εἶχε 6 Μητροπόλεις, καὶ εἰς τὴν νῦν ἔκτασιν 7 ἢ 8, συμπεριλαμβανομένης τῆς Θράκης). Ἄρα εἶχεν ἰσαριθμούς ἐπαρχιακὰς Συνόδους καὶ μίαν Μητροπολιτικὴν, ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, τὸν καὶ Ἀρχιεπίσκοπον τοῦ Ἰλλυρικοῦ (ἔδρα ἡ Θεσσαλονίκη).

Καὶ ἡ ἀποκέντρωσις, ἡ τόσον ἀρχαία, ἡ θεωρουμένη ὑπὸ τοῦ συγχρόνου Διοικητικοῦ Δικαίου, ὡς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς προόδου ἐν τῇ Διοικήσει, ὑπῆρχεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Μόνον τὰ Ἐκκλησιαστικὰ Ἐφετεῖα τοῦ Νόμου τοῦ 1923 ἐπανέφερον τὴν ἀποκέντρωσιν, βεβαίως μόνον ἐν μέρει. Εἶναι ἀξιοσημείωτον, ὅτι, ὅτε ὁ Ἀθ. Εὐταξίας τῷ 1900 μετέβαλε τὸ σύστημα τῆς ἐκκλησιαστικῆς διάρθρωσεως τῆς Ἑλλάδος (1856) ἐκ νέου, ὁ Η. Gelzer, ἀκαδημαϊκὸς καὶ διαπρεπὴς ἐρευνητὴς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς Διοικήσεως τοῦ Βυζαντίου, εἰς τὴν περιώνυμον πραγματείαν του «περὶ τῶν

ἀνεκδότων καὶ ἀνεπαρκῶς δημοσιευμένων κειμένων τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Τακτικῶν (Notitiae Episcopatum), ὡς συμβολὴν εἰς τὴν Βυζαντινὴν ἐκκλησιαστικὴν διοικητικὴν Ἱστορίαν», ἔρευναν, κατατεθεῖσαν εἰς τὴν ἐν Μονάχῳ Ἀκαδημίᾳ τῷ 1900, ἔγραφεν ἐκεῖ τὰ ἑξῆς: ἐξ ἀφορμῆς ἐρεύνης τῶν Notitiae Episcopatum τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας (ὡς γνωστὸν τὸ σύστημα ἴσχυεν ὄχι μόνον μέχρι τῆς ἐπανάστασεως, ἀλλὰ καὶ πέραν τοῦ 1901 ἐν μέρει, ἀλλ' ἠλλοιωμένον), τότε, λέγει ὁ Gelzer, τ. ἑ. ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὑπῆρχον ἐν Ἑλλάδι αἱ Μητροπόλεις, π.χ.

Θεσσαλονίκης	μετὰ	10	ἐπισκοπῶν
Κορίνθου	»	5	»
Ἀθηνῶν	»	6	»
Πατρῶν	»	2	»
Δαρίσης	»	10	»
Ἰωαννίνων	»	4	» κ. ἄ.

Ταύτην τὴν ἑξοχὸν ἐκκλησιαστικὴν ὀργάνωσιν κατέστρεψεν ἡ Γραφειοκρατία τῆς ἐλευθερίας Ἑλλάδος» (σελ. 617).

Ἡ Μεγάλῃ Νομοπαρασκευαστικῇ ἐπιτροπῇ ἔχει νῦν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπαναφέρῃ τὸ κανονικὸν καθεστῶς καὶ εἰς τὸ ἔργον τῆς συμβάλλει ἡ ἔρευνα τοῦ τίτλου «ἀρχιεπίσκοπος», ὡς πρὸς ἓν καίριον σημεῖον αὐτοῦ καὶ δὴ καὶ εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ μεταθετοῦ ἢ τῆς προαγωγῆς.

Μόνον τὰ κανονικὰ κριτήρια τῆς Ἀρχαίας καὶ τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησίας δύνανται νὰ ἰσχύσουν, διότι κατοχυροῦνται ὑπὸ τοῦ ἀρθροῦ 2 τοῦ Συντάγματος.

Καθηγητῆς ΓΕΡ. Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος	σελις 5
Πίναξ περιεχομένων	» 9
Είσαγωγή	» 11
Περί τῆς ἐννοίας τοῦ ὄρου Ἄρχιεπίσκοπος γενικῶς	» 17
Α'.	
Ἡ ἐμφάνις καὶ σημασία τοῦ ὄρου Ἄρχιεπίσκοπος διὰ τοὺς ἀρχηγοὺς μεγάλων Ἐκκλησιῶν	» 17
§ 1. Ἐμφάνις τοῦ ὄρου ὑπὸ τὴν πρώτην ἔννοιαν	» 17
§ 2. Ἡ γένεσις καὶ ἡ ἐπιβολὴ τοῦ Ἄρχιεπισκοπικοῦ καὶ Πατριαρχικοῦ Πολιτεύματος. Παρατηρήσεις εἰς τὰ ἔργα SOHM καὶ Χρυσ. Παπαδοπούλου	» 21
Β'.	
Ἐμφάνις τῆς δευτέρας ἐννοίας τοῦ τίτλου (διοικητικῆς διακρίσεως) Ἄρχιεπίσκοπος, ἥτοι περὶ «τῶν αὐτοκεφάλων Ἄρχιεπισκόπων» καὶ τῆς τάξεως αὐτῶν. Τὸ μεταθετὸν καὶ ἡ προαγωγή ἐν τῇ διοικήσει τῆς Ἐκκλησίας	» 27
§ 3. Περὶ τῆς προελεύσεως καὶ σημασίας τοῦ ὄρου «αὐτοκέφαλος Ἄρχιεπίσκοπος» ἐν τῷ Πατριαρχείῳ Κ)πόλεως καὶ τῆς «τάξεως προκαθηδρίας» τῶν Ἄρχιεπισκοπῶν	» 28
§ 4. Αἰτία τῆς ἐμφανίσεως τῆς τάξεως «τῶν αὐτοκεφάλων Ἄρχιεπισκοπῶν». Τὸ μεταθετὸν καὶ ἡ διοικητικὴ προαγωγή ἐν τῇ διοικήσει τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων	» 29
Γ'.	
Περί τινων παραλλαγῶν ἐν τῇ χρήσει τοῦ ὄρου «Ἄρχιεπίσκοπος»	» 34
§ 5. Ἐν τῷ Πατριαρχείῳ Κ)πόλεως ἀπὸ τοῦ 1' αἰῶνος καὶ μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων	» 34
§ 6. Περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας καὶ παρατηρήσεις εἰς τὸ ἔργον τοῦ Χρυσ. Παπαδοπούλου	» 36
Δ'.	
Ὁ τίτλος τοῦ Ἄρχιεπισκόπου εἰς τὰς λοιπὰς Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας σήμερον. Βραχεῖα ἐπισκόπησις	» 40
Παραρτήματα	» 43
Βιβλιογραφία	» 52

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

'Αφ' ὅτου ὁ διάσημος κανονολόγος καὶ ἱστορικός R. Sohm περιέλαβε κριτικὰς τινὰς παρατηρήσεις καὶ σκέψεις ἐπὶ τῆς ὕλης τῆς ἀναφερομένης εἰς τὴν διοικητικὴν ἐκκλ. διάκρισιν τοῦ ἐπισκοπικοῦ βαθμοῦ, ἦν συνιστοῦν οἱ τίτλοι : τοῦ 'Αρχιεπισκόπου (τοῦ μετὰ ταῦτα Πατριάρχου), τοῦ Μητροπολίτου καὶ τοῦ αὐτοκεφάλου 'Αρχ)που ἐν τῷ πολιτεύματι τῆς 'Εκκλησίας καὶ δὴ καὶ τῆς 'Αρχαίας Καθολικῆς, οἱ δὲ H. Gelzer (1900) καὶ E. Gerland διέλαβον τὰ κατὰ τὴν «τάξιν προκαθηδρίας» πρῶτον τῶν Πατριαρχῶν, εἶτα τῶν Μητροπολιτῶν καὶ τέλος τῶν «αὐτοκεφάλων 'Αρχιεπισκόπων», ἐν τῷ κλίματι τοῦ Οἰκουμ. Πατριαρχείου, ἀπὸ τοῦ ε' αἰῶνος*, ὁ δὲ Μίλας ('Εκκλ. Δίκαιον 1906, σελ. 451-2) ἀφιέρωσεν 1½ σελίδα εἰς τὸ αὐτὸ θέμα, μόνον ὁ ἀείμνηστος 'Αρχιεπίσκοπος καὶ καθηγητῆς τῆς 'Εκκλ. 'Ιστορίας Χρυσ. Παπαδόπουλος ἀφιέρωσε μικρὰν ἐξασέλιδον μελέτην, φέρουσαν τὸν τίτλον: ὁ τίτλος τοῦ 'Αρχιεπισκόπου (ἱστορ. σημείωμα). («Θεολογία» 1935, σ. 289 - 295) καὶ ὁ Σεβ. πρῶην Λήμνου περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος ἐν 'Ελλάδι (αὐτ. 1952).

'Η περὶ τὴν διοικητικὴν 'Ιστορίαν τῶν 'Εκκλησιῶν τῆς 'Ανατολῆς, ἀπὸ τοῦ 1932, ἐνασχόλησις ἡμῶν ἔδωκε πολλάκις ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐπανεξέτασιν τοῦ ὑλικοῦ εἰς πλείστας μελέτας, εἰδικῶς δὲ εἰς τὴν ἐπισήμανσιν τοῦ προβλήματος τῆς προελεύσεως τοῦ πομπῶδους τίτλου «αὐτοκέφαλος ἀρχιεπίσκοπος», τίτλου ἀποδιδομένου εἰς 'Επισκόπους μὴ ὑπαγομένους, πρὸ τοῦ ε' αἰῶνος εἰς τὸν Μητροπολίτην τῆς οἰκείας πολιτικῆς 'Επαρχίας, ἀλλ' ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Εἰς τὴν πρώτην ἐν τῇ 'Ακαδημίᾳ 'Αθηνῶν ἡμετέραν ἀνακοίνωσιν ἐν ἔτει 1935 (ἀκριβῶς κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, καθ' ὃ ἐδημοσίευσεν ὁ Χρυσ. Παπαδόπουλος τὴν ἀνωτέρω βραχυτάτην μελέτην), περὶ τοῦ θέματος «Πότε προήχθησαν αἱ 'Αθῆναι εἰς μητρόπολιν» (λύσις τῆς διαφωνίας τῶν πηγῶν, τῶν Notitiae Episcopatum καὶ τῶν χαραγμάτων τοῦ Παρθενῶνος), ἥτις ἐδημοσιεύθη ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς 'Ακαδημίας (τόμ. 10ος 1935, σ. 285—292), ἐσημειώθησαν τὰ ἑξῆς:

«Ἐν τῇ 'Ανατολῇ ἀνεπτύχθη καὶ δευτέρα, ἀληθῶς περιεργος καὶ ἀξία νὰ μελετηθῇ, σημασία (ἐκτὸς ἐκείνης τοῦ τίτλου 'Αρχιεπίσκοπος - ἀρχηγὸς αὐτοκεφάλου 'Εκκλησίας) ἡ τοῦ αὐτοκεφάλου ἀρχιεπισκόπου, ἥτοι τοῦ 'Επισκόπου ἐκείνου, ὁ ὁποῖος, ἐνῶ ἀνῆκεν εἰς μίαν 'Εκκλ. ἐπαρ-

(*) Πρὸβλ. παρὰ Γερ. I. Κονιδάρι, Αἱ Μητροπόλεις καὶ 'Αρχιεπισκοπαὶ τοῦ Οἰκουμ. Πατριαρχείου καὶ ἡ τάξις αὐτῶν (ἐν Beiheft 13 τοῦ Byzant. Neug. Jahrbücher τοῦ N. Βένι) τόμος Α', τεῦχος α' 1934, σελ. 71 ἑξ., ἐνθα καὶ ὁ σχετ. πίναξ τῆς σειρᾶς (—γένεσις ἱστορικῆ) τῶν αὐτοκεφάλων ἀρχ)πων μετὰ χρονολογιῶν.

χίαν γεωγραφικῶς καὶ διοικητικῶς, δὲν ὑπήγετο διοικητικῶς εἰς τὸν Μητροπολίτην τῆς περιφερείας (κατ' οὐσίαν οὐχὶ εἰς τὸν Μητροπολίτην, οὐδὲ τὴν ἐπαρχ. Σύνοδον, εἰς ἣν ὑπήγοντο οἱ Ἐπίσκοποι), ἀλλ' ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν Πατριάρχη. Ἐν ὑποσημείωσει (3) τῆς αὐτῆς σελίδος ἐσημειώσαμεν «Λέγω περιεργος, διότι εἶναι ἀπορίας ἄξιον πῶς ἐδέχθησαν οἱ ἔξαρχοι — Ἀρχιεπίσκοποι νὰ χρησιμοποιῶνται ὁ τίτλος των παρ' ἀπλῶν Ἐπισκόπων, οἱ ὅποιοι ἠδύναντο νὰ κληθῶν τὸ πολὺ «αὐτοκέφαλοι ἐπίσκοποι» (ὁ τίτλος «αὐτοκέφαλος» δὲν εἶναι ἐνταῦθα κυριολεκτικῶς) ἢ καλλίτερον πατριαρχικοὶ Ἐπίσκοποι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἄλλους, τοὺς ὑπαγομένους εἰς τὸν Μητροπολίτην τῆς περιφερείας».

Οὕτως ἐπεσημίναμεν τὸ πρόβλημα κατὰ τρόπον σαφῆ. Ἀναμφιβόλως ὅμως ἡ μὲν παρατήρησις, ὅτι ἠδύναντο νὰ κληθῶν «αὐτοκέφαλοι ἐπίσκοποι», ἦτο ἐν μέρει μόνον ὀρθή κατ' ἀρχήν, ἀλλὰ πρέπει νὰ προστεθῆ, ὅτι δὲν ἐσημειώθη αἰτιολογία τις τότε, ἐνῶ ἠδύνατο δι' ἐγγυτέρας ἐρεῦνης νὰ ὑπάρξῃ. Τοῦναντίον ἡ παρατήρησις, ὅτι ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῶσιν οἱ αὐτοκέφαλοι Ἀρχιεπίσκοποι «πατριαρχικοὶ ἐπίσκοποι» ἦτο ἐσφαλμένη, διότι τότε (πρὸ τῶν μέσων τοῦ ε' αἰῶνος), ἐνῶ ἐν τῇ οὐσίᾳ των εἶχον δημιουργηθῆ τὰ Πατριαρχεῖα διὰ τοῦ λεγομένου 28ου κανόνος τῆς Δ' Οἰκουμ. (πραγματ. ψηφίσματος) καὶ διὰ τῆς περὶ Ἱεροσολύμων ἀποφάσεως, δὲν εἶχεν εἰσέτι χρησιμοποιηθῆ ὁ τίτλος τοῦ Πατριάρχου διὰ τοὺς Ἀρχιεπισκόπους - Ἀρχηγούς Ἐκκλησιῶν, οὐδὲ εἶχε στερεωθῆ, πρὸ τοῦ 451, ἡ Πατριαρχικὴ δικαιοδοσία. Πρῶτος, ὡς γνωστόν, ὁ Ἀκάκιος ἐδέχθη νὰ προσφωνῆται διὰ τοῦ τίτλου «οἰκουμηνικὸς Πατριάρχης» (471—489), ὡς σημειώνει ὁ Στεφανίδης (Ἐκκλ. Ἱστορία ἐκδ. 2α, σελ. 290). Οὗτος δὲν σημειώνει τὴν πηγὴν, ἀλλ' ἀπλῶς ἐπισημαίνει ἐφεξῆς τὴν προετοιμασίαν τῆς ἐξελίξεως ταύτης καὶ τῆς διαμορφώσεως τῶν Πατριαρχείων.

Ὁ Μίλας (Ἐκκλ. Δίκαιον 1906, σελ. 451) ὅμως ἐσημείωσεν, ἤδη πρὸ τοῦ Χρυσ. Παπαδοπούλου, ὅχι μόνον τὰ γνωστὰ περὶ τῶν Ἀρχ(π)ων, τῶν μετὰ ταῦτα Πατριαρχῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐξῆς: «Ἀπὸ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τῆς ε' ἑκατονταετηρίδος ἀπενέμετο ἐν ταῖς αὐτοκρατορικαῖς νεαραῖς καὶ ὁμοίως σπουδαίοις ἐγγράφοις ὁ τίτλος Ἀρχιεπισκόπου τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς προέδροις τῶν Μητροπόλεων τοῦ Ἑλληνορωμαϊκοῦ κράτους».

Παραπέμπει εἰς τοῦ Εὐαγγρίου τὴν Ἐκκλ. Ἱστορίαν (Βιβλ. Δ', κεφ. IB') ἐνθα ὅμως οὐδὲν λέγεται περὶ τοῦ θέματος τούτου, ἀλλ' εἰς τὸ ΙΑ' κεφ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου γίνεται μόνον λόγος περὶ τῶν τῆς «ἐκάστης διοικήσεως» Πατριαρχῶν καὶ περὶ τῶν ἐπισκόπων τῶν πόλεων, ὅτι δεόν νὰ ἔπωνται «**οἱ ἰδίους ἐξάρχους**»*.

(*) Ἐξάρχον ὅμως ὀνομάζει καὶ τὸν Ἀλεξανδρείας Διόσκορον (Βιβλ. Α'. κεφ. 10) καὶ ὡς πρόεδρον τῆς ἐν Ἐφέσῳ ληστροικῆς Συνόδου (449), τὸν δὲ Ἀντιοχείας «Πρόεδρον». Ἀλλὰ τὸν τίτλον τοῦτον ἀπονέμει καὶ εἰς τὸν Ἐπίσκοπον Δορυλαίου Εὐσέβιον. Πρὸβλ. Κ. Ράλλη: Περὶ τῶν Ἐκκλ. Ἐξάρχων, Ἀνατολῆς, Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 1936, σ.

Ἄλλὰ καὶ ἡ παραπομπὴ εἰς τὰ Πρακτικὰ τῶν Συνόδων, ἥτοι εἰς τὸν Harduin (III, 482), παλαιότερον τοῦ Mansi ἐκδότην αὐτῶν, δὲν ἀναφέρεται, κυρίως εἰπεῖν, εἰς τὸν τίτλον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Ὁρθῶς ὅμως σημειώνει κατ' ἀρχὴν ὁ Μίλας (σελ. 452) «ἀκριβῶς εἰπεῖν, καλεῖται Ἀρχιεπίσκοπος πᾶς πρόεδρος αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας. Ὁ αὐτὸς τίτλος ἀπενέμετο τιμῆς ἕνεκεν ἐπισκόποις τισίν, ὧν αἱ ἕδραι εἶχον ἐκκλησιαστικὴν ἱστορικὴν ἢ πολιτικὴν σπουδαιότητα. Οἱ Ἀρχιεπίσκοποι οὗτοι ἦσαν ὀνόματι (τιτουλάριοι) μόνον Ἀρχιεπίσκοποι». Ἐν ὑποσημείωσει προσθέτει : «σήμερον λ. χ. ἐν Ρωσίᾳ· ἐν τῇ Δύσει ἐν παλαιότεροις χρόνοις οἱ ἀρχιεπίσκοποι Ραβέννης, Ἀκυλητίας, Ἀρθορίας τῆς Σαρδηνίας, Μεδιολάνων».

Κατὰ ταῦτα καὶ παρ' αὐτῷ, ἐνῶ σημειοῦται, ὀρθῶς, κατ' ἀρχὴν, ὅτι πρόκειται περὶ «Ἀρχιεπισκόπων» τίτλῳ, δὲν ἐρμηνεύεται ἡ προέλευσις αὐτοῦ τοῦ τίτλου, διότι προφανῶς ὁ Μίλας δὲν ἠρεύνησε τὴν γένεσιν τῆς σειρᾶς τῶν αὐτοκεφάλων ἀρχ(ι)πων (πρὸβλ. καὶ σελ. 341). Ὅθεν παραμένει ὡς θέμα πρὸς ἔρευναν τὸ ὡς ἄνω πρόβλημα.

Ἡ Ἐκκλησία μετὰ τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον (451) εἶχε τὰς ἐξῆς κυρίως διοικητικὰς διακρίσεις τοῦ βασικοῦ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν βαθμοῦ τοῦ Ἐπισκόπου, τοῦ διαδόχου τῶν Ἀποστόλων.

α) Ἀρχιεπίσκοπος - ἀρχηγὸς Ἐκκλησίας.

Πέντε τούτων ὀνομάσθησαν Πατριάρχαι καὶ δύο Πάπαι (Ἀλεξανδρείας πρῶτος καὶ ὁ Ρώμης δεύτερος).

β) Μητροπολίτης, ὁ ἐπίσκοπος τῆς μητροπόλεως τῆς Ἐπαρχίας» προεδρεύων τῆς ἐπαρχιακῆς Συνόδου. Ἐν τῇ Δύσει ὀνομαζόντο οὕτως : τ. ἔ. Ἀρχ(ι)ποι, πλὴν βραδύτερον τοῦ Πριμάτου Ἀγγλίας, ὀνομασθέντος Μητροπολίτου καὶ Πριμάτου.

γ) Αὐτοκέφαλος Ἀρχιεπίσκοπος*.

---

146 ἐξ. Ὁ Ράλλης δὲν διέλαβε περὶ τῆς ἀρχαίας ταύτης χρήσεως, ἀλλ' ἀσχολεῖται περὶ τὰ καίρια τοῦ θέματος, κυρίως τῆς μεταγενεστέρως Ἐκκλ. Γραμματείας.

(*) Ἰδοὺ ἡ πρώτη ἱστορικὴ σειρά (εἰς προκαθεδρίας τῶν θρόνων) τῶν αὐτοκεφάλων Ἀρχιεπισκόπων, τοῦ Κ) Πόλεως, ὡς ἐμφανίζεται εἰς τὴν «τάξιν» τὴν λεγομένην Ἐπιφανίου τῶν χρόνων Ἰουστινιανοῦ, τὴν δημοσιευομένην παρὰ τῷ H. Gelzer, E. Gerland καὶ Γ. Κονιδάρη (Αἱ Μητροπόλεις ... σελ. 70—71).

Οἱ μέχρι τοῦ 431 καὶ 459 (παρὰλέυρως σημειοῦται τὸ ἔτος τῆς πρώτης ἐμφανίσεως).

Μέχρι τοῦ 431 ἐμφανισθέντες :

δ Ἱερουσόλεως

α. δ Ὀδυσσοῦ

β. δ Τόμις (Τόμις, Μητροπολις Σκυθίας, «πόλις μεγάλη καὶ εὐδαίμων» λέγει ὁ Σωζομενός. VI, 21, 3).

Ἡ προέλευσις τοῦ πρώτου καὶ τοῦ τρίτου τίτλου ἀποτελεῖ τὸ ὑποκείμενον τῆς μετὰ χεῖρας μελέτης καὶ ἐρεῦνης, ἐφ' ὅσον ἐλλείπει τοιαύτη ἔρευνα παρ' ἡμῖν καὶ παρὰ τοῖς ξένοις. Οὔτε ἡ Μεγάλη Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδεία, οὔτε τὸ λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη, οὔτε τὸ μέγα λεξικὸν «Die Religion in Geschichte und Gegenwart» ἔκδ. 3η, οὔτε εἰς τὴν Encyclopaedia Britannica ὑπάρχει τὸ λῆμμα. Τοῦναντίον εἰς τὴν Realencyclopädie für Protestantische Theologie und Kirche ἔκδ. 3η, Λειψία 1898, τόμ. 5ος, σελ. 488—91 ἀφιερῶνται εἰδικὸν ἄρθρον τοῦ Hinschius : τὸ Erzbischof (Metropolita Archiepiscopus) διὰ τὸν τίτλον: Ἀρχιεπίσκοπος, ὁ ὁποῖος ὅμως ἀποδίδεται εἰς τὸν Μητροπολίτην ἐν τῇ Δύσει. Κατ' ἀκολουθίαν δὲν μᾶς ἀφορᾷ. Τὸ προσφάτως ὅμως (1959) κυκλοφορήσαν ρωμαιοκαθολικὸν Lexikon für Theologie und Kirche, τόμ. 3ος, σελ. 1066 ἀφιερῶνει μικρὸν ἄρθρον (Erzbischof), ὃπερ ἀνεφέρεται εἰς τὴν πρώτην σημασίαν τοῦ ὄρου καὶ εἰς τὴν ἐν τῇ Δύσει χρῆσιν. Ἴδε παράρτημα Βον τοῦ παρόντος, ἔνθα παρατίθεται ἐν μεταφράσει τὸ βραχύτατον τοῦτο ἄρθρον, πρὸς ἐνημέρωσιν τοῦ ἀναγνώστου.

Ἐνεκα τῶν ἀνωτέρω λόγων ἐπεβάλλετο ἡ νέα μελέτη τοῦ ζητήματος τούτου. Ἀλλὰ πρέπει νῦν νὰ σημειωθῇ ἐν τῇ παρουσίᾳ εἰσαγωγῇ τί συνέβη μετὰ τὸν ἡ' αἰῶνα.

Αἱ βαθύταται μεταβολαί, αἱ συντελεσθεῖσαι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς πολυπαθοῦς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ τοῦ ὀγδοῦ μέχρι τοῦ ιθ' αἰῶνος ἐπέφερον ἔξαφανίσεις μητροπόλεων, ἀρχιεπισκοπῶν καὶ ἐπισκοπῶν καὶ ἀλλαγὴν «τῆς τάξεως», ὡς καὶ ἀνυψώσεις καὶ ὑποβιβασμοὺς πολλῶν ἐκκλησιῶν ἐν τῇ τάξει «προκαθηδρίας τῶν θρόνων», ἔτι δὲ καὶ ἀναδείξεις ἡσσοнос σημασίας πόλεων εἰς μητροπόλεις καὶ ἀρχ)πᾶς, ἐνίοτε χάριν προσώπων, τιμώντων τὴν ἐκκλησιαστικὴν διακονίαν των. Εἰς τοὺς χρόνους τῆς παρακμῆς τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Τουρκοκρατίας, προστετέθησαν πομπῶδεις τίτλοι «ἔξαρχοι» κλπ.

Ἐνταῦθα πάντως πρέπει νὰ ἐξαρθῇ τὸ γεγονός, ὅτι αἱ Σλαβικαὶ Ἐκκλησῖαι καὶ ἡ Ρουμανικὴ, παραλαβοῦσαι παρὰ τοῦ Ὁρθ. Βυζαντίου τὴν ἀνωτέρω ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως τῆς τάξεως Ἀρχ)πων - Πατριαρχῶν, Μητροπολι-

---

Μέχρι τοῦ 459 :

γ. ὁ Βιζύτης 459.

δ. ὁ Πομπηίουπόλεως 458.

ε. ὁ Σμύρνης 458.

στ. ὁ Λεοντοπόλεως 680)1.

ζ. ὁ Μαρωνείας 459.

η. ὁ Ἀπαμείας 536.

θ. ὁ Μαξιμουπόλεως 692.

ι. ὁ Γερμίων.

ια. ὁ Ἀρκαδιουπόλεως.

ιβ. ὁ Βερόης 459.

ιγ. ὁ Μυτιλήνης.

ιδ. ὁ Παρίου 459... (34 ἐν ὄλφ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ),

τῶν, αὐτοκεφάλων Ἀρχιεπισκόπων καὶ Ἐπισκόπων, τὴν διετήρησαν, ὡς τὸ Οἶκον. Πατριαρχεῖον, μέχρι τοῦ 10ου αἰῶνος, ἐνῶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος τὴν κατήργησε τελικῶς, ὑπουργοῦντος τοῦ Ἀθανασίου Εὐταξίου. Τότε, κατὰ τῷ 1900, καθωρίσθη μία Μητρόπολις μετὰ 32 Ἐπισκοπῶν.

Ἄλλὰ τὸ κατ' ἀρχὴν δεκτὸν τοῦτο σύστημα, ὡς κανονικόν, τὸ παρεμόρφωσε, κατὰ τρόπον ἐξόχως λυπηρόν, τὴν ὥραν τῆς ἐσχάτης παρακμῆς τῆς χώρας, ἡ Ἑλλάς (1922 Αὐγούστος, ὅτε τὸ Κράτος κατέρρεεν ἐν Μ. Ἀσίᾳ), διὰ τῆς μετονομασίας* πασῶν τῶν ἐπισκοπῶν εἰς Μητροπόλεις ἄνευ ἐπισκοπῶν καὶ διὰ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐν τῇ πράξει «τοῦ μεταθετοῦ» (ὑπῆρχε εἰς τοὺς νόμους τοῦ 1833 καὶ τοῦ 1852, ἀλλὰ δὲν ἐφηροῦζετο).

Ἡ μελέτη αὕτη καὶ ἔρευνα σκοπὸν ἔχει κυρίως τὴν κατ' ἀρχὴν ἐπιστημονικὴν ἐξέτασιν καὶ διακρίθωσιν τῆς προελεύσεως καὶ χρησιμοποίησεως τοῦ ὄρου «αὐτοκέφαλος Ἀρχιεπίσκοπος», ὡς τίτλου Ἐπισκόπων διοικητικῶς καὶ ἐν τῇ πράξει κατωτέρων τῶν Μητροπολιτῶν, εἰ καὶ πάντες οἱ Ἐπίσκοποι, ἀνεξαρτήτως τῆς διοικητικῆς διακρίσεως, εἶναι κανονικῶς ἴσοι. Παρὰ ταῦτα κατέστη ἀναγκαῖον νὰ διευκρινισθοῦν τὰ κατὰ τὸν ὄρον «Ἀρχιεπίσκοπος», ὡς τίτλου τῶν ἀρχηγῶν αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν καὶ κατ' ἀπόκλισιν τῶν ἡμιαυτονόμων Ἐκκλησιῶν.

Ἡ χρησιμότης ὁμως τῆς ἐρέυνης διὰ τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ διοικητικοῦ συστήματος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὑποχρεωμένης νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ κανονικὸν καθεστῶς, εἶναι προφανής. Σήμερον ἐπὶ τῇ **θ α σ ε ι τ ὼ ν ἀ ρ χ α ἰ ὼ ν κ ρ ι τ η ρ ἰ ὼ ν** θὰ ἦτο δυνατόν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος νὰ διαμορφωθῶσι, κατὰ τοὺς Κανόνας, ἐννέα (9) Μητροπόλεις καὶ 6 Ἀρχιεπισκοπαί, ὡς ἐκτίθεται εἰς τὸ παράρτημα Γ'.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 3ῃ Νοεμβρίου 1963

ΓΕΡ. Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ

(*) Ὁ Χρυσός. Παπαδόπουλος σημειώνει, ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (1920, σελ. 16) : Ἐπειδὴ κατὰ τὸν 11^{ον} αἰῶνα ἤρξατο τάσις πρὸς προοδισμὸν τῶν ἐπιστοπῶν εἰς Ἀρχιεπισκοπὰς καὶ τούτων εἰς Μητροπόλεις, ὁ ἀριθμὸς τῶν τελευταίων τούτων ἠξήθη, ἀλλὰ τὴν πρωτεύουσαν θέσιν κατεῖχον αἱ παλαιαὶ Μητροπόλεις.

Ἐν Πελοποννήσῳ Μητροπόλεις 6 : Κορίνθου, Μονεμβασίας, Παλαιῶν Πατρῶν, Λακεδαιμονίας, Χριστιανουπόλεως, Ἄργους, Ναυπλίου.

Βραδύτερον προσετέθησαν καὶ τρεῖς ἕτεροι καὶ εἴτα ἠκολούθησαν ἀθρόοι προαγωγαί. Ἐν Ἑλλάδι καθόλου τῷ 1811 ἡ Ἐξαρχία Ζααρνάτας προήχθη εἰς Ἀρχ(π)ὴν ἀποσπασθεῖσα ἀπὸ τῆς Μητροπόλεως Λακεδαιμονίας.

Αἱ πρῶται ἐν Ἑλλάδι αὐτοκέφ. Ἀρχ(π)αὶ κατὰ τὸν 8ον αἰῶνα ἦσαν : ἡ Πατρῶν (προήχθη εἰς μητρόπολιν), ἡ Ἀρκαδίας (ἡ Κυπαρισσίας ἦτο προσωρινὴ δημιουργία).

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΟΥ ΟΡΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΓΕΝΙΚΩΣ

Ἄρχαιος καὶ νεώτερος ὄρος καὶ τίτλος, πρὸς δήλωσιν διοικητικῆς ἢ τιμητικῆς διακρίσεως τοῦ φέροντος τὸ λειτούργημα τοῦ α' βαθμοῦ τῆς Ἱερουσολιμικῆς ἐπισκοπῆς τοῦ Ἐπισκόπου. Ἀπαντᾷ ἀπὸ τοῦ Δ' καὶ τοῦ Ε' αἰῶνος ὑπὸ διττὴν κυρίως ἔννοιαν καὶ χρῆσιν: πρῶτον ὡς τίτλος τοῦ Ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ Ρώμης καὶ ἄλλων ἀρχιεπιτοπίων (μεγάλων) Ἐκκλησιῶν, πρὸ τῶν μέσων τοῦ Δ' αἰῶνος διὰ τὸν πρῶτον, εὐθὺς δὲ ἀμέσως διὰ τὸν δεύτερον ἀλλὰ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, ἀπαντᾷ ὑπὸ δευτέραν ἔννοιαν: κατωτέραν τοῦ Μητροπολίτου, ἀλλὰ σὺν τῇ προσθήκῃ «αὐτοκέφαλος». Ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν Δύσιν ὑπὸ τρίτην ἔννοιαν τοῦ Μητροπολίτου: καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς λέξεως.

Α'.

Ἡ ἐμφάνισις καὶ σημασία τοῦ ὄρου Ἀρχιεπίσκοπος διὰ τοὺς ἀρχηγούς μεγάλων Ἐκκλησιῶν.

§ 1. Ἐμφάνισις τοῦ ὄρου ὑπὸ τὴν πρώτην ἔννοιαν.

Πρῶτος ὁ Ἀλεξανδρείας ὀνομάσθη Ἀρχιεπίσκοπος ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ Πρώτου καὶ ἡγέτου αὐτοτελοῦς Ἐκκλησίας. Οὕτως ἐμφανίζεται ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ὀνομάζων τὸν πρὸ αὐτοῦ «Ἀλέξανδρον Ἀλεξανδρείας» ἀπλῶς ὡς Ἀρχιεπίσκοπον (Κατὰ Ἀρειανῶν, περὶ τὸ 335, ἐν σ. 107 τοῦ 31 τόμου, ἔκδ. Ἀποστ. Διακονίας), διότι ὄντως ὁ Ἀλεξανδρείας ἤρχεν Ἐπισκόπων, αὐτὸς ὢν κυριάρχης ἐκκλησιαστικῶς τῆς Αἰγύπτου κ.λ.π. Οὕτως ὁ περιώνυμος στ' Κανὼν τῆς Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου (325) «περὶ τῆς τῶν Μητροπολιτῶν τάξεως» ἐπιτάσσει «τὰ ἀρχαῖα ἔθνη κρατεῖτω, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, ὥστε τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἐπίσκοπον τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν» ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν Ρώμῃ Ἐπισκόπῳ τοῦτο σὺνήθες ἐστίν. Ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις, τὰ πρεσβεία σώζεσθαι ταῖς Ἐκκλησίαις» («τῶν μητροπόλεων», κατὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ Schwartz, περὶ ἧς κατωτέρω πρβλ. Ἀποστολ. λδ', Β' Οἰκ. β' καὶ γ', Γ' Οἰκ. η', Δ' Οἰκ. κη', Πενθ. κα', λστ', Τοπικῶν, Ἀντιοχείας ιθ', Καρθ. ιγ', λστ'). Σημειωτέον, ὅτι ὁ ζ' Κανὼν τῆς αὐτῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καθορίζει τὰ ἐξῆς: «ἐπειδὴ συνήθεια κεκράτηκε καὶ παράδοσις ἀρχαία, ὥστε τὸν ἐν Αἰλίᾳ Ἐπίσκοπον τιμᾶσθαι, ἐχέτω τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς, τῇ μητροπόλει σωζομένου τοῦ οἰκείου ἀξιώματος».

Είναι προφανές ότι κατ' ούσίαν αναγνωρίζονται ἀπλῶς μητροπολιτικά δίκαια καὶ εἰς Ἐπισκόπους προϋσταμένους εὐρυτάτων περιοχῶν, οἵτινες ἤρχισαν νὰ ὀνομάζωνται βαθμιαίως Ἀρχιεπίσκοποι, διὸ καὶ φροντὶς καταβάλλεται νὰ διαφυλαχθοῦν τὰ μητροπολιτικά ἐπὶ τῆς Παλαιστίνης δίκαια τοῦ Καισαρείας, πρωτευούσης τῆς περιοχῆς, ὥστε ἡ ἀπλῆ τιμητικὴ διάκρισις τοῦ κατ' οὔσίαν Μητροπολίτου, τιμῆς ἕνεκα, Ἱεροσολύμων, νὰ μὴ θίγη τὰ ἐν τῇ κανονικῇ ἐθμικῇ πράξει δικαιώματα τοῦ, ἐν τῇ πραγματικότητι ὄνθουμένου πρὸς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν, Καισαρείας. Ἐν τοῖς πράγμασιν ὁμως ἤδη πρότερον εἶχον ἀναδειχθῆ μεταξὺ τῶν Μητροπολιτῶν οἱ Ἐπίσκοποι, ἐκείνων τῶν Μητροπόλεων, οἱ ἀσχοῦντες μεγαλυτέραν ἐπιρροὴν ἐπὶ μειζόνων περιοχῶν, ὡς ἡγέται τ. ἔ. «Ἀρχιεπίσκοποι» «Ἐξάρχου» καίτοι βραδύτατα ἐπεκράτησεν ὁ ὄρος Ἀρχιεπίσκοπος διὰ τοὺς ἀσχοῦντας μητροπολιτικά δικαιώματα ἐπὶ εὐρυτέρων τῆς μᾶς ἐπαρχίας περιοχῶν. Τοῦτο ἦτο φυσικόν, ἀφ' ὅτου ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (293) αἱ ἀδξηθεῖσαι εἰς 100 ἐπαρχίαι ἀπετέλεσαν, συναφθεῖσαι εἰς ἐνότητα, ἀνωτ. διοικήσεις, τὰς Ὑπατείας (Praefecturas). Ἐν τούτοις πρέπει νὰ ἐξαρθῆ, ὅτι πάντες οἱ ἡγήτορες τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, οἱ ἐν τοῖς πράγμασιν Ἀρχιεπίσκοποι καὶ Ἐξάρχου, προετίμων τὸν ἀπλοῦν ἀποστολικὸν τίτλον ὁ «ἐπίσκοπος», ὡς ἀποδεικνύουν τὰ πρακτικά τῶν Συνόδων. Ὁ ὄρος Μητροπολίτης, μνημονεύμενος τὸ πρῶτον εἰς τὸν ἀνωτέρω κανόνα, ὡς καὶ ὁ ὄρος Ἀρχιεπίσκοπος ἐχρησιμοποιοῦντο σπανιώτερον.

Τοῦτο μαρτυρεῖται π.χ. ἀπὸ πρακτικά τῶν Οἰκ. Συνόδων Γ' καὶ Δ', ἐνθα συνηθέστατα χαρακτηρίζονται καὶ ὡς Ἀρχιεπίσκοποι οἱ δύο Ἐπίσκοποι, ὁ Ρώμης καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας (Schwartz, Acta Conciliorum Oecumenicorum Vol Prim. Alt. σ. 7, ἐνθα καὶ ἡ Ἐφεσος ὀνομάζεται ρητῶς Μητρόπολις, 13, 15, 38, 45, 50, 53, ἐνῶ ὁ Ρώμης Καίσεστινος ὀνομάζεται μακαριώτατος Πάπας, 54), ἀλλὰ συνηθέστερον ὀνομάζοντο Ἐπίσκοποι. Ἀλλαχοῦ (Vol. prim. pars quinta, σ. 6), μνημονεύεται ὡς Ἀρχιεπίσκοπος ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, ἐν ἐπιγραφῇ, ὁ δὲ Μαξιμιανὸς Ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως (σ. 33-35), ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Νεστόριος ὡς Ἐπίσκοπος (pars quinta 3, σ. 14). Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ σπανιώτερα χρῆσις τοῦ ὄρου «ὁ ἀρχιεπίσκοπος» διὰ τὸν θεοφιλέστατον Ἀρχιεπίσκοπον Ἰωάννην (Ἀντιοχείας) δις (εἰς σ. 120-121). Βεβαίως δὲν ἀπουσιάζει ἀπὸ τὰς Οἰκ. Συνόδους καὶ ἡ ἀπλῆ ἀρχαιότερα συνήθεια μνείας τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἐπισκόπου μετὰ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως: Ἰουβενάλιος Ἱεροσολύμων, Δόμνος Ἀντιοχείας, Φλαβιανὸς Κωνσταντινουπόλεως. Εἰς τὰ πρακτικά τῆς Δ' Οἰκ. Συνόδου τῆς Χαλκηδόνος (Schwartz, ἐνθ' ἀν., Concil. univ. Chal., I, I, σ. 56, ἐνθα ἀναφέρεται ἡ πρώτη πρᾶξις τῆς μεγίστης ταύτης συνόδου), μνημονεύονται ἐν ἀρχῇ οἱ Μητροπολίται ὡς ἑξῆς: «συνελθόντων Πασκασίνου καὶ Λουκινίου τῶν εὐλαβεστάτων ἐπισκόπων..., ἐπεχόντων τὸν τόπον τοῦ ὀσιωτάτου καὶ θεοφιλεστάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης Λέοντος καὶ Ἀνατολίου τοῦ ὀσιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου τῆς μεγαλωνύμου πόλεως Κωνσταντινουπόλεως νέας Ρώμης καὶ Διοσκόρου τοῦ θεοφιλεστάτου Ἀρχιεπισκόπου τῆς μεγαλοπόλεως Ἀλεξαν-

δρείας καὶ τῶν λοιπῶν ὁσιωτάτων καὶ εὐλαβεστάτων ἐπισκόπων». Ἐντεῦθεν ἡ ἄποψις τοῦ Sohm (Kirchenrecht, I, 408), καθ' ἣν μετὰ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ τίτλου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου εἰς τὸν Ἀλεξανδρείας (ἴδε ἄνωτ.) κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἀπεδόθη οὗτος ὁ τίτλος κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα εἰς τὸν Ρώμης, τὸν Ἀντιοχείας, τὸν Ἱεροσολύμων καὶ Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας, δέον νὰ θεωρηθῆ κατ' ἀρχὴν ὀρθή, ἀλλὰ νὰ προστεθῆ: 1) ὅτι τοῦτο εἶναι σπανιώτερον - συνηθέστερον εἶναι τὸ «ὁ ἐπίσκοπος»· 2) ὅτι ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς Δ' Οἰκ. Συνόδου, ἐνῶ συμβαίνουν τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα, δὲν ἀναφέρεται ὁ ὄρος Ἀρχιεπίσκοπος, ἀποδιδόμενος ρητῶς καὶ εἰς τὸν Κωνσταντινουπόλεως (εἰς τὸν φερόμενον ὡς κη' Κανόνα, ἐνῶ πρόκειται, κατὰ τὸν Schwartz βλ. τίτλον εἰς Πρακτ. Ἀκαδ. Βερολ. 1930, σ. 4 ἢ 612, περὶ ψηφίσματος, ὅπερ ἠριθμήθη εἰς Συλλογὴν, ὡς κη' κανὼν κατὰ τὸν ΣΤ' αἰῶνα) εἰς τοὺς Ἱεροσολύμων καὶ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης. Βεβαίως γνωρίζει ὁ Sohm, ὅτι ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς Δ' Οἰκ. συμβαίνει τὸ ἀνωτέρω, ἀλλὰ προφανῶς στηρίζει τὴν ἀνωτέρω γνώμην του ἐπὶ τῆς ἰδιαίτερας θέσεως, ἣτις ἀσφαλίζεται τοῖς ἀνωτέρω Μητροπολίταις ἐν σχέσει πρὸς τοὺς λοιπούς, θὰ ἐλέγομεν κοινούς, Μητροπολίτας.

Τοῦτο προκύπτει ἐκ τῆς παραβολῆς τῶν δικαίων τοῦ Μητροπολίτου (κυριῶς τῆς κυρώσεως τῆς ἐκλογῆς τῶν Ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας του) πρὸς τὴν ἐξαιρετικὴν θέσιν καὶ τὰ δίκαια τῶν Ἐκκλησιῶν, τῶν ρητῶς κατονομαζομένων εἰς τὸν στ' κανόνα τῆς Α' Οἰκουμενικῆς, περὶ οὗ ὑπάρχει εἰδικὴ ἀνακοίνωσις τοῦ Schwartz 1930, ὑπὸ τὸν τίτλον Der sechste nicaenische Kanon auf dem Synode von Chalcedon, (XXVII σ. 3 κ. ἐξ. τοῦ ἀνατύπου, εἰς σ. 611 τῶν Πρακτικῶν). Αἱ εἰρημέναι (ἐξαιρούμεναι) ὑπὲρ τὰς λοιπὰς Μητροπόλεις, διὰ τοῦ στ' κανόνος τῆς Νικαίας, καὶ τιθέμεναι ἐν ἴση μοίρᾳ, ὡς πρὸς τὰ πρωτεῖα (τὰ ἀρχαιότερα τοῦ Ρώμης καὶ τοῦ Ἀλεξανδρείας ἤρχοντο πρῶτα) προπαρασκευάζουν ὄχι μόνον τὴν σειρὰν («τάξιιν προκαθεδρίας») τῶν Ἐκκλησιῶν Ρώμης καὶ Ἀλεξανδρείας, τῶν δύο πρωτοθρόνων τῆς Οἰκουμένης, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξίσωσιν τῶν τίτλων. Ἀναμφιβόλως δὲ τὸ κῦρος τῶν Ἐπισκόπων Ρώμης, Ἀλεξανδρείας, εἰς οὓς προσετέθη, παρεμβληθεῖς, ὁ Κωνσταντινουπόλεως (Παρθ. Πολάκη, Τὸ πρωτεῖον τοῦ Κωνσταντινουπόλεως. Β. Στεφανίδου, Ἐκκλ. Ἱστορία. Γ. Κονιδάρη, Γεν. Ἐκκλ. Ἱστορία, Α', 1957², σ. 375 κ. ἐξ.) καὶ ἡ ἐξουσία, ἣτις προσεδίδετο αὐτοῖς, ἐξεφράζετο ἄριστα διὰ τοῦ ὄρου «Ἀρχιεπίσκοπος». Οὗτος, ἀποδιδόμενος ὀρθῶς αὐτοῖς, περιέκλειεν ὄχι ἀπλῶς τὴν ἔννοιαν τοῦ προηγῆσθαι ἐν τῇ τάξει τῶν Ἐπισκόπων «ἐν τῇ τάξει προκαθεδρίας τῶν θρόνων», ὡς σημειοῦται ἀπὸ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος ρητῶς ὡς τεχνικός ὄρος (πιθανῶς ὑπάρχει καὶ κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα), ἀλλὰ καὶ τοῦ ἠγεῖσθαι καὶ προεδρεύειν. Ὁ στ' καὶ ὁ ζ' κανὼν τῆς Νικαίας παρασκευάζουν, νομίζω, τοῦτο, ὡς καὶ οἱ κανόνες τῆς Β' γ' καὶ κη' τῆς Δ' καὶ ἡ ἐν αὐτῇ προᾶξις, δι' ἧς ἐκυρώθη ἡ συμφωνία τῶν Ἀρχιεπισκόπων Ἀντιοχείας Μαξίμου καὶ Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιου (πρβλ. Παναγ. Τάφου, τεύχος Α' τῆς χιλιοστῆς πεντακοσιοστῆς ἐπετείου Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων 1952, σ. 12). Αἱ πράξεις

αὐται (οἱ δύο κανόνες) κ.λ.π. παρεσκεύασαν θετικώτερον τὴν μετονομασίαν τῶν Ἀρχιεπισκόπων «ἡγουμένων» τῶν Ἐκκλησιῶν Ρώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων εἰς Πατριάρχας (τέλη τοῦ Ε΄ αἰῶνος ἀποδίδεται ὁ τίτλος τὸ πρῶτον εἰς τὸν Κωνσταντινουπόλεως Ἀκάκιον) πολλῶ μᾶλλον, ὅτι ὁ τίτλος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἤρχισε ν' ἀποδίδεται εἰς τὴν ἐπομένην «τάξιν», περὶ ἧς κατωτέρω.

Εἰς τὴν ἀπόφασιν ὅμως περὶ ἀνυψώσεως τοῦ Ἱεροσολύμων (πρᾶξιν 8ην, ἧς τὸ κείμενον ἴδε παρὰ Mansi VI, 1312. Πρὸβλ. καὶ ἐπιστολὴν 56 Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας καὶ PG 77, 319 - 201, ὡς καὶ Πανηγυρικὸν τεύχος Ἱεροσολύμων, σ. 1 κ. ἐξ., ἔνθα μελέτη Ἀρχιμ. Ἀριστοβούλου Μουσικίδου) εἰς τὴν «τάξιν» τῶν ἀνωτέρων θρόνων, ἐνῶ γίνεται λόγος συνήθως περὶ Ἐπισκόπων Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων, γίνεται ρητὴ μνεῖα τοῦ ὅρου «ἐξουσία», χωρὶς δηλαδὴ νὰ χρησιμοποιῆται ὁ ὅρος «ἀρχιεπίσκοπος», καίτοι βεβαίως ἡ λέξις αὕτη ἡδύνατο καλύτερον νὰ ἐκφράσῃ, ὅτι οἱ δύο ἡγέται τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Μ. Ἀνατολῆς εἶχον ἐξουσίαν τινὰ ἐπὶ Ἐπισκόπων. Εἶναι προφανές, ὅτι ὁ λόγος τῆς τοιαύτης προτιμήσεως δέον ν' ἀναζητηθῆ εἰς τὴν προέλευσιν τοῦ ὅρου «ὁ Ἐπίσκοπος» ἐκ τῆς Κ. Διαθήκης.

Κατὰ ταῦτα τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Χρυσ. Παπαδοπούλου (Ὁ Τίτλος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ἐν Θεολογία 1935, σ. 289)90) «ὅτι ὁ Ἅγιος Βασίλειος λ.χ. ἦτο Ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας, ὡς Ἐξαρχος τῆς Καππαδοκίας, ἐνῶ ὁ Ἅγιος Νικόλαος ὠνομάζετο ἐπίσκοπος, διότι ἦτο Μητροπολίτης Μύρων τῆς Λυκίας, συνήθως δὲ οἱ διοικοῦντες Μητροπόλεις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐποχῇ διετήρουν τὸν τίτλον τοῦ Ἐπισκόπου, τίτλον καθηγιασμένον ὑπὸ τῆς πολιᾶς ἀποστολικῆς ἀρχαιότητος», εἶναι ὀρθὸν κατ' ἀρχήν, μὲ τὴν ἐλαφρὰν τροποποίησιν, ὅτι ὁ Καισαρείας ἦτο μὲν, ἀλλὰ δὲν ὠνομάζετο Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Διοικήσεως τοῦ Πόντου, ὁ δὲ Ἅγ. Νικόλαος, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι Μητροπολίται, δὲν διετήρουν ἀπλῶς, ἀλλὰ προετίμων τὸν τίτλον «ὁ ἐπίσκοπος», διὸ καὶ εἰς τὰ πρακτικὰ τῶν Συνόδων αὐτὸς ἀπαντᾷ καὶ διὰ τοὺς Ἀρχιεπισκόπους, ὡς καὶ διὰ τοὺς Μητροπολίτας, οἵτινες ἐνίοτε ὠνομάζοντο προσφεύεστατα διὰ τοῦ ὁ «Ἐπίσκοπος τῆς Μητροπόλεως». Τὸν ὅρον Ἐπίσκοπος προετίμων οἱ τε μεγάλοι Πατριάρχαι καὶ αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι.

§ 2. Ἡ γένεσις καὶ ἡ ἐπιβολὴ τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ Πατρι- αρχικοῦ Πολιτεύματος. Παρατηρήσεις εἰς τὸ ἔργον SOHM καὶ Χρυσ. Παπαδοπούλου.

Βραδέως δὲ ἐπεβλήθη ὁ ὅρος «Ἀρχιεπίσκοπος», ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Sohlm (σ. 408 ὑποσημ. 58), χρησιμοποιεῖται διὰ τοὺς Μητροπολίτας τοὺς μεταγενεστέρους Ἀρχιεπισκόπους καὶ Πατριάρχας (στηρίζεται εἰς τὸν Hinschius, Kirchenrecht, I, σ. 546). Εἰς τὸν κανόνα 6' τῆς Πενθέκτης Οἰκουμ. ὁ Καισαρείας τοῦ Πόντου, ὅστις ἦτο Μητροπολίτης, ὀνομάζεται Ἀρχιεπίσκοπος, γεγονός ὅπερ δέον ν' ἀποδοθῆ εἰς τὴν θέσιν του, ὡς πρώτου θρόνου τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀσίας κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα, ὡς διατελέσαντος ἐν τοῖς πράγμασι Μητροπολίτου - ἐξάρχου (πρὸβλ. περὶ Μ. Βασιλείου, εἰς Γ. Κονιδάρη, Ἡ διαμόρφωσις τῆς Καθολ. Ἐκκλ. μέχρι τοῦ Ε' αἰῶνος, κ.λ.π. 1955), ὑποταγέντος εἰς τὸν Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα καὶ ἄρα ὑποβιασθέντος μετὰ τοῦ Ἐφέσου καὶ Ἡρακλείας, εἰς ἀπλοῦν «πρῶτον τῇ τάξει» Μητροπολίτην. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ μὲ τὸν Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, τὸν Μητροπολίτην τῆς περιοχῆς, ἐπὶ τι διάστημα (325 - 451). Ὁ Ἱεροσολύμων ἐξισώθη πρὸς τοὺς ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Α' Οἰκ. Συνόδου ἔχοντας ἐν τοῖς πράγμασι τὴν ἐξουσίαν Ἀρχιεπισκόπου (ὁ Sohlm κάμνει διακρίσιν τῆς ἐξουσίας ἐνὸς Oberbischofs ἀπὸ τὸν Obermetropolit, ὅς ἦτο π.χ. ὁ Καισαρείας τοῦ Πόντου, καίτοι δὲν μνημονεύει τὸ παράδειγμα), οὐχὶ δὲ Μητροπολίτου, ἡγουμένου Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπισκόπων (οὕτως ἀποδίδει τὸν ὄρον Obermetropolit)τ.ἔ. ἐξάρχου, οἳ ἦσαν κατὰ τὰ μέσα τοῦ Δ' αἰῶνος: οἱ Καισαρείας τοῦ Πόντου, Ἐφέσου τῆς Ἀσίας, Ἡρακλείας τῆς Θράκης, Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης. Οὗτοι δὲν ἐπρόφθασαν νὰ στερεωθοῦν ὡς Ἐξάρχου - Ἀρχιεπίσκοποι, διότι τὰς θέσεις των κατέλαβον οἱ προηγούμενοι αὐτῶν, δυνάμει τοῦ στ' καὶ ζ' Κανόνος τῆς Α' Οἰκ. Συνόδου, οἵτινες, ἀφοῦ τοὺς ὑπήγαγον ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν των, ἐχαρακτηρίσθησαν εἰτα Πατριάρχαι.

Τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς ἐξουσίας ἦτο ἡ πρόσκλησις Συνόδου καὶ ἡ μετ' αὐτῆς ἐκλογὴ—κατάστασις—ἡ καθάρσις Ἐπισκόπων. Τοῦτο τὸ δικαίωμα, ὅπερ ἐκέκτηντο κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα οἱ Ἐπίσκοποι τῶν Μητροπόλεων, ὡς προσφυῶς αἱ ἀρχαῖαι σύνοδοι ὠρίζον, τ.ἔ. οἱ μεταγενεστέως καὶ βραδέως ὀνομασθέντες διὰ τοῦ διοικητικοῦ ὄρου Μητροπολίται — σχηματισθέν, καθ' ἡμᾶς, ἤδη ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος — ἐτελειοποιήθη κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς δυνάμεως τῶν μεγάλων Ἐκκλησιῶν. Τοῦτο ἀπεκλείετο, συνεχίζει ὁ Sohlm, ἐν μέρει ἐντὸς τοῦ πεδίου τῆς δυνάμεως ἐκείνων τῶν μεγάλων Ἐκκλησιῶν. Διασαφῶν τὸ πρᾶγμα, παρατηρεῖ, ὅτι, ὅτε ἐν Αἰγύπτῳ, κατὰ τὸ διάστημα τοῦ 6' ἡμίσεος τοῦ Δ' αἰῶνος, ἐπεβλήθη τὸ Μητροπολιτικὸν πολίτευμα (τὸ θέμα δέον νὰ μελετηθῆ ἐκ νέου καθ' ἡμᾶς, καὶ παρὰ τὰ ὅσα ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ Χρυσ. Παπαδοπούλου εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἐκκλ. Ἀλεξανδρείας καὶ ὑπὸ

τοῦ Ἀνθίμου Νουβίας, ἐν ἀναφορᾷ καὶ πρὸς τὴν διατριβὴν του, H. Gelzer Ungedruckte und wenig bekannte Bistümerverszeichnisse der orient. Kirche, II ἐν Byz. Zeitschrift, ἔνθα ὁ λόγος περὶ 6 Μητροπόλεων καὶ 7 Ἀρχιεπισκοπῶν ἐν Αἰγύπτῳ), παρεσχέθη εἰς τοὺς Μητροπολίτας μόνον τὸ δικαίωμα τῆς συμφωνίας διὰ τὴν ἐκλογὴν (πρὸβλ. 76ην ἐπιστολὴν Συνεσίου Κυρήνης, ὁμιλοῦντος περὶ «ψήφου» τοῦ ἐπὶ τὸν ἄνδρα), οὐχὶ δὲ τὸ κυριώτερον δικαίωμα τῆς χειροτονίας, ὅπερ παρέμεινεν εἰς τὸν Ἀλεξανδρείας. Ἄλλὰ ὁ Sohm συνεχίζει, ὅτι τὸ πεδίον, ἐν τῷ ὁποίῳ αἱ μεγάλαι αὐταὶ Ἐκκλησίαι (ἰδιαίτερος τῆς Ρώμης, τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Ἀντιοχείας) κατεῖχον νομικὴν ἐξουσίαν, ἦτο πολὺ μακρὰν ἀπὸ τοῦ νὰ καταλαμβάνῃ ὁλόκληρον τὴν περιφέρειαν. Τοῦναντίον μάλιστα ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι τὸ κατὰ πολὺ μέγιστον τμῆμα τῆς Ἐκκλησίας δὲν ὑπέκειτο εἰσέτι εἰς τὴν νομικὴν (δικαικὴν μετέφραζεν ὁ ἐγκρατὴς νομικὸς καθηγητὴς Βιζουκίδης τὸ rechtlich) ἀνωτέραν ἐξουσίαν, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας, καθίσταται ἀκριβῶς ὡσαύτως σαφές, ὅτι ἡ μητροπολιτικὴ ἐξουσία εἶχε σχεδὸν πανταχοῦ εἰσέτι ῥῶρον, νὰ θέσῃ ἑαυτὴν ἐν τῇ κατοχῇ τοιαύτης ἀνωτέρας ἐξουσίας. Οὕτω συνέβη, ὥστε ἀπὸ τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ Δ' αἰῶνος, εἰς εὐρεῖς κύκλους τῆς Ἀνατολῆς, ἐν Γαλλίᾳ, ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ εἰς τὴν Λατινικὴν Ἀφρικὴν, τὸ ἐπαρχιακὸν ἐκκλ. πολίτευμα ἔφθασεν εἰς ἀνάπτυξιν (διάπλασιν ἢ διαμόρφωσιν) ὑπὸ τὴν ἀρχιεπισκοπικὴν ἐξουσίαν ἑνός, ἡγουμένου εἰς νομικὰ δικαιώματα, Ἐπισκόπου (τοῦ Μητροπολίτου, Ἀρχιεπισκόπου).

Εἰς τὴν ὅλην Ἐκκλησίαν ἐπεκράτησε καὶ ἐφηρμόσθη τὸ Ἀρχιεπισκοπικὸν πολίτευμα. Ὁ ἐπὶ μέρους Ἐπίσκοπος δὲν ἦτο πλέον νομικῶς ἀπολύτως ἐλεύθερος, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ 400 περίπου πανταχοῦ, ἕνεκα λόγων νομικῶν, ὑπέκειτο εἰς ἓνα πρῶτον Ἐπίσκοπον (Oberbischof), εἴτε εἰς ἓνα Μητροπολίτην, εἴτε εἰς τὸν Ἐπίσκοπον μιᾶς τῶν ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν μεγάλων Ἐκκλησιῶν. Τοῦτο ἀφορᾷ θεβαίως εἰς τὴν ἐν τοῖς γενικοῖς Ἐκκλ. ζητήμασιν θέσιν του, ἐφ' ὅσον τὰ δικαιώματά του περιορίζοντο ὑπὸ τῶν ποικίλων συνόδων. Ὁ Sohm καταλήγει, «ὅτι τὸ ἀρχιεπισκοπικὸν πολίτευμα (καὶ ὡς ὑπόδειγμα) προῆλθεν ἐκ Ρώμης. Ὅπως τὸ Ἐπισκοπικὸν παρίσταται ὡσαύτως τὸ Ἀρχιεπισκοπικὸν πολίτευμα ὡς παράγωγον τῆς Ρωμαϊκῆς κοινότητος». Ἀναμφιβόλως ἔχει ἄδικον ὁ Sohm δι' ἀμφότερα, διότι ἐπεκτείνει πέρα τοῦ ἱστορικοῦ ἐπιτρεπομένου ὁρίου τὴν ἀπὸ ἀρχαίας Ρώμης ἀνανεωθείσαν (οὐχὶ ἀρξαμένην) ροπὴν ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ πολιτεύματος τῶν μεγάλων Ἀρχιεπισκοπικῶν περιοχῶν, περιλαμβανουσῶν περισσοτέρας ἐπαρχίας τοῦ Ρωμ. Κράτους (μεταγενεστέρως Πατριαρχείων). Εἰς τοῦτο παρασύρεται ἀπὸ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ στ' Κανόνος τῆς Α' Οἰκ. Συνόδου, τοῦ ὁποίου ὁμως τὸ ἀκριβές κείμενον ἐξηκρίβωσεν ὁ Ed. Schwartz διὰ φιλολογικῆς καὶ ἱστορικῆς ἐρεῦνης τῆς φράσεως «ὁμοίως δὲ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις, τὰ πρεσβεία τῶν πόλεων σώζεσθαι ταῖς ἐκκλησίαις (τῶν Μητροπόλεων)». Ἀναμφιβόλως αἱ ἀρχαὶ τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ (διατὶ οὐχὶ καὶ τοῦ Μητροπολιτικοῦ)

πολιτεύματος κείνται ἐν λίαν περιορισμένῳ μέτρῳ οὐχὶ μόνον εἰς τὰς ἐκφράσεις τοῦ Παύλου «Μακεδονία καὶ Ἀχαΐα» ἢ «ὄλη ἡ Ἀχαΐα», ἢ «ἡ Ἀσία», ἢ εἰς τὸ «διὰ τοῦτο κατέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ» εἰς τὴν πρὸς Τίτον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐκκλ. πρᾶξιν τῆς Ἀποστολικῆς καὶ τῆς Μεταποστολικῆς ἐποχῆς. Ἡ ἀνάθεσις εἰς τοὺς ἐκτάκτους ἀποστολικούς ἀπεσταλμένους Τιμόθεον καὶ Τίτον, πέραν τῆς ἀσκήσεως τῆς ἀποστολικῆς ἐνεργείας, ἡ ὁποία ἔφερε ὄχι μόνον τοπικὸν χαρακτῆρα (ἐν Ἐφέσῳ καὶ Κρήτῃ. Πρὸβλ. Ἰωάν. Εὐταξίου, Περὶ Ἱερατ. Ἐξουσίας), ἀλλὰ καὶ γενικώτερον καὶ δὴ καὶ ἱεραποστολικόν, σημαίνοντας ἀμφοτέρους εἰδικωτέραν καὶ γενικωτέραν ἐνέργειαν Ἐπισκοπικὴν, ἀποτελεῖ τὴν πρώτην προπαρασκευαστικὴν, ἐν μέρει, τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ πολιτεύματος πρᾶξιν τῆς Ἐκκλησίας, ἐν τῇ Ἀνατολῇ γενομένην καὶ οὐχὶ ἐν τῇ Δύσει. Ἡ σκέψις τῶν Δυτικῶν Ἐκκλ. ἱστορικῶν καὶ κανονολόγων παρασύρεται εἰς τὴν ἐσφαλμένην κατεύθυνσιν νὰ θεωρήσῃ ὡς μοναδικὴν πηγὴν τοῦ πολιτεύματος καὶ πρότυπον τὴν Ρώμην, ἐπειδὴ αὕτη κατ' ἐξοχὴν ἀνέπτυξεν ἐαυτὴν ἐν τῷ δικαίῳ καὶ δὴ καὶ τὸ μοναρχικόν Ἐπισκοπικόν πολιτεύμα, ἐπὶ δὲ τοῦ ἐδάφους τῆς διοικήσεως κατὰ τὸν Γ' καὶ Δ' αἰῶνα ἱκανὰ προσέφερον οὐχὶ ὅμως κατὰ τὸν Α' αἰ. καὶ μέχρι τοῦ 180. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ κυρίως ρωμ. δημιουργία εἶναι μετὰ τὸν Εἰρηναῖον καὶ τὴν εἴσοδον τοῦ Ρωμαϊκοῦ πνεύματος, ὅπερ, καθ' ἡμᾶς (Γ. Κονιδάρη, Γεν. Ἐκκλ. Ἱστορία) ἐδημιούργησε τὴν προϋπόθεσιν τοῦ Πρωτείου. Ἀλλὰ τὰ κείμενα τῶν δύο πρώτων αἰῶνων μαρτυροῦν, ὅτι αἱ προϋποθέσεις τοῦ τε ἀρχιεπισκοπικοῦ καὶ μεταγενεστέρως τοῦ Πατριαρχικοῦ κείνται κατὰ πρῶτον λόγον ἐν Ἀνατολῇ, ἐξ ἧς παρελήφθησαν εἰς τὴν Δύσιν, ὅπως παρελήφθη ὁ Χριστιανισμός, ὡς τι ἔτοιμον (H. Lietzmann), μετὰ τῶν ὄρων, τῶν δημιουργηθέντων, ἀσφαλέστατα, ἐν Ἀντιοχείᾳ (Χριστιανός, Χριστιανισμός, Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ ὁ Ἐπίσκοπος). εἶτα δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἐκ τῆς Δύσεως ἐπίδρασις. Κατὰ τὸν Α' αἰῶνα μία εἶναι ἡ εἰσφορά, ἰδίᾳ εἰς τὴν γραφικὴν καὶ πρακτικὴν θεμελίωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἱερατικοῦ πολιτεύματος (Α' Κλήμεντος).

Πράγματι τὸ πρῶτον εἰς τὸν Ἰγνάτιον μνημονεύεται ὁ ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὑπ' αὐτοῦ πιθανῶς δημιουργηθείς, ὄρος «Ἐπίσκοπος Συρίας» (Ρωμ. κεφ. II, 2). Τοῦτο συνδυαζόμενον πρὸς τὸ βαρυσήμαντον γεγονός, ὅπερ μνημονεύει εὐτυχῶς καὶ σαφέστατα ὁ Ἰγνάτιος, περὶ ὑπάρξεως πολλῶν ἐπισκόπων ἐν Συρίᾳ (Φιλαδ. κεφ. 10ον), συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς γνώμης, ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας «Ἐπισκόπων» τὴν Συρίαν ἐκκλησιαστικῶς (πρὸβλ. Ger. Konidaris ἐν τῷ περιοδ. Münchener theol. Zeit. 1961, τεύχ. 4ον) καὶ δὴ καὶ ἱεραποστολικῶς, δὲ ν προηγείται ἀπλωστῶν Ἐπισκόπων αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ἡγείται αὐτῶν, εἶναι κατ' οὐσίαν καὶ πρότυπον μέλλοντος Ἀρχιεπισκόπου, ὑπὸ διττὴν ἔννοιαν. Τὸ «ἐπίσκοπος Συρίας» ἀποτελεῖ ἀναμφιβόλως τὸ προανάκρουσμα τοῦ ὄρου Ἀρχιεπίσκοπος Ἀντιοχείας καὶ τῆς Συρίας. Ἐναντι τούτου εἶναι πολὺ πλεόν ἀσθενὴς ἡ ἔκφρασις τοῦ Ἰγνατίου περὶ τῆς

Ρώμης, «ὡς προκαθημένης τῆς ἀγάπης» καὶ «ἐν τόπῳ χωρίου Ρωμαίων» (ἐν ἐπιγραφῇ πρὸς Ρωμαίους), ὡς ἐνέχουσα κυρίως ἠθικὴν σημασίαν, ἐνῶ τοῦναντίον ἢ πολὺ μεταγενεστέρα σημαντικὴ ἔκφρασις τοῦ Ποιμένος τοῦ Ἐρμά (μετὰ τὸ 140 μ.Χ.), ὁμιλοῦντος οἰονεὶ περὶ δικαιοδοσίας τοῦ Κλήμεντος, ἔξω τῆς Ρώμης πόλεως διὰ τῆς φράσεως: «ἐκείνῳ γὰρ ἐπιτέτραπται» (Ὅρασις 4) δύναται νὰ τεθῆ εἰς τὴν παράλληλον τοῦ ὄρου τοῦ Ἰγνατίου «ἐπίσκοπος Συρίας».

Αἱ σχέσεις τῶν ἀνεξαρτήτως ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλὰ διὰ τῆς πίστεως καὶ τοῦ ἠθικοῦ τῆς ἀγάπης συνδέσμου ἠνωμένων Ἐκκλησιῶν, αἵτινες ἀπετέλουν καὶ ἐνότητα ἐν Χριστῷ (χαρκτηριζομένην ὡς «ἕλην Ἐκκλησίαν»), καθ' ὃν χρόνον εἶχον δημιουργηθῆ παράλληλως αἱ προϋποθέσεις ἐνότητος κατὰ περιοχάς, ἐνισχύθησαν διὰ τῶν καθολικῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ Β' αἰῶνος (ἐννοία τῆς Ἀποστολικῆς Διαδοχῆς, Κανῶν τῆς Κ. Διαθήκης, Κανῶν τῆς Πίστεως ἐν τοῖς Βαπτιστικῶς Συμβόλοις), καὶ μάλιστα διὰ τῆς ἀναβιώσεως τοῦ προτύπου τῆς Ἀποστολικῆς Συνόδου, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ Μοντανισμοῦ ἐν Μ. Ἀσίᾳ (πάλιν λοιπὸν ἐν Ἀνατολῇ) καὶ τῆς ἔριδος τοῦ Πάσχα (περὶ τὸ 192). Ἡ συγκρότησις συνόδων τοπικῶν ἀποτελεῖ νέον βαρυσήμαντον καὶ διὰ τοῦτο πολύτιμον προπαρασκευαστικὸν στοιχεῖον, διὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ μητροπολιτικοῦ καὶ ἀρχιεπισκοπικοῦ πολιτεύματος. Ὅπως ἡ Ἱεραποστολὴ καὶ ἡ ἐπίβλεψις τῶν ἐξ αὐτῆς προελθουσῶν Ἐκκλησιῶν, ἔξω τῶν μεγάλων πόλεων, μεγάλων περιοχῶν, ἐδημιούργησε τὸν σύνδεσμον τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ προσέδωκε σπουδαίοντα εἰς τὸν φυσικὸν σύνδεσμον μεταξὺ τοῦ Ἐπισκόπου τῆς Μητροπόλεως καὶ τῶν Ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας του, οὕτω καὶ γενικώτερα ἐκκλ. ζητήματα ἐνίσχυσαν τὴν θέσιν τῶν Ἐπισκόπων μεγαλυτέρων περιφερειῶν, ὧν οἱ Ἐπίσκοποι ἀπέβησαν ἐν τοῖς πράγμασιν Ἀρχιεπίσκοποι, προηγούμενοι ἐν ἴσοις καὶ ἐν λίαν περιορισμένῳ, κατ' ἀρχάς δι' ἐθίμου ἐνισχυομένῳ, δικαίῳ. Οὗτοι ἤρξαντο ἠγούμενοι τῶν Ἐπισκόπων μεγαλυτέρων περιοχῶν, μὴ θιγομένης τῆς ἀνεξαρτησίας των, μέχρι τοῦλάχιστον τῶν ἀρχῶν τοῦ Δ' αἰῶνος. Τότε ὁμοῦς τ.ἐ., κατὰ τὸ διάστημα καθ' ὃ δὲν εἶχεν εἰσέτι κυριαρχήσει πλήρως τὸ ἀρχιεπισκοπικὸν πολίτευμα (πρβλ. ἀρχικὸν 381—451), ἐδημιουργήθη τὸ πρῶτον ἢ δευτέρα ἐννοία τοῦ ὄρου ὁ «Ἀρχιεπίσκοπος» πιθανῶς κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ «ἀρχιδιάκονος» «ἀρχιπρεσβύτερος». Ὅμως ἐπεκράτησε τὸ πρωτοπρεσβύτερος (πρβλ. Τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὑπὸ τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου Ἰωάννου Ράμφου, Ἀθῆναι 1952, σ. 13) 17). Ταῦτα ἀσφαλῶς ἀνήκουν εἰς τὸ τέλος τοῦ Δ' αἰῶνος, τῆς λέξεως «ἀρχι» οὔσης λίαν καταλλήλου νὰ ἐκφράσῃ τὸ συναμφοτέρον, ἦτοι τὸ προηγείσθαι καὶ ἠγεῖσθαι τῶν Ἐπισκόπων.

Ἄλλ' ἄς ἴδωμεν τὴν πορείαν τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς δημιουργίας τῶν προϋποθέσεων τοῦ ἀρχιεπισκοπεῖν.

Τὸ καθεστῶς, τὸ ὁποῖον εἶδομεν ὑπάρχον ἐν Συρίᾳ, ἐμφανίζεται ἐν Αἰγύπτῳ ὑπὸ διάφορον, ἐν τινι μέτρῳ, μορφὴν κατ' ἀρχάς, ἐφ' ὅσον κατὰ τὰ

τέλη τοῦ Β' αἰῶνος ἡ Αἴγυπτος δὲν εἶχε πιθανῶς πολλὰς Ἐπισκοπὰς, ὡς ἢ ἐν Συρίᾳ Ἐκκλησία, διότι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀλεξανδρείας, τοῦ Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Δημητρίου (189-232) εἶχε μίαν μόνην Ἐπισκοπὴν (;) τὴν τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐπὶ Ἡρακλᾶ 3 καὶ εἶτα 20, διὰ τὰ φθάσει τὰς 100 κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Δ' αἰῶνος. Ἄλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει δεόν τὰ ἐξαρθῆ, ὅτι μεταγενεστέρως φέρει ἡ Ἐκκλησία τῆς Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως τὴν αὐτὴν μορφήν πρὸς τὴν τῆς Συρίας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Διονυσίου, τοῦ Ἡρακλᾶ, τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὃν ὁ Ἀθανάσιος μνημονεύει, ὡς εἶδομεν, διὰ τοῦ ὄρου ὁ ἀρχιεπίσκοπος».

Ὅθεν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ Ἀλεξανδρείας θὰ ἠδύνατο ἐξίσου νὰ ὀνομασθῆ, ὡς ὁ Ἰγνάτιος, «Ἐπίσκοπος Αἰγύπτου», ἐν εὐρύτερᾳ ἐννοίᾳ ἢ ὁ τῆς Συρίας, μέχρι τοῦ 189, ὅτε ἦτο ὁ μόνος κυριάρχης Ἐπίσκοπος, εἶτα δὲ ἐν στενωτέρᾳ ἀλλὰ καὶ εἰδικῇ ἐννοίᾳ, ἔνεκα τῆς ἰδιαζούσης θέσεως, ἦν ἔλαβεν ὁ Ἀλεξανδρείας ἔναντι τῶν ὑπ' αὐτοῦ δημιουργηθέντων Ἐπισκόπων (μεταξὺ τοῦ 189 καὶ 325). Ὅπως ἐξαιρετικῶς ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας Ἐπίσκοπος ὀνομάσθη Πάπας, ὃν τίτλον ἀπὸ τοῦ Η' αἰῶνος προσέλαβεν ὀριστικῶς ὁ Ρώμης. Τὸ καθεστὼς τοῦτο, ὅπερ ἔχει ἀναλογίας καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Παλαιστίνης (Καيسάρεια), ἔνθα ὁμοῦ ἀπῆλανε, φυσικῶς, ἰδιαζούσης τιμῆς ὁ Ἱεροσολύμων, ὡς Ἐπίσκοπος τῆς ἑδρας τοῦ λίκνου τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ τῆς Ρώμης, ἀσκούσης εὐρείαν ἐν Κεντρικῇ Ἰταλίᾳ ἐποπτεῖαν καὶ εἶτα δικαιοδοσίαν, ἔρχεται νὰ ἐπικυρώσῃ, ὡς ἐθμικὸν καὶ ἱστορικῶς θεμελιωμένον ἐπὶ 150 περίπου ἔτη δίκαιον, ὁ στ' καὶ ὁ ζ' Κανὼν τῆς Α' Οἰκ. Συνόδου, οἵτινες πρέπει νὰ θεωρηθῶν, ὅτι νομιμοποιῶν ἢ ἀκριβέστερον καθιστοῦν κανονικὴν τὴν βάση τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ, ἀπὸ τοῦ Ε' αἰῶνος πατριαρχικοῦ, πολιτεύματος, ὅπερ προωδοποίησεν ἡ Κ. Διαθήκη, ἡ Ἐκκλησία Ἀντιοχείας, ἡ καθιερώσασα τοὺς 4 ὄρους καὶ δημιουργήσασα τὸν ὄρον «Ἐπίσκοπος Συρίας», τὸν ἀποτελοῦντα τὴν πρώτην βαρυσήμαντον προϋπόθεσιν τοῦ ὄρου «Ἀρχιεπίσκοπος», τοῦ, ὡς φαίνεται, δημιουργηθέντος οὐχὶ ὑπὸ τῆς Ρώμης ἀλλὰ ὑπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας, εὐθύς μετὰ τὸ 325. Ἡ Ρώμη, παραλαβοῦσα τὸ Ἐπισκοπικὸν πολίτευμα καὶ τοὺς ὄρους ἐξ Ἀνατολῆς, ἐδημιούργησε τὸ μοναρχικὸν Ἐπισκοπικὸν πολίτευμα, βραδέως δὲ οἱ Ἐπίσκοποι Ρώμης ἐξφωκiewθήσαν πρὸς τὸν ὄρον «ὁ Ἐπίσκοπος»· συνηθέστερον ὀνομάζοντο διὰ τοῦ «ὁ πρεσβύτερος», μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Εἰρηναίου (Πρβλ. Γ. Κονιδάρη, Πρακτ. Ἀκαδ. 1957, καὶ 6' ἐκδ., σ. 55, 70 - 71). Τοῦτο ἐξειλίχθη ἀπὸ τοῦ Βίκτωρος καὶ τοῦ Καλλίστου μέχρι τοῦ Στεφάνου τοῦ Α' ὑπὸ τὴν ροπὴν τοῦ Ρωμαϊκοῦ πνεύματος, ὅπερ ἐδημιούργησε τὸ Πρωτεῖον, διότι πρότερον ἐμφανίζονται οἱ πρεσβύτεροι (περὶ ὧν βλ. Ἐπιφαν., Πανάρ. 42, 2, 2 καὶ Aland ἐν RGG³ V, 52) μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχεν, ἀλλὰ δὲν ἐφαίνετο πρὸς τὰ ἔξω, «ὁ πρεσβύτερος» (βλ. τὴν λ. παρὰ Ἰουστίνῳ) πρεσβύτερος (Ποιμὴν Ἐρμᾶ. Γ. Κονιδάρη, Ἡ φερομένη κ.λ.π., πολίτευμα). Ἐντεῦθεν ὁ ὄρος Ἀρχιεπίσκοπος, χρησιμοποιηθεὶς κυρίως

ὑπὸ τῶν Ἀνατολιτῶν καὶ διὰ τὸν Ρώμη, μετὰ τὰ μέσα τοῦ Δ' αἰῶνος, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχεν ἰδιαιτέρους δεσμούς ὁ Ἀλεξανδρείας, μετεδόθη εἰς τὴν Δύσιν εἰς τοὺς κατ' οὐσίαν Μητροπολίτας, δεδομένου ὅτι ἐκεῖ μετεδόθη βραδέως τὸ μητροπολιτικὸν πολίτευμα (πρὸβλ. Β. Στεφανίδου, Ἐκκλ. Ἱστορία, σ. 88 κ. ἔξ., 137, 267. Γ. Κονιδάρη, Γεν. Ἐκκλ. Ἱστορία 1957², σ. 228 καὶ ἔξ.).

Δυνάμεθα, κατὰ ταῦτα, νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἐν Συρία, ἐν Ρώμῃ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ἐδημιουργήθησαν πρότερον καὶ σαφέστερον αἱ βαθμιαίως εἰς τὰς λοιπὰς περιοχὰς ἐπεκταθεῖσαι προϋποθέσεις τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ πολιτεύματος, ὁ δὲ ὄρος «Ἀρχιεπίσκοπος», δημιουργηθεὶς ἐν Αἰγύπτῳ, μετεδόθη εἰς τὴν Ρώμην καὶ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ εἶτα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κ.ἄ.

Τοῦτο κατέστη εὐκόλον μετὰ τὴν θετικὴν κανονικὴν διάταξιν τῶν δύο (στ' καὶ ζ') κανόνων τῆς Α' Οἰκουμενικῆς. Ἦτο πολὺ φυσικόν, ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐδημιούργησε τὸν ὄρον «Ἀρχιεπίσκοπος» περὶ τὰ μέσα τοῦ Δ' αἰῶνος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐφ' ὅσον ὁ στ' Κανὼν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς τόσον σαφῶς ἐπικυρώνει διὰ τοῦ «κρατεῖται» τὸ καθεστῶς, ὅπερ χαρακτηρίζει, ὡς «τὰ ἀρχαῖα ἔθη», καθ' ἃ ὁ Ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ἔχει πάντων τούτων τὴν ἐξουσίαν, τ.ἔ. τῶν ἐν Αἰγύπτῳ, Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει Ἐκκλησιῶν. Ὁ Ἀλεξανδρείας, ὢν κανονικῶς καὶ κατ' ἔθιμον πρῶτος Ἐπίσκοπος εὐρυτάτης περιοχῆς (πρὸβλ. καὶ Harnack, Mission, ἔκδ. 4η, σ. 705 κ. ἔξ.), καθίστατο πλέον καὶ de jure canonico Ἐπίσκοπος τῶν Ἐπισκόπων, «ἔχων τὴν ἐξουσίαν» Αἰγύπτου, Λιβύης καὶ Πενταπόλεως. Ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου μέχρι τῆς πρώτης ἐμφάνισεως τοῦ ὄρου «Ἀρχιεπίσκοπος» δὲν παρήλθεν οὔτε ὁ χρόνος μιᾶς γενεᾶς, ὥστε ἐσχηματίσθη ὁ ὄρος κατὰ τρόπον φυσιολογικόν καὶ μετεδόθη, ἐπίσης φυσικῶς, ἀμέσως εἰς τὴν Ρώμην, καὶ ἔνεκα τῶν ἰδιαιτέρων στενῶν σχέσεων τῶν δύο Ἐκκλησιῶν (H. Lietzmann, Gesch. der Alten Kirche), ἀφοῦ μάλιστα ὁ Κανὼν εὐθύς ἀμέσως δικαιολογεῖ, ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ Ἀλεξανδρείας, τοῦ Ἐπισκόπου τῆς δευτέρας πόλεως τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἀναγνωρίζεται καὶ κυροῦται, «ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν Ρώμῃ Ἐπισκόπῳ τοῦτο σύνηθές ἐστι» (ἡ συνήθεια θέλει νὰ στηριχθῇ εἰς τὸ παράδειγμα τοῦ Ἐπισκόπου τῆς πρωτεύουσας τοῦ Κράτους), μεθ' ὃ ἀκολουθεῖ διὰ τοῦ «ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν» ἡ ἀναγνώρισις τῶν δικαιωμάτων τοῦ Ἐπισκόπου τῆς τρίτης κατὰ σειρὰν καὶ σπουδαιότητα πόλεως τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ Χριστ. Οἰκουμένης - τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας -, ὡς «ἔχοντος τὴν ἐξουσίαν» ἐπὶ τῆς Συρίας κ.λ.π. (πρὸβλ. Harnack, Mission, σ. 660 κ. ἔξ., καὶ ἄρθρον Ἀντιόχεια, 2ον τόμ. τῆς Θρησ. καὶ Ἠθικ. Ἐγκυκλ.), διὸ καὶ εἰς τοῦτον μετεδόθη, κατὰ τρίτον λόγον, ὁ τίτλος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου (ὡς ἐμφανίζον τὰ κείμενα τῶν Συνόδων). Πρόβλημα ὁμως γεννᾷ ἡ ἐμφάνισις τοῦ ὄρου «Ἀρχιεπίσκοπος», ὅστις μνημονεύεται ἅπαξ ὑπὸ τοῦ ἐκ τῶν συνεχιστῶν τοῦ Εὐσεβίου Σωζομενοῦ (II, 9, 1 ἐκδ. Bidez 1960, 61, 26), διὰ τὸν ἐν ἀρχῇ τοῦ Δ' αἰῶνος, Συμεῶν, χαρακτηριζόμενον (τυχαίως ἢ ἀκριβῶς) ὡς Ἀρχιεπίσκοπον Σελευκείας καὶ Κτησιφῶντος, «τῶν ἐν Περσίδι βασιλευουσῶν

πόλεων». Βεβαίως είναι πρόβλημα άξιον μελέτης πόθεν έλαβε τόν τίτλον ό Σωζομενός, ή άν ό Συμεών είχε τοϋτον πρότερον (παρά Σωζομενῶ, Τό άρχι- διάκονος και άρχιεπισβύτερος, σ. 185, 16, 22. 186, 2. 285, 18. 331, 1. 361, 20. 369, 15, 18 και 365, 1), ότε γεννάται νέον ζήτημα περι χρόνου και τόπου τής πρώτης έμφανίσεως έν Μ. 'Ανατολή τοϋ όρου ό «'Αρχιεπίσκοπος» έκτός τής Αιγύπτου και τών σχέσεων Αιγύπτου - Συρίας - Περσίας.

Ό τίτλος τοϋ 'Αρχιεπισκόπου άπεδόθη, όρθῶς, ένωρίς και εις τόν Κύ- πρου, καταστάνατα διά τής άποφάσεως τής Γ' Οίκ. Συνόδου (ιδέ και η' κα- νόνα) 'Αρχιεπίσκοπον τής άνεξαρτήτου 'Εκκλησίας.

Β'.

'Εμφάνιεις τής δευτέρας έννοίας τοϋ τίτλου (διοικητικής δια- κρίσεως) 'Αρχιεπίσκοπος, ήτοι περι «τών άυτοκεφάλων 'Αρχιεπισκόπων» και τής τάξεως αυτών. Τό μεταδετόν και ή προαγωγή έν τή διοικήσει τής 'Εκκλησίας.

Η άνωτέρω βραχυτάτη έρευνα όδηγει ήμās ευθέως εις τήν δευτέραν έννοιαν τοϋ όρου «'Αρχιεπίσκοπος» έν τή άπλουστερά έννοία: τοϋ προηγείσθαι άπλῶς τών 'Επισκόπων π.χ. τών Νήσων (πρβλ. Γ. Κονιδάρη, Αί Μητροπόλεις) και ειτα άποκτήσαντος τήν δικαιοδοσίαν τοϋ 'Αρχιεπισκόπου - Προέδρου άυτοκε- φάλου 'Εκκλησίας (πρβλ. Hackett — Παπαϊωάνου, 'Ιστορία τής 'Εκκλη- σίας τής Κύπρου). Είναι δε άξιωσημείωτον, ότι και ό Θεσσαλονίκης Ρούφος (407-434) ώνομάζετο 'Αρχιεπίσκοπος, τ.έ. ήγούμενος τών 'Επισκόπων τοϋ 'Ιλλυρικου (βλ. λίβελλον μετανοητικόν τοϋ 'Ιουλιανου 'Επισκόπου Σαρδικής, επιδοθέντα Ρούφῳ, τῷ έπονομαζομένῳ 'Αρχιεπισκόπῳ Θεσσαλονίκης, παρά Schwartzt, 1) 6-8-139).

'Εναϋθα δέον να άποσαφημισθῆ, ότι έπρόκειτο ταυτοχρόνως περι τοϋ Μητροπολίτου Μακεδονίας, τελουντος υπό τήν έποπτεϊαν τής Ρώμης και άντι- προσωπεύοντος τήν Δύσει, διό και έν μέν τή 'Ανατολή ήτο και έθεωρείτο Μη- τροπολίτης, ένῶ έν τή Δύσει ώνομάζετο 'Αρχιεπίσκοπος (πρβλ. Ε. Gerland και V. Laurent, Corpus I, σ. 65 - 66). Κατ' ούσίαν ήτο άμφότερα, διότι ήτο Μητροπολίτης τής 'Επαρχίας Μακεδονίας και 'Αρχιεπίσκοπος τοϋ 'Ιλλυ- ρικου, ών άμα, έκάστοτε δι' άναγνωρίσεως, Βικάριος τοϋ Πάπα τής πρεσβυ- τέρας Ρώμης (Γ. Κονιδάρη, 'Εκκλ. 'Ιστορία τής 'Ελλάδος, 1954 - 1960, σ. 528 κ.έξ.). 'Αλλά έχομεν και άλλην σπουδαιοτάτην και καιρίαν χρῆσιν τοϋ όρου «'Αρχιεπίσκοπος», ή όποία έμφανίζεται μετα τὰ μέσα τοϋ Δ' αιώνος και πρὸ τοϋ 431 έν τή περιοχῆ τής 'Αρχαίας Καθολικής 'Εκκλησίας τής 'Ανατο- λής, έν ή άνευρίσκομεν τόν όντως πομπώδη τίτλον «άυτοκέφαλος 'Αρχιεπίσκο- πος» (πρβλ. τὸ άρχαιότατον κείμενον τών Τακτικῶν τὸ λεγόμενον τοϋ 'Επιφα- νίου τοϋ ΣΤ' αιώνος, παρά Parthey no 741 και H. Gelzer, Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte, 1900, σ. 549).

§ 3 Περί τῆς προελεύσεως καὶ σημασίας τοῦ ὄρου «αὐτοκέφαλος Ἀρχιεπίσκοπος» ἐν τῷ Πατριαρχεῖῳ Κ)πόλεως καὶ τῆς «τάξεως προκαθηδρίας» τῶν Ἀρχιεπισκοπῶν.

Περὶ τοῦ ἀκριβοῦς χρόνου, καθ' ὃν ἐδημιουργήθη ὁ πομπώδης οὗτος, ἐκ πρώτης ὄψεως, τίτλος τῶν Ἐπισκόπων, οἵτινες κατὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν ὀριστικοποιεῖται ὁ τίτλος των (μέσα Ε' αἰῶνος) δὲν ὑπάγονται εἰς τὸν οἰκείον Μητροπολίτην τῆς ἐπαρχίας, ἐν ἣ ἡ πόλις των, ἀλλ' ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν Πατριάρχη (διὰ τοῦτο καὶ ἐχαρακτήρισα ἄλλοτε εἰς Πρακτ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τοῦ 1935, ὡς Πατριαρχικούς Ἐπισκόπους οὐχὶ βεβαίως μὲ ἀκρίβειαν, πράγματι δὲ διὰ τὸ διάστημα μέχρι τοῦ 458, ὅτε ὑπάγονται πλέον εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως), δὲν δυνάμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἀποφανθῶμεν. Τὸ διάστημα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὁμως δέον νὰ τεθῆ ἡ δημιουργία τοῦ τίτλου, εἶναι ἔτη 50 πιθανῶς ἢ καὶ ὀλιγώτερα (380 - 431). Διὰ τὴν μελέτην ὁμως τῆς προελεύσεως τοῦ διπλοῦ ὄρου «αὐτοκέφαλος Ἀρχιεπίσκοπος» ἔχομεν δύο ἀφετηρίας, ἀσφαλεῖς σχετικῶς: πρῶτον μὲν τὸ γεγονός τῆς ἀνωτέρω ἐκτεθείσης δημιουργίας τοῦ ὄρου «Ἀρχιεπίσκοπος», ὁ ὁποῖος κατ' οὐσίαν, ὡς εἶδομεν, ὑπάρχει ἐξ ἀρχῆς ἐν διττῇ ἐννοίᾳ, ἥτοι τοῦ προηγουμένου τιμητικῶς ἐν τῇ «τάξει» τῶν Ἐπισκόπων καὶ τοῦ ἡγέτου καὶ προέδρου τῶν Ἐπισκόπων (ἐν τῇ Συνόδῳ), διὸ καὶ τὴν προσέλαβον πάντες οἱ Πρόεδροι Ἐκκλησιῶν (Χρυσ. Παπαδόπουλος, Περὶ τοῦ τίτλου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ἐν Θεολογία, 1935, σ. 289), οἱ ὁποῖοι περὶ τὰ τέλη τοῦ Ε' αἰῶνος ἤρξαντο ὀνομαζόμενοι Πατριάρχαι, δεύτερον δὲ τὴν ἀρχὴν τῆς «τάξεως προκαθηδρίας» τῶν αὐτοκεφάλων Ἀρχιεπισκόπων τ.ἔ. τὰ ὀνόματα τῶν πόλεων τῶν μέχρι τοῦ 431. Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτον ὅτι ὁ Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ἀπὸ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος χαρακτηρισθεὶς ὡς Πατριάρχης καὶ δὴ καὶ οἰκουμενικός, ἐκράτησε σταθερῶς μέχρι σήμερον τὸν τίτλον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ἐνῶ οἱ λοιποὶ Πατριάρχαι καὶ δὴ καὶ ὁ ἀρχαιότερον προσλαβὼν τὸν τίτλον «Ἀρχιεπίσκοπος», ὁ Ἀλεξανδρείας, δὲν τὸν διετήρησαν. Ἀναμφιβόλως ἐπὶ μακρὸν χρόνον καὶ πρὶν ἢ καταστῆ πρωτόθρονος τῆς Ἀνατολῆς (πρὸ τοῦ 381) ὁ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τὸ 330 μ.Χ. ἠγεῖτο ἐν τοῖς πράγμασι τῶν Ἐπισκόπων τῆς Θράκης εὐθὺς μετὰ τὸν Μητροπολίτην - Ἀρχιεπίσκοπον Ἡρακλείας καὶ ἐν γένει τῶν Ἐπισκόπων τῆς αὐτοκρατορίας, μέχρις οὗ διὰ τοῦ γ' κανόνος τῆς Β' Οἰκ. Συνόδου (381) ἐτέθη, ἐν τῇ «τάξει προκαθηδρίας», «διὰ τὸ εἶναι τὴν Κωνσταντινούπολιν Νέαν Ῥώμην», εὐθὺς μετὰ τὸν Ῥώμης, καὶ πρὸ τοῦ Ἀλεξανδρείας, ἥτοι μεταξύ δύο Ἀρχιεπισκόπων, ἐξ οὗ προέκυπτεν, ὡς ἀναγκαῖον ἐπακλόουθον, ἢ χρησιμοποίησις τοῦ ὄρου «Ἀρχιεπίσκοπος», ἐν διττῇ ἐννοίᾳ, περὶ ἧς ἀνωτέρω.

Ἐν τούτοις πρέπον εἶναι νὰ λεχθῆ, ὅτι προηγεῖτο κατ' οὐσίαν καὶ ἐν τοῖς πράγμασι μεταξύ τῶν ἐτῶν 330-381 ἡ ἐννοία τοῦ προηγεῖσθαι «ἐν τῇ τάξει προκαθηδρίας τῶν θρόνων» τῆς Οἰκουμένης καὶ δὴ καὶ τῶν Ἐπισκόπων τῆς Θράκης, ἀφοῦ μάλιστα ἡ διαμόρφωσις τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Ἀρχιεπισκόπου

Κωνσταντινουπόλεως, ἡ προετοιμασθεῖσα κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα (Πολάκη, Τὸ Πρωτεύειον τοῦ Κωνσταντινουπόλεως), ἐστερεώθη διὰ τοῦ ἔργου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (398-407), τοῦ Ἀττικοῦ κ.λ.π. καὶ ἐκυρώθη διὰ τοῦ ψηφίσματος τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς, τὸ ὁποῖον εἰς τινὰς συλλογὰς φέρεται ὡς κη' Κανών. Ἐστερεώθη δὲ ὁ τίτλος οὗτος πιθανῶς πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ - πατριαρχικοῦ πολιτεύματος (481 - 451 - 490 ἐπὶ Ἀκακίου), ὅπερ καθώρισε δικαιοδοσίαν, τοῦ Πατριάρχου Ἰωάννου τοῦ Καππαδόκου, χαρακτηριζομένου ὄχι μόνον ὡς Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. Ὁ Μηνᾶς ὀνομάζεται μάλιστα ἀγιώτατος καὶ μακαριώτατος καὶ οἰκουμενικὸς Ἀρχιεπίσκοπος καὶ Πατριάρχης (Ed. Schwartz, III, 29). Τὴν ἰδίαν περίου ἐποχὴν, καθ' ἣν ἀνεδείχθη κανονικῶς ὁ Κωνσταντινουπόλεως (381-451), ἐμφανίζονται καὶ οἱ τρεῖς πρῶτοι «αὐτοκέφαλοι Ἀρχιεπίσκοποι», ὧν ἡ σειρὰ («τάξις προκαθηδρίας», Γ. Κονιδάρη, Αἱ Μητροπόλεις κ.λ.π., 1934, τεύχος α', πίναξ 6', κατὰ Gelzer καὶ Gerland, βιβλιογρ.) ἔχει ἱστορικὴν προέλευσιν (μέχρι 431).

α. Ἐπαρχίας Φρυγίας Καπιτιανῆς ὁ Ἱεραπόλεως 458

β. Ἐπαρχίας Μυσίας ὁ Ὀδυσσοῦ

γ. Ἐπαρχίας Σκυθίας ὁ Τόμης 431

Καίτοι δηλαδή οἱ πρῶτοι αὐτοκέφαλοι Ἀρχιεπίσκοποι ἐμφανίζονται καθ' ὃ ἔτος ὁ Λέων Α' ὁ αὐτοκράτωρ (457) ἐζήτησε τὴν γνώμην τῶν Ἐπισκόπων διὰ τὴν Δ' Οἰκουμενικὴν, ἐν τούτοις θεωρεῖται, ὅτι ἦσαν ἤδη πρὸ τοῦ 431 ἔτους, καθ' ὃ ἐμφανίζεται ὁ Τόμης (πρὸβλ. Gams, Series episcoporum, 428). Σημειώομεν προκειμένου περὶ τῆς Τόμης, ὅτι φέρεται καὶ ὁ τύπος: Ὁ Τομέων (Corpus, V. I, σ. 65). Εἰς τὴν Α' Οἰκουμενικὴν παρίστατο Ἐπίσκοπος Γοτθίας Θεόφιλος, ὃν ὁ Harnack (ἐν Mission. IV, σ. 793 - 797) θεωρεῖ, ὡς Ἐπίσκοπον Τόμης (πρὸβλ. Gelzer, Hilgenfeld, Cuntz, Patr. Nicaenorum. Περὶ τῶν δύο πόλεων ἴδε Σπ. Σακελλαριάδου, Πόλις καὶ Θέσμινα Θράκης καὶ Ἰωνίας κ.λ.π., Α', 1929, σ. 141 κ. ἐξ., 146 κ. ἐξ.).

§ 4. Αἰτία ἐμφάνισεως τῆς τάξεως «τῶν αὐτοκεφάλων Ἀρχιεπισκοπῶν». Τὸ μεταθετὸν καὶ ἡ διοικητικὴ προαγωγή ἐν τῇ διοικήσει τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων.

Εἶναι προφανές, ὅτι τουλάχιστον οἱ δύο Ἀρχιεπίσκοποι, ὁ β' καὶ ὁ γ', εὐρίσκοντο εἰς ἐπαρχίας κειμένας πλησίον εἰς τὰ Βαρβαρικά (πρὸβλ. E. Stein Geschichte des Spätöm Reiches), ἄρα διοικητικῶς ἀπολύτως ἀνεξάρτητοι, ἀληθῶς αὐτοκέφαλοι Ἐπίσκοποι, ἱκανὸν χρόνον πρὸ τῆς δημιουργίας τῶν μεγάλων Ἀρχιεπισκοπικῶν δικαιοδοσιῶν, ἧτοι πρὸ τοῦ 451. Οὗτοι προηγοῦντο φυσικῶς τῆς «τάξεως» τῶν Ἐπισκόπων, ὡς τιμώμενοι κατ' ἀρχὴν διὰ τὸ ἔργον των· ἐχαρακτηρίσθησαν Ἀρχιεπίσκοποι ἐν τῇ πρώτῃ ἐννοίᾳ, ὡς καὶ οἱ προηγηθέντες τούτων Ἀρχιεπίσκοποι ἀρχηγοὶ Ἐκκλησιῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν κατ' οὐσίαν ὄχι μόνον

αυτοκέφαλοι, ἀλλὰ καὶ κεφαλὴ τῶν μεγάλων Ἐκκλησιῶν. Ἡ ἔννοια «τοῦ αυτοκέφαλου» δέον νὰ ἐρμηνευθῆ ἀπὸ τοῦ γεγονότος, ὅτι δὲν ὑπῆγοντο εἰς τινὰ Μητροπολίτην, ὥστε ἦσαν κατ' οὐσίαν αυτοκέφαλοι Ἐπίσκοποι, ὡς προηγουμένοι ὁμως ἐν τῇ «τάξει προκαθηδρίας τῶν θρόνων» τῶν ἐπαρχιωτῶν Ἐπισκόπων, ὠνομάσθησαν, καθ' ἡμᾶς, Ἀρχιεπίσκοποι, ὡς οἱ προηγουμένοι τῶν διακόνων ἀρχιδιάκονοι καὶ οἱ προηγουμένοι τῶν πρεσβυτέρων, γηραιότεροι συνήθως, ἀρχιπρεσβύτεροι (Περὶ τούτου τὸ πρῶτον ἔγραψεν ὁ Κ. Ράλλης ἐν Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν 5 Μαρτίου 1963, τόμ. 11, σ. 98 ἐξ. καὶ εἶτα ὁ Ἰω. Ράμφος: Τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοπρεσβυτέρου. Ἐκκλησία 1947 καὶ ἀνάπτυον). Αὕτη δὲ εἶναι ἡ θέσις των εἰς πάντα τὰ κείμενα τῶν Not. Episcopatum (βλ. λ. Τακτικά, γραφὴν ὑφ' ἡμῶν εἰς ΜΕΕ, κβ', σ. 756-757). Ἡ τάξις εἶναι : 1) Ἀρχιεπίσκοποι - Πατριάρχαι. 2) Μητροπολίται. 3) «Αὐτοκέφαλοι Ἀρχιεπίσκοποι» καὶ 4) Ἐπίσκοποι, κατὰ ἐπαρχίας μητροπολιτικάς.

Οἱ αὐτοκέφαλοι Ἀρχιεπίσκοποι μέχρι τοῦ 459 ἀνῆλθον εἰς 14, ἐν ἀρχῇ τοῦ ΣΤ' αἰῶνος εἰς 26, μέχρι τοῦ 533 εἰς 31 καὶ περὶ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡρακλείου εἰς 35, ἐκτὸς τῆς Ἱεραπόλεως, ἡ ὁποία ταχέως προήχθη, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, εἰς Μητρόπολιν καὶ διὰ τοῦτο δὲν συγκαταριθμεῖται εἰς τὴν ἀνωτέρω «τάξιν», ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη ἱστορικῶς (πρβλ. Gerland Corpus, ἐν διβλιογρ. σ. 10-11. Γ. Κονιδάρη, Αἱ Μητροπόλεις, ἐνθ' ἀν.). Ἡ τοιαύτη ἱκανή, σχετικῶς, αὔξησης, τοῦ ἀριθμοῦ «τῶν αυτοκέφαλων Ἀρχιεπισκοπῶν», ὧν ὁ ἀριθμὸς ὑπερέβη ἐκείνων τῶν Μητροπόλεων (H. Gelzer, Ungedruckte, σ. 534-536), ὀφείλεται, καθ' ἡμᾶς, εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ὁ ἐκκλησιαστικὸς ὀργανισμὸς κατὰ τὸ διάστημα 180 ἐτῶν (380 - 585) ἀπέβη σχεδὸν στατικὸς, δεδομένου, ὅτι ὁ μὲν ἀριθμὸς τῶν Μητροπόλεων ηὔξήθη μόνον κατὰ πέντε, δύο τιμῆς ἕνεκα (Νίκαια καὶ Χαλκηδόν, ἕνεκα τῆς ἐν αὐταῖς συγκροτήσεως Οἰκ. Συνόδου Α' καὶ Δ') καὶ τρεῖς κατὰ προαγωγὴν (Μωκισσοῦ τῆς Καππαδοκίας Β', Φάσιδος Λαζικῆς καὶ Ἱεραπόλεως), ἡ δὲ μετάθεσις ἦτο κανονικῶς ἀπηγορευμένη ἀπὸ τῆς ἐν Σαρδικῇ Συνόδου (342) καὶ ἀποβαίνει ἀδύνατος.

Ἐνεκα τῶν λόγων τούτων ἀνεδεικνύοντο Ἀρχιεπίσκοποι Κωνσταντινουπόλεως, συνήθως ἀπὸ πρεσβυτέρων (πρβλ. παράρτημα Δ'). Πρῶτον δὲ οἱ Ἀρειανοὶ μετέθεσαν (δὲν εἶχεν εἰσέτι διακριτὴ ἢ προαγωγὴ) τὴν Μητρόπολιν Νικομηδείας, (τῆς νέας πρωτεύουσις, ἐν ἣ εἶχε τὴν ἔδραν τοῦ ὁ Διοκλητιανὸς καὶ ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, ἀπὸ τοῦ 324—330 περίπου, ὅτε ἰδρῦθη ἡ Κωνσταντινούπολις) καὶ εἶτα προήγαγον τὸν Εὐδόξιον καὶ τὸν Δημόφιλον εἰς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ πρώτη περίπτωσις ἀφεώρα εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν δὲν εἶχε συγκληθῆ ἡ ἐν Σαρδικῇ Σύνοδος (ὀρθόδοξος), ἥς τὸ κύρος βεβαίως ἐξησφάλισεν ὀριστικῶς ὁ 6' κανὼν τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς. Διὰ τὴν κατ' οὐσίαν προαγωγὴν τοῦ ἐπισκόπου Σασίμων Γρηγορίου τοῦ Α' τοῦ Ναζιανζηνοῦ, ὑποστηρικτοῦ τῶν Ὀρθόδοξων, πρὸ τοῦ 380 ἐν Κωνσταντινουπόλει, δέον νὰ σημειωθῶσι τὰ ἐξῆς: Ὁ Θεοδόσιος ὁ Α' εἰσήγαγε τοῦτον ὡς Ἀρχιεπίσκοπον τῇ 27ῃ Νοεμβρίου 380. Ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος «εἰσηγήσεται καὶ πρωτο-

βουλία» τοῦ Προέδρου αὐτῆς Μελετίου Ἀντιοχείας «ἐκύρωσε τὴν προεδρίαν τῆς βασιλίδος τῷ Γρηγορίῳ» (Βίος, Migne 35, 296, πρὸς. καὶ Β. Στεφανίδου ἐν Θεολογία 1952, σελ. 169 κ. ἑ.). Μετ' ὀλίγας ἡμέρας, θανόντος τοῦ προέδρου τῆς Συνόδου Μελετίου, ὁ Γρηγόριος ἀνεδείχθη πρόεδρος αὐτῆς ὡς τοιοῦτος προέτεινεν ὅπως ἀναγνωρισθῆ ὡς διάδοχος τούτου ἐν Ἀντιοχείᾳ ὁ Εὐσταθιανὸς Παυλίνος, ὃν ἤθελεν ἡ Ἀλεξάνδρεια καὶ ἡ Δύσις, ἐλπίζων, ὅτι οὕτω θὰ κατέπαυεν τὸ συνταράζον τὴν Ἐκκλησίαν Ἀντιοχειανὸν Σχίσμα (330—415, πρὸς. Β. Στεφανίδου, Ἐκκλ. Ἱστορία 1959, σελ. 203 κ. ἑξ. καὶ Γ. Κονιδάρη, Ἐκκλ. Ἱστορία 1957, σελίς 296 κ. ἑ.). Ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος δὲν ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν καὶ ἐξέλεξε τὸν Φλαβιανὸν πρεσβύτερον (Χρυσσοστόμου Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας, 1951, σελ. 281—3). Ὁ Γρηγόριος δυσηρεστήθη διὰ τὰ ἀνωτέρω, ἡ δὲ δυσαρέσκεία του ἐνετάθη, ὅτε, προσελθόντες εἰς τὴν Σύνοδον οἱ ἀπουσιάζοντες κατὰ τὰς πρώτας συνεδρίας αὐτῆς Αἰγύπτιοι Ἐπίσκοποι καὶ ἀπὸ Μακεδονίας, ἔφερον ἀντιρρήσεις κατὰ τῆς ἐν ἀπουσίᾳ αὐτῶν ἐκλογῆς, ὡς Ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Γρηγορίου, «χωρὶς τῆς αὐτῶν γνώμης καθιδρυθέντος, ἐνῶ οὗτος ἦτο Ἐπίσκοπος ἐτέρας Ἐπισκοπῆς, τῶν Σασίμων» (Βίος 35, 300). Ὅθεν ὁ Γρηγόριος παρητήθη, ἡ δὲ Σύνοδος ἀπεδέχθη τὴν παραιτήσιν του. Ὁ Γρηγόριος ἐξεφώνησε τότε τὸν περιώνυμον συντακτῆριον λόγον (Μπαλάνου, σελίς 309—10). Ἡ Σύνοδος ἐξέλεξεν εὐθὺς τὸν λαϊκὸν Νεκτάριον, προσδώσασα Οἰκουμενικὸν χαρακτῆρα εἰς τὴν ἐκλογὴν. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο καὶ ὁ κατάλογος, τὸν ὁποῖον παραθέτομεν ἐν τέλει (ἐν τῷ Δ' παραρτήματι, ἔνθα τὸ σχετικὸν χωρίον τῆς Ἐκκλ. Ἱστορίας Θεοδορήτου Κύρου, V, 6, 8, 2, κριτικὴ ἔκδοσις L. Parmentier, σελ. 287, περὶ τοῦ λόγου τῆς θεσπίσεως τοῦ ἀ μ ε τ α θ ἑ τ ο υ), βεβαιουσί τ' ἀνωτέρω, ἦτοι πρῶτον, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἦτο τόσον ἐναντίον τοῦ μεταθετοῦ ὥστε, ἐν ἀρχῇ οὐδὲ τὴν προαγωγὴν ἠδύνατο ν' ἀντιληφθῆ, δι' ὃ καὶ προέτεινε τὴν ἐκ τοῦ πρεσβυτέρου ἐπιλογὴν ἀνδρῶν, οὓς ἀνεδείκνυνεν Ἀρχιεπισκόπους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων. Δὲν ἐδίστασε δὲ καὶ αὐτὴ ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος νὰ ἐκλέξῃ διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν λαϊκόν, διὰ δὲ τὴν Ἀντιοχειαν τὸν διαπρεπῆ πρεσβύτερον Φλαβιανόν.

Δ ε ὑ τ ε ρ ο ν ἐξάγεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω σαφῶς πῶς ὁ ἐκ τῶν πραγμάτων στατικὸς ὄργανισμὸς τῆς Ἐκκλησίας ἐδημιούργησε κατὰ τὸν δ' πρὸς τὸν ε' αἰῶνα διὰ τῆς τάξεως τῶν «αὐτοκεφάλων Ἀρχιεπισκόπων» τὴν ἀπαρχὴν τῆς ιδέας τῆς προαγωγῆς, ἣτις βραδύτατα εἰσήχθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐπεκράτησεν ἀντὶ τοῦ μεταθετοῦ, διατηρηθέντων τῶν ἀρχαίων κριτηρίων διὰ τὴν ἀνάδειξιν Μητροπόλεων καὶ Ἀρχιπῶν. Ἡ μετὰ τῆς ὑπῆρξεν ἀπόκλισις — παρὰ τὰς ἀντικανονικῆς, ἀλλ' ἀναγκαίᾳ ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Μετὰ τὴν παρῆνθεσιν αὐτῆς ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν περαιτέρω ἔρευναν καὶ τὴν ὑπὸ τὴν πίεσιν τοῦ ἀμεταθέτου διαμόρφωσιν τῆς ἀρχῆς τῆς διοικητικῆς διακρίσεως τῶν Ἐπισκόπων καὶ τῆς προαγωγῆς, χωρὶς ἡ Ἐκκλησία νὰ καταλείπη τὴν ἐτέραν ἀρχὴν τῆς ἀπ' εὐθείας ἐκλογῆς πρεσβυτέρων καὶ διακόνων καὶ ἐνίοτε λαϊκῶν εἰς

Ἀρχιεπισκόπους Κωνσταντινουπόλεως. Τοῦτο τὸ γεγονός καὶ μάλιστα ἡ στατιστικὴ (ἐπὶ 132 Ἀρχιεπισκόπων καὶ Πατριαρχῶν Κ) πόλεως ἀπὸ τοῦ Μητροφάνους τοῦ Α' (306) μέχρι τοῦ Γενναδίου (1454), μόνον 21 προήχθησαν ἀπὸ Ἐπισκόπων — Μητροπολιτῶν, ἐνῶ 7—8 «ἀθρόον», ἡ ὅποια ἐπιβεβαιώνει τὴν προτίμησιν τῆς Ἐκκλησίας, πρὸς τὴν ἀπ' εὐθείας ἀπὸ πρεσβυτέρων ἢ διακόνων ἐκλογὴν εἰς τὴν ἀρχηγίαν τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀποτελοῦσι τὰ ἀδιάσειστα τεκμήρια περὶ τῆς ἀντιθέσεως τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸ μεταθετόν. Βεβαίως κατ' οὐσίαν ἡ διοικητικὴ προαγωγὴ ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τινων μεταθέσεις.

Ἡ δυσαναλογία μεταξὺ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Μητροπόλεων καὶ τῶν αὐτοκεφάλων (ὁ ὅρος διετηρήθη ἀπὸ συντηρητικότητα καὶ διότι εἶχε πλέον τὴν ἔννοιαν τῆς ἀνεξαρτησίας ἀπὸ τοῦ Μητροπολίτου τῆς ἐπαρχίας) Ἀρχιεπισκοπῶν, δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ὡς ἐξῆς: Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀπέκρουε τὸ μεταθετόν (πρβλ. Ε. Θεοδοροπούλου, τὸ Ἀμετάθετον τῶν Ἐπισκόπων 1962 καὶ Χριστοφιλοπούλου, Ἑλλ. Ἐκκλ. Δικ., Β', σ. 92) ὡς μόνιμον κανόνα δικαίου, κυρίως διὰ τῶν κανόνων ιε' τῆς Α' Οἰκουμ., α' καὶ β' Σαρδικίης, τοῦ κα' τῆς Ἀντιοχ., ιδ' Ἀποστολ. μη', νζ' Καρχ. καὶ κ' Δ' Οἰκουμενικῆς, δι' ὃ καὶ ἔνεκα τοῦ προσθέτου τούτου λόγου ὁ ὄργανισμός τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶχε τὴν ἐλαστικότητα ἐκείνην, ἡ ὅποια εἶναι πολλάκις χρήσιμος εἰς τὴν διοίκησιν. Ὅθεν φυσιολογικῶς προέκυψεν, οἶονεὶ ὡς διέξοδος ἐκ τῆς στατικότητος, ἡ ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς τιμητικῆς διακρίσεως ὀρισμένων Ἐπισκόπων ἢ πόλεων «τάξις» τῶν «αὐτοκεφάλων Ἀρχιεπισκόπων», ἧτις, παρεμβληθεῖσα μεταξὺ τῶν Μητροπόλεων καὶ τῶν Ἐπισκοπῶν, κατέστησε δυνατὴν τὴν ἐλαστικότητα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ ὄργανισμοῦ, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ θεσμοῦ τῆς προαγωγῆς, ἀντὶ τοῦ μεταθετοῦ, ὅπερ μοιραίως συνεδέετο πρὸς μετάθεσιν εἰς οἰκονομικῶς πλέον εὐρωστον Ἐπισκοπὴν. Ἡ προαγωγὴ περιελάμβανε τοῦναντίον τὰς ἐξῆς περιπτώσεις: α) Προαγωγὴν πόλεων καὶ ἄρα Ἐπισκοπῶν εἰς Ἀρχιεπισκοπὰς. Ὁ κανὼν ιβ' τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὥρισεν ὡς ἐξῆς (ἐπιγραφὴ: μὴ διαμεῖναι μίαν Μητρόπολιν εἰς δύο) «Ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ὡς τινες παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς θεσμούς προσδραμόντες δυναστείας, διὰ πραγματικῶν τὴν μίαν ἐπαρχίαν εἰς δύο κατέμενον, ὡς ἐκ τούτου δύο Μητροπολίτας εἶναι ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ. Ὁρίσεν τοίνυν ἡ ἁγία σύνοδος, τοῦ λοιποῦ μηδὲν τοιοῦτον τολμᾶσθαι παρὰ ἐπισκόπου· ἐπεὶ τὸν τοιοῦτο ἐπιχειροῦντα ἐκπίπτειν τοῦ ἰδίου βαθμοῦ. Ὅσαι δὲ ἤδη πόλεις διὰ γραμμάτων βασιλικῶν τῶ τῆς μητροπόλεως ἐτιμήθησαν ὀνόματι, μόνης ἀπολαύεωσαν τῆς τιμῆς, καὶ ὁ τὴν ἐκκλησίαν ταύτην διοικῶν ἐπίσκοπος, δῆλον ὅτι, σωζομένων τῇ κατ' ἀλήθειαν μητροπόλει τῶν οἰκειῶν δικαίων» (πρβλ. Ἀποστ. λδ', Α' στ', η', Β' β' καὶ γ', Γ' η', Δ' κη', ΣΤ' στ', λθ' Π. Πουλίτσα, Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἐπὶ ἐκλογῆς Ἐπισκόπων. Βασ. Στεφανίδου, Ἡ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἀνύψωσις Ἐπισκοπῶν καὶ Ἀρχιεπισκοπῶν εἰς Μητροπόλεις, ἐν Ποιμῆν Κωνσταντινουπόλεως, Α', 1919). Προέκυψε β) προαγωγὴ Ἀρχιεπισκοπῶν εἰς Μητροπόλεις. γ) Ἐπισκοπῶν, ἐκτάκτως, εἰς Μη

τροπόλεις. δ) 'Ανύψωσις εἰς τὴν «τάξιν προκαθεδρίας», ἦτοι τῆς Μητροπόλεως ἀπὸ τῆς λ' π.χ. θέσεως εἰς τὴν κα'. ε) 'Ανύψωσις τῆς λβ' 'Αρχιεπισκοπῆς εἰς λ' ἢ εἰς κβ' ἢ καὶ ἀκόμη ὑψηλότερον.

Ὅτι ἡ τιμὴ «τοῦ αὐτοκεφάλου» κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἐθεωρεῖτο μεγάλη εἶναι βέβαιον, ὅπως βέβαιον εἶναι, ὅτι ἀνηψοῦντο εἰς 'Αρχιεπισκοπὰς εἴτε πόλεις ἀνακαινισθεῖσαι πολιτικῶς εἴτε τιμηθεῖσαι μὲ μεγάλας προσωπικότητας ἁγίων καὶ μαρτύρων. Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀντιοχείας ὑπῆρχον «Μητροπολίται Αὐτοκέφαλοι» καὶ ἀντίστοιχοι πρὸς τούτους «'Αρχιεπίσκοποι Ἐπαρχιωῦται ἢ 'Αρχιεπίσκοποι Σύγκελλοι» μὴ ὑποκειμένοι εἰς τοὺς Μητροπολίτας. Οἱ περιεργοὶ καὶ ἄξιοι ἐρεῦνης οὗτοι τίτλοι συνδέονται πρὸς τὴν διάκρισιν τῶν Μητροπολιτῶν ἀπὸ τῶν ἀνωτέρω αὐτοκεφάλων, διὰ τοῦ ὄρου «Μητροπολίται μεγάλοι» (Πρὸβλ. Α. Π. Κεραμεύς, Τακτικὸν «ὅπως ἔχουσι τάξεως οἱ θρόνοι τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν ὑποκειμένων τῷ Πατριάρχῃ Ἀντιοχείας, ἐπὶ Ἀναστασίου Πατριάρχου Ἀντιοχείας τοῦ παλαιοῦ γέγονε τοῦτο» καὶ ἐν Παραρτήματι τοῦ περιοδικοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, ΙΗ', 1884. Η. Gelzer, Jahrb für prot. Theol. 1886, 337. De Boor, ἐν Zeit. f. K)geschichte, 1890, σ. 303. Εf. S. Vailhé, ἐν Ἐchos d' Orient, X, 1927. St. Honigmann, ἐν Byz. Zeit., XXV, 1925, σ. 60).

Βεβαίως, ὡσάκις αἱ περιστάσεις συνέβαλον εἰς τὸ νὰ ἀπολέση πόλις τις τὴν σημασίαν της ἐν τῷ κράτει, ἐγίνετο πολλάκις καὶ ὑποβιβασμὸς τῆς Ἐπισκοπῆς, Μητροπόλεως ἢ Ἀρχιεπισκοπῆς ἐν τῇ «τάξει προκαθεδρίας τῶν θρόνων» (πρὸβλ. πλῆθος κεμένων παρὰ Parthey καὶ Η. Gelzer, Ungedruckte) ἢ καὶ κατάργησις τῆς Μητροπόλεως, Ἀρχιεπισκοπῆς ἢ Ἐπισκοπῆς. Αἱ προαγωγαὶ προσώπων ἦσαν: α) Ἐπισκόπου εἰς Ἀρχιεπίσκοπον. β) Ἀρχιεπισκόπου εἰς Μητροπολίτην. γ) Μητροπολίτου εἰς Πατριάρχην χωρὶς ν' ἀποκλείεται ἢ ἀνάδειξις ἐξαιρετικῶν προσωπικοτήτων ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τοῦ πρεσβυτέρου εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Ἐπισκόπου - Ἀρχιεπισκοπῆς ἢ Μητροπόλεως, ἢ Ἀρχιεπισκοπῆς - Πατριαρχείου. Οἷοθεν νοεῖται, ὅτι οἱ «αὐτοκέφαλοι Ἀρχιεπίσκοποι», ἐξαρτώμενοι παρὰ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, παρ' αὐτοῦ ἐχειροτονοῦντο καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐμνημόνευον. Ὅτι δὲν ἐμνημόνευον τοῦ Μητροπολίτου ἦτο φυσικόν. Δὲν εἶναι γνωστὸν ἐὰν συμμετεῖχον τῶν ἐπαρχιακῶν Συνόδων, ἀλλὰ βέβαιον εἶναι, ὅτι συμμετεῖχον τῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πατριάρχου ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐδρευουσῶν Συνόδων.

Ἐκ τῆς περαιτέρω ἱστορίας τοῦ θεσμοῦ δέον νὰ μνημονευθῇ, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν αὐτοκεφάλων Ἀρχιεπισκοπῶν ηῤῥξήθη κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας εἰς 47, τὸν ΙΓ' αἰῶνα, ἀλλ' ἤδη κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ἠλαττώθη εἰς 28 (Gelzer, σ. 612 - 613), κατὰ δὲ τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους ἠλαττώθη ἔτι περαιτέρω (Gelzer, σ. 612 - 613), διότι ἀπ' ἐνὸς μὲν τινὲς προήχθησαν εἰς Μητροπόλεις, ἐνῶ ἄλλαι, ἕνεκα τῶν δεινῶν περιστάσεων, ὑπ' ἃς εὐρέθη ἡδη ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ἡ αὐτοκρατορία, ἐξέλιπον. Ὁρθῶς παρατηρεῖ ὁ X ρ υ-

σόστομος Παπαδόπουλος (ὁ τίτλος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου κ.λ.π., σ. 291), ὅτι κατὰ τὴν προαγωγὴν Ἀρχιεπισκοπῶν εἰς Μητροπόλεις ἐγεννᾶτο ζήτημα ὑπάρξεως Ἐπισκοπῶν, διότι κατὰ τὴν «κανονικὴν τάξιν» δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ Μητροπόλις ἄνευ «ὑποκειμένων θρόνων», τ. ἔ. ἄνευ Ἐπισκοπῶν. Καὶ πολλάκις μὲν κατὰ τὴν προαγωγὴν Ἀρχιεπισκοπῆς «αὐτοκεφάλου» εἰς Μητρόπολιν ἐμορφοῦντο ἐκ τμημάτων αὐτῆς καὶ τινες Ἐπισκοπαί, ἐνίοτε ὁμως δὲν καθίστατο τοῦτο δυνατόν. Ἐντεῦθεν π.χ. σημειοῦται: «Ὁ Χαλκηδόνος τῆς Βιθυνίας Ἐπισκοπὸς οὐκ εἶχεν» (Gelzer, σ. 639), διότι γενόμενος, μετὰ τοῦ τῆς Νικαίας (πρόκειται περὶ τῶν δύο πρώτων ἐξαιρέσεων) Μητροπολίτης, τιμῆς ἕνεκα, δὲν ἠδύνατο, διὰ λόγους πραγματικῶς ν' ἀποκτήσῃ Ἐπισκοπὸς, ἐφ' ὅσον ἐστερεῖτο ἐνδοχώρας. Ἡ κανονικὴ ἀκρίβεια ἔτι μᾶλλον παρεβιάσθη, ὅτε ἤρξατο (ἐν τοῖς χρόνοις τῆς παρακμῆς, ὅτε καὶ προσετέθησαν οἱ τίτλοι ὑπέρτιμος κ.λ.π.), ἀθρόα ἢ προαγωγὴ Ἐπισκοπῶν εἰς Ἀρχιεπισκοπὰς καὶ πρὸ πάντων Ἀρχιεπισκοπῶν εἰς Μητροπόλεις (πρβλ. Χρυσ. Παπαδόπουλον, ἔνθ. ἀν., σ. 291 ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς Gelzer καὶ Parthey).

Γ'.

Περὶ τινῶν παραλλαγῶν ἐν τῇ χρήσει τοῦ ὄρου «Ἀρχιεπίσκοπος».

§ 5. Ἐν τῷ Πατριαρχεῖῳ Κ)πόλεως ἀπὸ τοῦ 1' αἰῶνος καὶ μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων.

α) Ἀπὸ τοῦ 1' αἰῶνος παρήχθη ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως καὶ τρίτον εἶδος Ἀρχιεπισκοπῶν, κείμενον μεταξὺ ἀναγραφῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν Μητροπολιτῶν (κατ' οὐσίαν δευτέρα τάξις «Ἀρχιεπισκόπων», ἐφ' ὅσον κατ' ἀρχὴν Ἀρχιεπίσκοποι ἦσαν οἱ Πατριάρχαι ἢ Ἀρχιεπίσκοποι ἀρχηγοὶ Ἐκκλησιῶν). Εἰς τὸ Τακτικὸν τοῦ Τζιμισκῆ (κῶδ. 1374 τῆς Βιβλιοθήκης τῶν Ἀθηνῶν, δημοσ. ἐν μέρει ἐν Ungedruckte τοῦ H. Gelzer, σ. 569, ὅπερ ἐχρονολόγησε μετὰ τὸ 971 - 972) σημειοῦται μετὰ τοῦ Πατριάρχου τὸ ἐξῆς: «Τάξις τῶν ὑποκειμένων Μητροπόλεων ἐν τῷ ἀποστολικῷ Πατριαρχικῷ θρόνῳ τῆς θεοφυλάκτου καὶ βασιλίδος Κωνσταντινουπόλεως. Πρὸ δὲ τούτου κείνται αἱ δύο Ἀρχιεπισκοπαί.

Ὁ Βουλγαρίας (πρβλ. δύο ἀνακοινώσεις μου ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν κατὰ τὸ 1943).

Ὁ Κύπρου.

Ἡ εἰδικὴ πολιτικὴ μεταχειρίσις τῶν Βουλγάρων ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορος εἶναι ἡ αἰτία ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς ὑπὸ τῆς Βυζαντινῆς διπλωματίας δημι-

ουργίας τῆς νέας ταύτης «τάξεως Ἀρχιεπισκόπων», ἐν ἣ ἐδόθη ἡ εὐκαιρία μερικῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἀπὸ τοῦ 431 ὄντως αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, ἡ ὁποία διὰ λόγους καιρικοῦς ἐτέλει δυνάμει τοῦ 19^ο Κανόνος τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς οἰονεὶ ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, παραχωρήσαντος αὐτῇ τὰ δίκαιά του ἐπὶ τῆς Μητροπόλεως Κυζίκου, εἶχε δὲ τεθῆ ἡ Κύπρος de facto ὡς γ' Μητρόπολις ὑπὸ τὸ Οἰκ. Πατριαρχεῖον (εἰς Τακτ. παρισ. κῶδ. 1553 A καὶ Πρακτ. Ζ' Οἰκουμ. Συνόδου), ἄνευ βεβαίως καταργήσεως τοῦ αὐτοκεφάλου καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς διατηρήσεως τῆς τιμῆς καὶ ἡμιαυτονομίας τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας, γεγονός, ὅπερ προῆλθεν ἐκ τοῦ ὑποβιασμοῦ τοῦ «Κελεύσει Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ», ἰδρυθέντος, τῇ ἀνοχῇ τοῦ Οἰκ. Θρόνου, Πατριαρχείου τῶν Βουλγάρων. Καθαιρεθέντος τοῦ Πατριάρχου Δαμιανοῦ, μετὰ τὴν κατάληψιν τὸ 971 ὑπὸ τοῦ Τζιμισκῆ τῆς Δρίστρας (Σιλιστρίας), αὕτη παρέμεινεν αὐτοκέφαλος Ἀρχιεπισκοπή, χορηγηθέντων ἰδιαιτέρων προνομίων καὶ τοῦτο ἵνα ἐπιτευχθῆ, λέγει ὁ Gelzer (σ. 572), ἡ πνευματικὴ κυριαρχία ἐπὶ τῶν Βουλγάρων. Αὕτη προωδοποίησε τὴν ἐν τισι φιλελευθέρῳ πολιτικῇ τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου ἔναντι τῆς Βουλγαρίας. Ἡ «τάξις» αὕτη τῶν Ἀρχιεπισκόπων προῆλθεν ἐκ τοῦ ὑποβιασμοῦ Πατριαρχείου καὶ μᾶς ὄντως ἀνεξαρτήτου (αὐτοκεφάλου) Ἐκκλησίας. Αὕτη παρεῖχε καὶ τὸ ὑπόδειγμα ὑπάρξεως Ἀρχιεπισκόπου ἔχοντος ὕφ' ἑαυτὸν οὐχὶ Μητροπολίτας, ἡγουμένους ἐπαρχιῶν καὶ ἄρα Ἐπισκοπῶν, ἀλλὰ μόνον Ἐπισκόπων. Τὸ καθεστῶς τοῦτο διετήρησεν ὁ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀχρίδος (1018), ὅτε ὑπεβίβασε καὶ αὐτὸς τὸν Πατριάρχην εἰς Ἀρχιεπίσκοπον (ὁ Βουλγαρίας εἶχε φύγει, μεταβαίνων δὲ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἔφθασεν εἰς Ἀχρίδα), ἐξέδωκε δὲ 3 διατάγματα (τὰ μολυβδόβουλλα κείμενα ἐν Byz. Zeit. 1893, σ. 41 κ. ἐξ.), δι' ὧν ὄρισεν τὰς Ἐπισκοπὰς αὐτοῦ εἰς 31. Κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦτο ἰδρύθη τὸ 1186 ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Τυρνόβου, ἀποσπασθεισῶν τῶν Βουλγαρικῶν ἐπαρχιῶν ἀπὸ τοῦ Ἀχρίδος, τὸ δὲ 1219 ἡ Πεκίου (Σερβικῆ). Τὸ ἐγχείρημα τοῦτο τοῦ Ἀχρίδος Δημητρίου Χωματιανοῦ (ἴδε Χριστοφιλοπούλου, ἐν Θεολογίᾳ) νὰ καταστῆ πλήρως ἀνεξάρτητος ἀπέτυχεν, εἰ καὶ ἡ ἐποπτεία τοῦ Πατριάρχου, ἐδρευόντος ἐν Νικαίᾳ μέχρι 1261, δὲν ἤσκειτο παρὰ μόνον διὰ τινων παρεμβάσεων (πρὸβλ. Γ. Κονιδάρη, Ἐπίτομος Ἐκκλ. Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, 1938, σ. 294 - 298. Β. Στεφανίδου, Ἐκκλ. Ἱστορία, 1948, σ. 405 κ. ἐξ. καὶ 407 κ. ἐξ.). Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ὁμοῦ Βουλγαρίας ἀνεγνωρίσθη ψιλῶ ὀνόματι Πατριάρχης κατὰ τὸ 1235)⁶ (Miklosich, Acta patriach. CP I, 437 καὶ 560, 553, 558 κ. ἐξ. διὰ τὴν Σερβίαν).

Μετὰ τὴν Ἄλωσιν ὁ Οἰκ. Πατριάρχης ἀπεφάσισε τὴν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τελείαν ὑποβολὴν τοῦ Ἀχρίδος, τοῦ Πεκίου, τοῦ Τυρνόβου, διότι «ἡ Τουρκικὴ κατάκτησις ἤρεν ὀλοτελῶς τὰ αἴτια ἅτινα ἀρχικῶς εἶχον προκαλέσει τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν». Ἐκ τῶν τριῶν μόνον ὁ Τυρνόβου ὑπῆκουσεν, ἀπὸ δὲ τῶν μέσων τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἐπενέβαινεν εἰς τοὺς Ἀρχιεπισκόπους Ἀχρί-

δος και Πεκίου, ἔνεκα ἐσωτερικῶν ἐρίδων, καταπτώσεως και φόβου ἐξισλαμισμοῦ τῶν κατοίκων. Αἰτήσῃ τῆς ἱεραρχίας των τὸ μὲν 1766 ὑπετάγη ὁ Πεκίου, τὸ δὲ 1767 ὁ Ἀρχίδος. Πρὸς τὴν προκειμένην συγγενῆς εἶναι ἡ περιπτώσις τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Σινᾶ, ἧς ὁ Ἀρχιεπίσκοπος, ὁ και ἡγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ ὄρους Σινᾶ, διετέλει ὅτε μὲν ἐξηρηθὲν ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, ὅτε δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀλεξανδρείας. Ἐνεκα τῶν φιλονικιῶν τοῦ Πατριαρχείου ἐξεδόθη τὸ 1575 συνοδικὴ πρᾶξις ἐν Κωνσταντινουπόλει, δι' ἧς ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σιναιῶν κατέστη αὐτοτελής, τοῦ δικαιώματος χειροτονίας ἀπονεμηθέντος τῷ Ἱεροσολύμων. Κατέστη αὐτοκέφαλος τὸ 1782.

6) Σχετικῶς πρὸς τὰ μετὰ τὴν Ἄλωσιν ὑπὸ τοῦ Χρυσ. Παπαδοπούλου (αὐτόθι) λεγόμενα, ὅτι δὲν ὑπάρχουν πλέον Ἀρχιεπισκοπαὶ «αὐτοκέφαλοι», ἐν τῇ γνωστῇ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως κ.λ.π., δέον νὰ λεχθῆ, ὅτι 1ον) εὐθὺς μετὰ τὴν Ἄλωσιν εἰς τὸ α' Τακτικὸν σώζονται 8 Ἀρχιεπισκοπαὶ (α' Προικονήσου, β' Καρπάθου, γ' Αἰγίνης, δ' Πωγωνιανῆς, ε' ὁ Ἐλασσόνος, στ' ὁ Κῶ, ζ' ὁ Λευκάδος και ἠ' ὁ τοῦ Φαναρίου) παρὰ Gelzer, σ. 629-630). Ὁ χρονόγραφος τοῦ Τακτικοῦ σημειώνει εἰδικῶς περὶ Πωγωνιανῆς, μεθ' ὃ προσθέτει «Ἦσαν δὲ και ἄλλαι Μητροπόλεις και Ἀρχιεπισκοπαὶ, ὡς φαίνεται γεγραμμένον εἰς τὴν διατίπῳσιν τοῦ βασιλέως Κυροῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (σ. γρ. εἶναι ψευδεπίγραφος, διότι ἀνήκει εἰς τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν, παρὰ Parthey no 2) και Ἐπισκοπαὶ, και εἰς τὴν τοῦ Βασιλέως κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ δευτέρου τῶν Παλαιολόγων, ὁ ὁποῖος βασιλεὺς μὲν Μητροπόλεις ἀνεβίβασε και ἐτίμησεν ἀπὸ μικροῦς θρόνους εἰς μεγαλυτέρους και ἄλλας μεγάλας ἐκατέβασεν εἰς θρόνους μικροτέρους, ἔχων ἐξουσίαν ὡς βασιλεὺς, ἀπὸ τὰς ὁποίας πολλαὶ ἠρημώθησαν και τελείως ἠφανίσθησαν ἀπὸ τῶν κρατούντων εἰς ἡμᾶς. Πεντήκοντα και μία Μητροπόλεις εἶναι ἠρημωμένα και Ἀρχιεπισκοπαὶ 18 και Ἐπισκοπαὶ 478».

γ) Εἰς τὰ Τακτικὰ τὰ μετὰ τὴν Ἄλωσιν και δὴ και εἰς τὸ Συνταγματίον τοῦ Χρυσάνθου (Ἐνετίησι 1778, σ. 71 κ.ἐξ.) και εἰς τὸ τοῦ Παπαδοπούλου Κεραμέως (Δελτ. Ἱστορ. και Ἐθν. Ἐταιρ., Γ', σ. 468 κ. ἐξ.) δὲν μνημονεύονται πλέον Ἀρχιεπισκοπαὶ.

§ 6. Περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας και παρατηρήσεις εἰς τὸ ἔργον τοῦ Χρυσ. Παπαδοπούλου.

1. Ἐν Ἑλλάδι, ἐφ' ὅσον χρόνον διετέλει ἡ περιοχὴ ἐκκλησιαστικῶς ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Δύσεως (395-731) οἰκοθεν νοεῖται, ὅτι αἱ ἐν αὐτῇ Μητροπόλεις ὀνομάζοντο Ἀρχιεπισκοπαὶ κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς Δύσεως ἐν ἣ δὲν ὑπῆρχεν ὁ ὄρος Μητροπολίτης (μόνον εἰς τὴν Βρεταννίαν τὸν εὐρίσκομεν). Ὅταν ὁμως κατὰ τὸ 731-732, πιθανῶς, ἐπὶ Λέοντος τοῦ Γ' και Κωνσταντίνου τοῦ Ε' ἡ περιοχὴ αὕτη Ἀνατολ. Ἰλλυρικὸν μετὰ τῆς Ἰσαυρίας και κάτω Ἰταλίας (πρὸβλ. Γ. Κονιδάρη, Αἱ Μητροπόλεις, σ. 27 κ. ἐξ., 64 κ.

ἐξ., 89 κ. ἐξ., καὶ Ἐκκλ. Ἱστορία Ἑλλάδος, Α', σ. 503-523) ὑπήχθη εἰς τὸν Κωνσταντινουπόλεως, αἱ μὲν Ἀρχιεπισκοπαὶ ὀνομάσθησαν φυσικῶς Μητροπόλεις, δύο δὲ Ἐπισκοπαί, ἡ τῶν Πατρῶν καὶ ἡ τῆς Κυπριασσίας, ὀνομαζομένης Ἀρκαδίας, προήχθησαν εἰς αὐτοκεφάλους Ἀρχιεπισκοπάς. Ἄλλ' ἡ πρώτη ἐν ἀρχῇ τοῦ Θ' αἰῶνος προήχθη εἰς Μητρόπολιν.

2. Ἐνταῦθα ὅμως ἀνήκει ἡ ἐρμηνεία κειμένων τινῶν τῶν ἀρχῶν τοῦ Θ' αἰῶνος, τῶν Notitiae Episcop. no 6 καὶ no 8, παρὰ Parthey, καὶ 162 : «Τάξις προκαθεδρίας Μητροπολιτῶν θ' ἐπαρχίας τῆς αὐτῆς Βιθυνίας ὁ Χαλκηδόνος.

Ἀπὸ τούτων οἱ Ἀρχιεπίσκοποι :

Ἐπαρχία	Νήσων	Ἄρχιεπίσκοπος
»	Πελοποννήσου	Ἄρχιεπίσκοπος
»	Νήσου	Ἄρχιεπίσκοπος
» Ἰλλυρινῆς Μακεδονίας		Ἄρχιεπίσκοπος

ἀκολουθοῦν αἱ λοιπαὶ Μητροπόλεις.

Οὗτοι διακρίνονται οὕτω σαφῶς τῶν κατωτέρω ὀνομαζομένων ἀρχαίων «αὐτοκεφάλων Ἀρχιεπισκόπων». Εἶναι προφανές, ὅτι ἡ ἔνταξις τῶν εἰς τὸν κατάλογον τῶν Μητροπολιτῶν, σημαίνει, ὅτι ἦσαν μὲν Μητροπολίται, ἀλλὰ ὀνομαζόντο Ἀρχιεπίσκοποι, προφανῶς διότι ἀνήκον ἄλλοτε εἰς τὴν Δύσιν, ἐνθα ἔφερον τὸν τίτλον τοῦτον, ὅστις δὲν ἀναφέρεται μόνον ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ χαράγματα τοῦ Παρθενῶνος (βλ. Γ. Κονιδάρη, Πότε προήχθησαν αἱ Ἀθῆναι εἰς Μητρόπολιν, Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 1935). Ἐπὶ Σταυροφόρων οἱ ἐπίσκοποι Λατῖνοι Μητροπολίται ὀνομαζόντο βεβαίως Ἀρχιεπίσκοποι. Ἐντεῦθεν δύναται νὰ λεχθῆ, ὅτι οὐδέποτε ὁ Κρήτης π.χ. διετέλεσεν Ἀρχιεπίσκοπος εἴτε ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἡγέτου ἡμιαντονόμου ἔστω Ἐκκλησίας (ὡς ὁ Θεσσαλονίκης) εἴτε «αὐτοκέφαλος». Ἦτο καὶ παραμένει πρόεδρος τῆς Ἐπαρχιακῆς μητροπολιτικῆς Συνόδου, τῆς Μητροπόλεως ὑπαγομένης κανονικῶς εἰς τὸ Οἰκ. Πατριαρχεῖον. Εἶναι λυπηρόν, ὅτι τὸ λαμπρὸν τοῦτο ὑπόλειμμα τῆς ἀρχαίας διοικητικῆς ἀποκεντρώσεως, ἦν ἡ Ἐκκλησία εἶχε πρὸ τοῦ νεωτέρου καὶ λιαν προηγμένου Διοικητικοῦ Δικαίου, ἤρξατο καταστρεφόμενον ἀντὶ νὰ ἀποτελέσῃ, ὡς ἔδει, τὸ ὑπόδειγμα διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος.

3) Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπεφασίσθη νὰ ὑπάρχουν ἐν Ἑλλάδι μόνον Ἐπίσκοποι (Ν. Δ. 20 Ν)μβρίου - 2 Δεκεμβρίου 1833), ἀλλὰ συμφώνως πρὸς τὸν Συνοδικὸν Τόμον, ὠρίσθη διὰ τοῦ Νόμου Σ' τῆς 9ης Ἰουλίου 1852, ὅτι ὁ Ἐπίσκοπος Ἀττικῆς θὰ ἦτο ἐφεξῆς ὁ Μητροπολίτης Ἀθηνῶν. Ἐπὶ πλέον ὠρίσθη, διὰ τοῦ ἄρθρου ε', ὅτι 9 Ἐπίσκοποι τῶν πρωτευουσῶν νομῶν, καὶ ἡ Ἐπισκοπὴ Κορίνθου, θὰ ἔφερον τὸν τίτλον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου. Πρὸς τοῦτο ὠρίσθη καὶ ἰδιαιτέρα μισθοδοσία, διὰ μὲν τὸν Μητροπολίτην ἑτησίως (ἄρθρ. 16) 6.000, διὰ δὲ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον 5.000 καὶ τὸν Ἐπίσκοπον 4.000. Οἱ ἐπιζῶντες Μητροπολίται θὰ διετήρουν τοὺς τίτλους των.

Κατὰ τὴν προσάρτησιν τῶν Ἰονίων νήσων εὐρέθησαν 2 Ἀρχιεπίσκοποι, ὁ Λευκάδος καὶ ὁ Κυθήρων. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα μέχρι τοῦ 1899 ὅτε ὁ Ἀθανάσιος Εὐταξίας παρεκίνησεν εἰς τὴν ἐπάνοδον εἰς τὸ Μητροπολιτικὸν σύστημα, μετὰ τὴν νέαν ἀναδιαίρεσιν τοῦ Κράτους, διὸ καὶ κατηργήθη ἡ διάταξις περὶ Ἀρχιεπισκόπων, διότι εἰς τὸ μητροπολιτικὸν σύστημα «βεβαίως δὲν ἔχουσι θέσιν οἱ ἀπὸ τοῦ 1852 καὶ ἐντεῦθεν καταχρηστικῶς καὶ ἐπὶ ψιλῷ μόνον τίτλῳ παρεισαχθέντες εἰς τὴν ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίαν Ἀρχιεπίσκοποι» (Εὐταξίου, Εἰσήγησις, παρὰ Γιαννοπούλου, Ἐγκύκλιος, σ. 105). Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Εὐταξίου, ἀγνοοῦντος τὴν προέλευσιν καὶ τὴν σκοπιμότητα τῆς ὑπάρξεως τῆς διοικητικῆς διακρίσεως τῶν Ἀρχιεπισκόπων (τέως αὐτοκεφάλων) συνδέεται πρὸς τὴν τότε κρατοῦσαν γνώμην περὶ ἐξισώσεως τῶν ἐδρῶν, ἣν ὀρθῶς σφόδρα ἐπέκρινεν ὁ Η. Gelzer (Ungedruckte, σ. 617*), διότι κατήργει τὴν ἀρχαίαν ἀποκέντρωσιν καὶ διὰ τοῦ ἄρθρου Δ' τοῦ νόμου ἐπέτρεψε τὴν μεταθεσιν «ἐγκρίσει τῆς Συνόδου». Ὁ Χρυσόστ. Παπαδόπουλος (Ὁ Τίτλος, σ. 293) σημειώνει, ὅτι ἡ ὑπαρξις ἐν Ἑλλάδι μιᾶς Μητροπόλεως μετὰ 23 Ἐπισκοπῶν ἦτο μᾶλλον ἐξωτερικὴ, ὁ δὲ Μητροπολίτης Ἀθηνῶν, κατὰ τοὺς νόμους τοῦ 1852, διετήρησε τὰ προνόμια τοῦ Προέδρου Αὐτοκεφάλου καὶ αὐτονόμου Ἐκκλησίας, οἷα ἦτο ἡ Μητρόπολις αὕτη. Ἀναμφιβόλως εἶχε δίκαιον, διότι ἡ Ἑλλὰς ἦτο τότε μία Ἐκκλησία, ἰσομένη πρὸς μίαν περιτοῦ ἀρχαίαν Ἐπαρχίαν (τῆς Ἀχαΐας, ἦτοι τῆς Ἑλλάδος τῶν αἰώνων Β' - Η'), ἀλλ' ἀφ' ἧς ἡ Ἑλλὰς ἐμεγεθύνθη, δὲν ἦτο ὀρθὸν νὰ ἐξακολουθῇ ν' ἀποτελῇ μίαν Μητρόπολιν (Ἰόνιοι Νῆσοι, Θεσσαλία), διότι ἐδημιουργεῖτο συγκεντρωτικὸν σύστημα, ὅπερ ἔβλαψε τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἡ διάκρισις δέ, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ νομοθέτης ὀρίσας 10 Ἀρχιεπισκόπους, δὲν ἦτο ἄνευ λόγου, δεδομένου ὅτι αὕτη ἐστηρίζετο εἰς τὴν «πρᾶξιν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας», περὶ ἧς ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω. Ἐν προκειμένῳ δὲ ἡ διάκρισις τῶν Ἐπισκόπων τῶν πρωτευουσῶν τῶν νομῶν εἰς Ἀρχιεπισκόπους ἐπέτρεπε νὰ καταργηθῇ τὸ μεταθετόν, ὅπερ ἀναγκαιῶς συνδέεται πρὸς ἀπαράδεκτα κανονικῶς οικονομικὰ κριτήρια καὶ νὰ ἐπανεισαχθῇ ἡ ἔννοια τῆς προαγωγῆς. Ὁ Χρυσ. Παπαδόπουλος ἐπικρίνων τὴν ἐπάνοδον καὶ τὸν θεσμὸν τῶν Ἀρχιεπισκόπων, «ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ἀπλῆ διακόσμησις τοῦ νέου διοικητικοῦ συστήματος», δικαιολογεῖ τὴν γνώμην του λέγων: «διότι καὶ Ἀρχιεπίσκοποι δὲν ἦσαν «αὐτοκέφαλοι» κατὰ τὴν παλαιότεραν ἔννοιαν, ἀλλ' ἀπλοῖ Ἐπίσκοποι». Ἀναμφιβόλως ὅμως οἱ «αὐτοκέφαλοι Ἀρχιεπίσκοποι» ἀπὸ τῶν οἰκείων Μητροπολιτῶν ἔπαυσαν νὰ εἶναι αὐτοκέφαλοι ἀπὸ τῆς Δ' Οἰκ. Συνόδου τοῦ 451, ὅτε ἐστερεώθη τὸ Ἀρχιεπισκοπὸν σύστημα (Πατριαρχικόν), διότι ἐνῶ πρότερον ἦσαν ὄντως αὐτοκέφαλοι ἀπὸ τῶν Μητροπολιτῶν, ἔκτοτε

(*) Πρβλ. σειρὰν ἐγγράφων τῶν Συνδικῶν περιόδων 1903 - 11, κατὰ τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Εὐταξίου, ἐν «Θεολογία» 1952, ὑπὸ Βασ. Ἀτέση, πρῶν Μητρ. Λήμνου, δημοσιευθέντων.

ὑπήχθησαν εἰς τὸν Πατριάρχην, πολλῶ μᾶλλον ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ Μητροπολίται, ὧν τὰ δίκαια ἐκύρωσεν ὁ σὶ' Κανὼν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς, θέσας εἰς τὴν παράλληλον πρὸς τὸ προετοιμαζόμενον Ἀρχιεπισκοπικὸν - Πατριαρχικὸν πολίτευμα, ὑπήχθησαν καὶ αὐτοὶ ὡσαύτως εἰς τοὺς Ἀρχιεπισκόπους τοὺς μετὰ ταῦτα προσαγορευθέντας Πατριάρχας. Ἐπὶ πλέον ἢ τιμητικὴ διάκρισις πόλεων καὶ προσώπων, ἀπομακρύνουσα τὴν ἀνεπίτρεπτον αἰτίαν τοῦ μεταθετοῦ, ἐστηρίζετο εἰς ἓν πραγματικὸν γεγονός, ὅτι εἰς πάντα τὰ κράτη, καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὀρισμέναι πόλεις ἔχουν ἰδιαίτουσαν σημασίαν πολιτικὴν, ἱστορικὴν καὶ γεωπολιτικὴν (Θεσσαλονίκη, Λάρισα, Ἰωάννινα, Πάτραι). Τὴν στατικότητα, ἣτις ἐπήρχετο εἰς τὸν Ἐκκλ. Ὄργανισμὸν τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς καταργήσεως τοῦ τίτλου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τῆς θεσπίσεως μιᾶς Μητροπόλεως, μάλιστα κατὰ τὸ 1912)¹³ - 1918, ἀντεμετώπισαν ἀναγκάως οἱ νομοθέται διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ «μεταθετοῦ», ὅπερ δὲν εἶναι κανονικὸν (αἱ παρεκκλίσεις δὲν δύνανται νὰ καταργήσουν ρητὰς διατάξεις).

4. «Ἀπὸ τοῦ 1922 ἐπῆλθεν οὐσιώδης μεταβολή, καθ' ἣν, διὰ νόμου τῆς Γ' Ἐθνοσυνελεύσεως, ἀπενεμήθη εἰς πάντας τοὺς Ἐπισκόπους τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὁ τίτλος Μητροπολίτου, ὁ δὲ Ἀθηνῶν Μητροπολίτης προσωνομάσθη Ἐξάρχος πάσης Ἑλλάδος καὶ προσηγορεύθη Μακαριώτατος, ὡς εἶχεν ἤδη προτείνει ἡ μεγάλη Νομοπαρασκευαστικὴ Ἐπιτροπεία τοῦ 1914. Ἐὰν διὰ τὸν Ἀθηνῶν κατηργεῖτο ὁ τίτλος τοῦ Μητροπολίτου καὶ παρέμεινε μόνος ὁ τίτλος Ἐξάρχου, ἡδύνατο νὰ δικαιολογηθῆ καὶ ἡ προσαγόρευσις τοῦ Μακαριώτατου. Ἀλλὰ ταύτην μὲν φέρουν μόνον Πρόεδροι Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν Ἀρχιεπίσκοποι καὶ Πατριάρχαι, ὁ δὲ τίτλος τοῦ Ἐξάρχου δὲν ἀρμόζει εἰς αὐτόνομον καὶ «αὐτοκέφαλον» ἐν τῇ πραγματικῇ ἔννοια τῆς λέξεως Πρόεδρος Ἐκκλησίας. Ὁ Ἀθηνῶν ἐπιτιλοφεῖτο Ἐξάρχος, ὅτε ὑπέκειτο ὑπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην. Εἰς Πρόεδρον δὲ «αὐτοκέφαλον» Ἐκκλησίας ἀνήκει ὁ τίτλος ἢ Ἀρχιεπισκόπου ἢ Πατριάρχου, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἐφ' ὅσον πάντες οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος προσηγορεύθησαν Μητροπολίται, ὁ Ἀθηνῶν, χάριν τῆς θέσεως αὐτοῦ ἐν τῇ σειρᾷ τῶν λοιπῶν Προέδρων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, ὧν ὁ τῆς Σερβίας καὶ ὁ τῆς Ρουμανίας ἔσπευσαν νὰ προσλάβουν τὸν τίτλον Πατριάρχου, καὶ χάριν τῆς κανονικῆς ἀκριβείας, τὸ 1923, ἀποφάσει τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ νομοθετικῆ ἐγκρίσει τῆς Πολιτείας, ὠνομάσθη «Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος».

Ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Χρυσ. Παπαδοπούλου εἶναι ὀρθή, ἀλλ' ἀτελής, διότι ἡ ἀπονομὴ τοῦ τίτλου τοῦ Μητροπολίτου εἰς πάντας τοὺς Ἐπισκόπους τῆς Ἑλλάδος εἶναι κανονικῶς ἀπαράδεκτος, ἐφ' ὅσον ἀντίκειται εὐθέως α) εἰς τοὺς κανόνας, οἵτινες δὲν γνωρίζουν Ἐκκλησίαν ἔχουσαν μόνον Μητροπόλεις ἄνευ Ἐπισκοπῶν β) ὅπερ καὶ χειρότερον διαστρέφουν τὴν ἔννοιαν τῆς Μητροπόλεως, ὡς εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἐσχάτης παρακμῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ, χωρὶς νὰ εἶναι ἀνάγκη γ) ὅπερ ἔτι χειρότερον ἐξαλείφει, διὰ τοῦ Καταστατικῆ Χάρ-

του (!), τὸν ἀρχαῖον ἀποστολικὸν ὄρον τοῦ α' τῆς ἱερωσύνης βαθμοῦ, τὸν τοῦ Ἐπισκόπου, ὃν ἀφήνει μόνον εἰς τοὺς βοηθοὺς Ἐπισκόπους, οἵτινες εἶναι Ἐπίσκοποι ἄνευ δικαιοδοσίας, ἤτοι εὐρίσκονται εἰς θέσιν χειροτέραν τῶν ἐπὶ αἰῶνα ζησάντων «χωρεπισκόπων» (250-350 μ.Χ.), οἵτινες ἦσαν «Ἐπίσκοποι τῶν ἀγρῶν» καὶ ἐπὶ τέλους εἶχον παροικίαν. Τοῦτο σημαίνει παρακμὴν τοῦ βαθμοῦ καὶ τοῦ τίτλου, ὥστε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος προηγεῖται μόνον Μητροπολιτῶν ἄνευ Ἐπισκόπων, μόνον βοηθῶν Ἐπισκόπων ἄνευ δικαιοδοσίας! Ἀναμφιβόλως οὔτε εἰς τοὺς χειροτέρους χρόνους τῆς παρακμῆς δὲν εἶχε τοιοῦτον σύστημα ἢ Ἑλλάς. Τὸ σύστημα τοῦτο ἐθεσπίσθη ἀτυχῶς εἰς ὄραν πνευματικῆς κρίσεως καὶ γενικωτέρας παρακμῆς ὑπὸ τῆς Γ' Ἐθνοσυνελεύσεως, ὀλίγον πρὸ τῆς καταρρεύσεως τῆς Μ. Ἀσίας.

Κατ' ἀκολουθίαν τῶν ἀνωτέρω καλῶς μὲν φέρει τὸν τίτλον ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν, κακῶς δὲ τὸν τοῦ Μητροπολίτου οἱ λοιποὶ ἐν Ἑλλάδι. Ἡδύναντο νὰ ὑπάρχουν 8-9 Μητροπολίται, μετ' Ἐπισκοπῶν, καὶ κακῶς κατηργήθη ἢ ἐνδιάμεσος διοικητικὴ βαθμὶς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, ὡς καὶ κακῶς εἰσηγήθη τὸ μεταθετόν.

Δ'.

Ὁ τίτλος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου εἰς τὰς λοιπὰς Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας σήμερον. Βραχεῖα ἐπισκόποις.

1. Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως. α) Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Κωνσταντινουπόλεως διατηρεῖ ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος τὸν τίτλον, ὃν ἐκτήσατο τότε. Ἐχει τὸ Πατριαρχεῖον Μητροπολίτας ἄνευ Ἐπισκοπῶν, ἕνεκα τῆς καταστροφῆς τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Διὰ τὴν Κρήτην ἐλέχθησαν τὰ πρέποντα ἀνωτέρω. Ἀδικαιολόγητος εἶναι ἢ ὑπαρξίς 4 Μητροπόλεων ἐν Δωδεκανήσω, ἀντὶ τῆς μιᾶς τῆς Ρόδου μετὰ τριῶν Ἐπισκοπῶν. Ἡ ἴδρυσις τῶν Ἀρχιεπισκοπῶν Ἀμερικῆς, Θυατείρων (Λονδίνον) καὶ Αὐστραλίας εἶναι ἠτιολογημένη, ἐν τῇ ἐννοίᾳ διοικητικῆς διακρίσεως Ἐπισκοπῶν κατωτέρων τῶν Μητροπολιτῶν. Παρὰ ταῦτα ἰδρύθησαν κατ' αὐτὰς 4 Μητροπόλεις ἄνευ Ἐπισκοπῶν ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ, ἢ ὅποια ὑπήγετο εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Θυατείρων. Ἀδικαιολόγητος φαίνεται ἢ διατήρησις βοηθῶν Ἐπισκόπων, προκειμένου περὶ Ἀρχιεπισκόπου κατωτέρου τοῦ Μητροπολίτου, ἀκόμη δὲ ἀπαράδεκτος ἢ ὀνομασία ὡς Μητροπολίτου βοηθοῦ Ἐπισκόπου τοῦ Ἀμερικῆς, ἐδρεύοντος ἐν Καναδᾷ. Ἡ ἴδρυσις τεσσάρων Μητροπόλεων εἶναι ὀρθή, δεδομένης τῆς τεραστίας ἐκτάσεως τῶν χωρῶν, αἵτινες ὑπάγονται εἰς ταύτας, ἀλλ' ἐπιβάλλεται ἢ ἐκλογὴ 1-2 Ἐπισκόπων μὲ κανονικὴν δικαιοδοσίαν ὑπ' αὐτούς, ἵνα ἀρχίσῃ τὸ Πατριαρχεῖον νὰ ἐπανέρχεται εἰς τὴν κανονικὴν τάξιν. Τὸ Πατριαρχεῖον ἔχει τὴν ὑποχρέωσιν, ἐν ὄψει τῆς ἀναγραφῆς τοῦ θέματος τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὰ θέματα τῆς Προσυνόδου, νὰ ἐπαναφέρῃ τὸ κανονικὸν σύστημα.

6. Ἡ Αὐτόνομος Ὁρθόδοξος Ἀρχιεπισκοπὴ Φιλανδίας (Ἀρχιεπίσκοπος Καρελίας καὶ πάσης Φιλανδίας) ἀποτελεῖ ἀνανέωσιν τῆς περιπτώσεως Ἀρχίδος. Ἔχει ἓνα Ἐπίσκοπον τὸν τοῦ Ἐλσίνκι. Ὁμοία εἶναι ἡ περίπτωσις τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Τσεχοσλοβακίας : Αὐτόνομος Ἀρχιεπισκοπὴ Πράγας καὶ πάσης Τσεχοσλοβακίας μετὰ 4 Ἐπισκοπῶν. Καὶ ἡ Ἑσθονία εἶναι αὐτόνομος Ἀρχιεπισκοπὴ.

2. Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας. Διατηρεῖ τὸν τίτλον μόνον εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν του. Τὸ Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας ὁμοίως διατηρεῖ τὸν τίτλον διὰ τὴν ἐν Δαμασκῶ ἐδρεύουσαν Ἀρχιεπισκοπὴν του, διοικουμένην ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου.

3. Τὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων ἔχει μίαν Μητρόπολιν, τῆς Ναζαρέτ, ἐν Ἰσραήλ, καὶ 11 Ἀρχιεπισκοπὰς, αἱ ὁποῖαι εἶναι κατ' οὐσίαν Ἐπισκοπαί, ἐν πολλοῖς ψιλῶ ὀνόματι.

Καλύτερον διατηροῦν τὸ ἐν Βυζαντίῳ διαμορφωθὲν σύστημα τάξεως τῶν θρόνων ἢ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας καὶ ἐν μεγάλῳ μέτρῳ αἱ λοιπαὶ Σλαβικαὶ Ἐκκλησίαι. Περὶ τῆς Κύπρου ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω. Καὶ ἐδῶ κακῶς ὀνομάζονται Μητροπολίται οἱ Ἐπίσκοποι.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας ἔχει 7 Μητροπόλεις, 32 Ἀρχιεπισκοπὰς καὶ 33 Ἐπισκοπὰς.

4. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Σερβίας ἔχει διατηρήσει τὸν τίτλον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Πεκίου, τοῦ νῦν Ἀρχιερατεύοντος Γερμανοῦ, χαρακτηριζομένου ὀρθῶς διὰ τοῦ «Ἀρχιεπίσκοπος Πεκίου, Μητροπολίτης Βελιγραδίου καὶ Πατριάρχης τῶν Σέρβων». Ἔχει ὡσαύτως ἓνα Ἀρχιεπίσκοπον, τὸν Ἀμερικῆς καὶ Καναδᾶ, καὶ Μητροπόλεις μετ' Ἐπισκοπῶν.

5. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρουμανίας ὁμοίως διατηρεῖ μὲν τὸν τίτλον τοῦ Ἀρχιεπίσκοπος (Τοποτηρητῆς Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας), μετὰ τοῦ Μητροπολίτης Οὐγγροβλαχίας καὶ Ἀρχιεπίσκοπος Βουκουρεστίου, ἀλλ' ἔχει κατὰ τὴν τροποποίησιν τὸ μητροπολιτικὸν σύστημα, διότι, ἐνῶ ἔχει 5 Μητροπόλεις μετ' Ἐπισκοπῶν 7, ἐν τούτοις αἱ 5 ἔδραι τῶν ὀνομάζονται Ἀρχιεπισκοπαί.

6. Ἡ Ἐκκλησία Πολωνίας, οὔσα αὐτοκέφαλος, ἔχει 4 ἐπαρχίας, ὧν προΐστανται Ἀρχιεπίσκοποι 3 καὶ 1 Ἐπίσκοπος. Εἶναι προφανές, ὅτι ἐνταῦθα ἡ μὲν τάξις εἶναι ὀρθή (Μητροπολίτης, Ἀρχιεπίσκοπος, Ἐπίσκοπος), ἀλλ' ὁ Πολωνίας θὰ ἔδει νὰ ὀνομασθῆ Ἀρχιεπίσκοπος, οἱ δὲ Ἀρχιεπίσκοποι ἀπλῶς Ἐπίσκοποι.

7. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας δὲν ἔχει τὸν ὄρον Ἀρχιεπίσκοπος, ἀλλὰ ἔχει τὴν Μητρόπολιν Σόφιας, διοικουμένην ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου, καὶ 10 Ἐπισκοπὰς. Περιεργον εἶναι τὸ σημειούμενον ἐν τῷ, ἐξ οὗ ἐλήφθησαν πάντα τὰ ἀνωτέρω στοιχεῖα, Ἡμερολογίῳ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1963, σ. 399, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας ἔχει 11 Ἐπισκοπὰς, ὀνομαζομένας Μητροπόλεις. Πιθανῶς θέλει νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ μὲν ἔδρα ὀνομάζεται Ἐπισκοπὴ, ὁ δὲ ἀρχιερεὺς αὐτῆς Μητροπολίτης, γεγονός δὲ περὶ σημαίνει παραμόρφωσιν

τοῦ ὁρθοῦ διοικητικοῦ συστήματος. Τὸ ὄρθον εἶναι καὶ ἐνταῦθα νὰ ὀνομασθῇ ὁ Σόφιας ὡς ἀρχηγὸς Ἐκκλησίας «Ἀρχιεπίσκοπος Τυρνόβου, Μητροπολίτης Σόφιας καὶ Πατριάρχης Βουλγαρίας».

Τέλος ἡ Ἐκκλησία Ἀλβανίας ἔχει ἓνα Ἀρχιεπίσκοπον καὶ τρεῖς Ἐπισκόπους (ὁρθῶς).

Εἶναι προφανές, ὅτι ὁ ὄρος Ἀρχιεπίσκοπος, ὑπὸ τὴν κυρίως διπλῆν ἔννοιαν τοῦ Προέδρου αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας καὶ τοῦ εὐθὺς μετὰ τοὺς Μητροπολίτας, διατηρεῖται καλύτερον ἐν Ρωσίᾳ.

Τούτου εἶχε συνείδησιν ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ὡς φαίνεται ἀπὸ τὴν σειρὰν τῶν ἐγγράφων τῆς Ἱ. Συνόδου, ἣν ἐδημοσίευσεν ὁ Σεβ. πρῶην Λήμνου κ. Βασίλειος («Θεολογία» 1952). Ἐν αὐτοῖς (1903 - 1911) ἐπικρίνουσα ἡ Σύνοδος τὴν κατάργησιν τοῦ τίτλου τοῦ Ἀρχ)που λέγει πολλὰ τὰ ὁρθά.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α'.

Κατάλογος Ἀρχιεπισκόπων Κων)πόλεως.

- Μητροφάνης Α' (306 - 314) πρεσβύτερος;
'Αλέξανδρος (314 - 337) πρεσβύτερος τῆς ἐκκλησίας Κ) Πόλεως
Παῦλος Α' (337 - 39, 341 - 2, 346 - 51) πρεσβύτερος
Εὐσέβιος (339 - 342) ἐπίσκοπος Νικομηδείας
Μακεδόنيος Α' (342 - 46, 351 - 360) διάκονος τῆς ἐκκλησίας Κ) Πόλεως
Εὐδόξιος (360 - 370) ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας
Εὐάγριος (370) πρεσβύτερος
Δημόφιλος (370 - 380) ἐπίσκοπος Βερροίας τῆς ἐν Θράκῃ
Γρηγόριος Α' Ναζιανζηνὸς (379 - 381) ἐπίσκοπος Σασιμῶν
(Μάξιμος ὁ Κυνικός) (380) πρεσβύτερος
Νεκτάριος (381 - 397) λαϊκὸς
'Ιωάννης Α' ὁ Χρυσόστομος (398 - 404) πρεσβύτερος ἐν Ἀντιοχείᾳ
'Αρσάκιος (404 - 405) πρεσβύτερος τῆς ἐκκλησίας Κ) Πόλεως
'Αττικός (406 - 425) » » »
Σισίνιος Α' (426 - 427) »
Νεστόριος (428 - 431) » » Ἀντιοχείας
Μαξιμιανὸς (431 - 434) »
Πρόκλος (434 - 446) ἐπίσκοπος Κυζίκου
Φλαβιανὸς (446 - 449) πρεσβύτερος τῆς ἐκκλησίας Κ) Πόλεως
'Ανατόλιος (449 - 458) διάκονος
Γεννάδιος Α' (458 - 471) πρεσβύτερος τῆς ἐκκλησίας Κ) Πόλεως
'Ακάκιος (471 - 489) » » »
Φραβίτας (489) »
Εὐφῆμιος (489 - 495) »
Μακεδόنيος Β' (495 - 511) » » »
Τιμόθεος Α' (511 - 518) » » »
'Ιωάννης Β' (518 - 520) » » »
'Επιφάνιος (520 - 535) » » »
'Ανθιμος Α' (535 - 536) ἐπίσκοπος Τραπεζοῦντος
Μηνᾶς (536 - 552) πρεσβύτερος ἐν Κ) Πόλει
Εὐτύχιος (552 - 565, 577 - 582) ἀρχιμανδρίτης τῆς ἐν Ἀμασειᾷ μονῆς
'Ιωάννης Γ' Σχολαστικός (562 - 577) πρεσβύτερος ἐν Κ) Πόλει

- Ἰωάννης Δ' ὁ Νηστευτῆς (585 - 595) πρεσβύτερος τῆς Ἀγ. Σοφίας
Κυριακὸς (595 - 606) πρεσβύτερος τῆς ἐκκλησίας Κ) Πόλεως
Θωμᾶς Α' (607 - 610) »
Σέργιος Α' (610 - 638) διάκονος
Πύρρος (638 - 641, 654) πρεσβύτερος
Παῦλος Β' (641 - 653) »
Πέτρος (654 - 666) »
Θωμᾶς Β' (667 - 669) διάκονος
Ἰωάννης Ε' (669 - 675) πρεσβύτερος
Κωνσταντῖνος Α' (675 - 677) »
Θεόδωρος Α' (677-79, 686-87) »
Γεώργιος Α' (679 - 686) »
Παῦλος Γ' (687 - 693) λαϊκὸς
Καλλίνικος Α' (693 - 705) πρεσβύτερος
Κῦρος (706 - 711) μοναχὸς
Ἰωάννης ΣΤ' (712 - 714) διάκονος
Γερμανὸς Α' (715 - 730) ἐπίσκοπος Κυζίκου
Ἀναστάσιος (730 - 753) σύγκελλος
Κωνσταντῖνος Β' (754 - 766) ἐπίσκοπος Συλαίου τῆς Παμφυλίας
Νικήτας Α' (766 - 780) πρεσβύτερος
Παῦλος Δ' (780 - 784) ἀναγνώστης
Ταράσιος (784 - 806) λαϊκὸς
Νικηφόρος Α' (806 - 815) λαϊκὸς
Θεόδοτος Α' Κασσιτερᾶς (815 - 821) μοναχὸς
Ἀντώνιος Α' Κασσιμάτης (821 - 836) ἐπίσκοπος Συλαίου
Ἰωάννης Ζ' Γραμματικὸς (836-842) ἡγούμενος τῆς μονῆς Σεργίου καὶ Βάχχου
Μεθόδιος Α' (842 - 846) ἐπίσκοπος Κυζίκου
Ἰγνάτιος Α' (846 - 858, 867 - 877) ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Ἀρχιστρατήγου
τοῦ Ἀνατέλλοντος
Φώτιος (868 - 867, 877 - 886) λαϊκὸς
Στέφανος Α' (886 - 893) διάκονος
Ἀντώνιος Β' Καυλέας (893 - 901) πρεσβύτερος
Νικόλαος Α' Μυστικὸς (901 - 7, 912 - 925) μοναχὸς
Εὐθύμιος Α' (907 - 912) μοναχὸς
Στέφανος Β' (925 - 928) μητροπολίτης Ἀμασείας
Τρύφων (928 - 931) μοναχὸς
Θεοφύλακτος (931 - 956) σύγκελλος
Πολύευκτος (956 - 970) μοναχὸς
Βασίλειος Α' Σκαμανδρητὸς (970 - 974) μοναχὸς
Ἀντώνιος Γ' Στουδίτης (974 - 980) μοναχὸς
Νικόλαος Β' Χρυσοβέργης (984 - 996) πρεσβύτερος ;

- Σισίνιος Β' (996 - 998) λαϊκός
Σέργιος Β' (999 - 1019) μοναχός
Εὐστάθιος (1020 - 1025) πρωτοπρεσβύτερος
Ἀλέξιος Στουδίτης (1025 - 1043) ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου
Μιχαὴλ Α' Κηρουλάριος (1043 - 1059) μοναχός
Κωνσταντῖνος Γ' Λεικούδης (1059 - 1063) »
Ἰωάννης Η' Ξιφιλίνος (1063 - 1075) »
Κοσμᾶς Α' ὁ Ἱεροσολυμίτης (1075 - 1081) »
Εὐστράτιος Γαρίδας (1081 - 1084) »
Νικόλαος Γ' Κυρδιναίτης (1084 - 1111) »
Ἰωάννης Θ' Ἱερομνήμων (1111 - 1134) πρεσβύτερος
Λέων Στυππῆς (1134 - 1143) »
Μιχαὴλ Β' Κουρκοῦας (1143 - 1146) ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Ἀρχαγγέλου
Μιχαὴλ
Κοσμᾶς Β' ὁ Ἀττικὸς (1146 - 1147) διάκονος
Νικόλαος Δ' Μουζάλων (1147 - 1151) ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου
Θεόδωτος Β' (1151 - 1153) ἡγούμενος τῆς τοῦ Σωτήρος ἡμῶν Ἀναστάσεως
μονῆς.
Νεόφυτος Α' (1153) μοναχός
Κωνσταντῖνος Δ' Χλιαρηνὸς (1154 - 1156) διάκονος
Λουκᾶς Χρυσοβέργης (1156 - 1159) πρεσβύτερος ;
Μιχαὴλ Γ' (1170 - 1177) πρεσβύτερος
Χαρίτων Εὐγενειώτης (1177 - 1178) ἡγούμενος τῆς μονῆς τῶν Μαγγάνων
Θεόδωσιος Α' Βορραδιώτης (1178 - 1183) μοναχός
Βασίλειος Β' Καματηρὸς (1183 - 1186) διάκονος
Νικήτας Β' Μουντάνης (1187 - 1189) »
Λεόντιος Θεοτοκίτης (1189 - 1190) ἡγούμενος τῆς μονῆς τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων
Δοσίθεος (1190 - 1191) μοναχός
Γεώργιος Β' Ξιφιλίνος (1191 - 1198) μέγας σκευοφύλαξ
Ἰωάννης Ι' Καματηρὸς (1198 - 1206) διάκονος
Μιχαὴλ Δ' Αὐτωρειανὸς (1207 - 1213) πρεσβύτερος
Θεόδωρος Β' Εἰρηνικὸς (1213 - 1215) χαρτοφύλαξ
Μάξιμος Β' (1215) ἡγούμενος τῆς μονῆς τῶν Ἀκοιμήτων
Μανουὴλ Α' Χαριτόπουλος (1215 - 1222) διάκονος
Γερμανὸς Β' (1222 - 1240) διάκονος
Μεθόδιος Β' (1240) ἡγούμενος τῆς ἐν Νικαίᾳ μονῆς Ἱακίνθου
Μανουὴλ Β' (1240 - 1255) πρεσβύτερος
Ἀρσένιος Αὐτωρειανὸς (1255 - 1260, 1261 - 1267) μοναχός
Νικηφόρος Β' (1260 - 1261) μητροπολίτης Ἐφέσου
Γερμανὸς Γ' (1267) ἐπίσκοπος Ἀδριανουπόλεως
Ἰωσήφ Α' (1267 - 1275, 1282 - 1283) ἡγούμενος

- Ἰωάννης ΙΑ΄ Βέκκος (1275 - 1282) χαρτοφύλαξ τοῦ Πατριαρχείου
Γρηγόριος Β΄ (1283 - 1289) διάκονος
Ἀθανάσιος Α΄ (1289 - 1293, 1304 - 1310) μοναχός
Ἰωάννης ΙΒ΄ (1294 - 1304) ἡγούμενος τῆς Παμμακαρίστου
Νήφων Α΄ (1311 - 1315) μητροπολίτης Κυζίκου
Ἰωάννης ΙΓ΄ Γλυκὸς (1316 - 1320) λαϊκός
Γεράσιμος Α΄ (1320 - 1321) ἡγούμενος τῆς μονῆς τῶν Σωσάνδρων
Ἡσαΐας (1323 - 1334) μοναχός
Ἰωάννης ΙΔ΄ Καλέκας (1334 - 1347) πρεσβύτερος
Ἰσίδωρος Α΄ (1347 - 1349) μητροπολίτης Μονεμβασίας
Κάλλιστος Α΄ (1350 - 1354, 1355 - 1363) ἱερομόναχος
Φιλότηος (1354 - 1355, 1364 - 1376) μητροπολίτης Ἡρακλείας
Μακάριος (1376 - 1379, 1390 - 1391) μητροπολίτης Σεβαστείας
Νεῖλος (1379 - 1388) πρεσβύτερος;
Ἀντώνιος Δ΄ (1389 - 1390, 1391 - 1397) ἱερομόναχος
Κάλλιστος Β΄ Ξανθόπουλος (1397) μοναχός
Ματθαῖος Α΄ (1397 - 1410) μητροπολίτης Κυζίκου
Εὐθύμιος Β΄ (1410 - 1416) πρεσβύτερος;
Ἰωσήφ Β΄ (1416 - 1439) μητροπολίτης Ἐφέσου
Μητροφάνης Β΄ (1440 - 1443) μητροπολίτης Κυζίκου
Γρηγόριος Γ΄ Μάμμης (1443 - 1450) πρωτοσύγκελλος
Ἀθανάσιος Β΄ (1450 - 1453) ἡγούμενος τῆς μονῆς τῆς Περιβλέπτου

Σ η μ ε ί ω σ ι ς. Ἐπὶ 133 Ἀρχιεπισκόπων καὶ Πατριαρχῶν Κων)πό-
λεως 21 μόνον μετετέθησαν ἐξ ἄλλων ἐπαρχιῶν εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον, 7
ἐχειροτονήθησαν ἀθρόον ἀπὸ λαϊκῶν καὶ οἱ λοιποὶ ἦσαν προηγουμένως πρεσβύ-
τεροι, κατὰ τὸ πλεῖστον, οἰκονόμοι, διάκονοι καὶ χαρτοφύλακες τῆς ἐκκλησίας
Κων)πόλεως.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'.

Μετάφρασις τοῦ ἄρθρου Erzbischof τοῦ Lexicon für Theologie und Kirche

Ἀρχιεπίσκοπος ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπὸ τοῦ Δ' αἰ. ὀνομάζεται ὁ κάτοχος τῆς πλέον διακεκριμένης ἐπισκοπικῆς ἑδρας (πρὸ πάντων τῆς Ρώμης, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας), ὡς προϊστάμενος τῆς κατὰ τὸ πλεῖστον περισσοτέρας ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας περιλαμβανούσης εὐρυτέρας ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας, (βλ. Ἐπισκοπή). Μετ' ὀλίγον ὀνομάσθησαν ἐπίσης Ἐξαρχοὶ καὶ ἀργότερον Πατριάρχαι. Ἀπὸ τοῦ ΣΤ' καὶ γενικῶς ἀπὸ τοῦ Η' αἰ. καὶ εἰς τὴν Δυτ. Ἐκκλησίαν συνώνυμος μὲ τὸν Μητροπολίτην ἢ ἀπλῶς τιμητικὸς τίτλος. Εἰς τὸ νέον διοικητικὸν δίκαιον τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἡ ἀρχαία σημασία τοῦ τίτλου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἀνέζησεν. Ἀρχιεπίσκοπος ἐνταῦθα εἶναι ἀνώτερος Ἐπίσκοπος, ἐκτὸς Πατριαρχείου, ὁ ὁποῖος οὐσιαστικῶς κατέχει τὴν θέσιν Πατριάρχου (I. Opers. κανόνες 324 καὶ 326 - 334).

Εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν ὀνομάζονται σήμερον Ἀρχιεπίσκοποι : 1) Οἱ Μητροπολίται. 2) Οἱ προεστῶτες μιᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς, οἱ ὁποῖοι δὲν προϊστάνται ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας καὶ ὡς ἐκ τούτου οὐδένα βοήθην Ἐπίσκοπον ἔχουν. Οὗτοι ὀφείλουσι νὰ συνδέωνται μεθ' ἑνὸς γειτονικοῦ Μητροπολίτου, εἰς τὸν ὁποῖον οὗτοι διὰ τοῦτο δύνανται νὰ ἀναφέρονται εἰς περίπτωσιν ἐφέσεως καὶ εἰς τὴν ἐπαρχιακὴν σύνοδον τοῦ ὁποῖου συμμετέχουν (κανόνες 285, 1594, παρ. 3). 3) Οἱ τιτουλάριοι Ἀρχιεπίσκοποι, οἱ ὁποῖοι εἶναι κεχειροτονημένοι μὲ τὸν τίτλον μιᾶς πάλαι ποτὲ διαλαμψᾶσης Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν ρωμαϊκὴν κουρίαν ἢ εἰς τὴν παπικὴν διπλωματίαν (νούντσιοι, ἐντερονούντσιοι, δελεγάτοι) ἢ ὡς Ἐπίσκοποι τοῦ στρατοῦ (π.χ. εἰς τὴν Ἰταλίαν, Ἰσπανίαν, Μ. Βρετανίαν, Περσὺ) (βλ. Titularbischof). 4) Μεμονωμένοι Ἐπίσκοποι πρωτευουσῶν (Residenzialbischofe), εἰς τοὺς ὁποῖους μόνον τιμητικῶς καὶ καθαρῶς προσωπικῶς ἀπενεμήθη ὁ τίτλος ἄνευ ἀνυψώσεως τῆς ἐπισκοπικῆς τῶν ἑδρας εἰς μεταγενεστέρους χρόνους εἰς Ἀρχιεπισκοπὴν καὶ ἄνευ τῆς ταυτοχρόνου ὀνομασίας εἰς ἑδραν μιᾶς πάλαι ποτὲ διαλαμψᾶσης Ἀρχιεπισκοπῆς. (Τίτλος: E. Ἐπίσκοπος). Τὸ πᾶλλον καὶ ὁ φορητὸς σταυρὸς ἀποτελοῦν τιμητικὰ διακριτικὰ μόνον τῶν Μητροπολιτῶν καὶ ὄχι τῶν λοιπῶν Ἀρχιεπισκόπων.

Βιβλιογρ. : Dictionnaire de droit canonique I, 927 - 934.
Feine, Kirchliche Rechtsgeschichte I, 1955, 92 ἔξ. 104, 207 ἔξ. N. Hilling : Archiv für Katholisches Kirchenrecht 125 (1951) 131 ἔξ.

E. Rösser

LThK² 3 (1959) 1066 - 1067

Μετάφρασις Ἰ. Χ. Κωνσταντινίδου

Ἄρχιεπισκοπαί

α') Φιλίππων καὶ Νεαπόλεως, ὡς ἔδρα ἀποστολική καὶ ἄλλοτε Μητρόπολις ἀπὸ τοῦ η' αἰῶνος.

β') Βερροίας, ὡς ἔδρα ἀποστολική.

γ') Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης, ὡς ἀποστολική ἔδρα, ἀρχαιότερα Μητρόπολις τῆς Ἠπείρου καὶ δευτέρα εἰς σπουδαιότητα πόλις τῆς Ἠπείρου.

δ') Κερκύρας καὶ Παξῶν, ὡς ἡ ἀρχαιότερα αὐτοκέφαλος Ἀρχιεπισκοπή τῶν Ἰονίων Νήσων, μεγαλυτέρα τῶν πόλεων.

ε') Ἀρχιεπισκοπή Μεσολογγίου καὶ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, ὡς περιλαμβάνουσα τὴν Ἱερὰν πόλιν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος καὶ μεγάλην περιοχὴν.

στ') Ἀρχιεπισκοπή Μονεμβασίας καὶ Σπάρτης, ὡς ἡ πάλαι ἔνδοξος Μητρόπολις τοῦ Δεσποτάτου τῆς Πελοποννήσου.

Σημείωσις: Οἱ Ἀρχιεπίσκοποι θὰ ἦτο ὀρθὸν νὰ εἶναι πρωτόθρονοι τῶν Μητροπολιτικῶν Ἐκκλησιαστικῶν Ἐφετείων, ἄρα ἀντιπρόεδροι αὐτῶν.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ'.

Προτεινόμεναι Μητροπόλεις τῆς Ἑλλάδος

α) Μητρόπολις Ἀθηνῶν καὶ Ἀρχ)κὴ Ἀθηνῶν τιτλοφορουμένη.

Μητροπολίτου Ἀθηνῶν (Ἀρχιεπισκόπου Πάσης Ἑλλάδος μετὰ τῶν Ἐπισκοπῶν Ἀττικῆς, Μεγαρίδος, Φωκίδος, Φθιώτιδος, Εὐβοίας.

β) Μητρόπολις Θεσσαλονίκης μετὰ τῶν Ἐπισκοπῶν Μακεδονίας, ὡς ἀποστολικὴ Ἐκκλησία καὶ συμπρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος καὶ ταυτοχρόνως ἀρχαία Ἀρχ)πὴ τοῦ Ἰλλυρικοῦ.

γ) Μητρόπολις Κορινθίας μετὰ τῶν Ἐπισκοπῶν τῆς Ἀνατολ. Πελοποννήσου, ὡς ἡ ἀρχαιότερα Μητρόπολις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀποστολικὴ ἔδρα.

δ) Μητρόπολις Πατρῶν μετὰ τῶν Ἐπισκοπῶν Δυτ. Πελοποννήσου, ὡς ἡ δευτέρα ἀρχαιότερα Μητρόπολις Δυτ. Πελοποννήσου καὶ ἀποστολικὴ ἔδρα καὶ ἡ μεγαλύτερα πόλις τῆς Πελοποννήσου.

ε) Μητρόπολις Λαρίσης, ὡς ἡ ἀρχαιότερα Μητρόπολις τῆς Θεσσαλίας μετὰ τῶν Ἐπισκοπῶν Θεσσαλίας.

στ) Μητρόπολις Ἰωαννίνων μετὰ τῶν Ἐπισκοπῶν τῆς Ἠπείρου, ὡς πρωτεύουσα τῆς Ἠπείρου.

ζ) Μητρόπολις Κομοτινῆς, ὡς πρωτεύουσα τῆς Θράκης μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ Ἐπισκοπῶν.

η) Μητρόπολις Μυτιλήνης μετὰ τῶν Ἐπισκοπῶν Ἀνατ. Αἰγαίου.

θ) Μητρόπολις Πειραιῶς μετὰ τῶν Νήσων.

Βραδύτερον θὰ προστεθοῦν :

α) Μητρόπολις Κρήτης μετὰ τῶν (κακῶς μετονομασθεισῶν εἰς Μητροπόλεις) Ἐπισκοπῶν τῆς νήσου.

β) Μητρόπολις Ρόδου.

Σημείωσις :

Ἐκ τούτων ἡ μὲν Κρήτης δεόν νὰ τεθῆ, ἂν ποτὲ ὀρθῶς καὶ κανονικῶς σχηματισθῆ «σειρὰ προκαθηδρίας», ὡς Δ' τῇ τάξει ἐφ' ὅσον ὡς μητρόπολις ὑπῆρχεν ἀρχαιότερα τῶν Πατρῶν, ἡ δὲ Ρόδου εὐθὺς ἀμέσως διὰ τὸν αὐτὸν λόγον.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ'.

Ἄμετάθετον — Μεταθετόν

«Καὶ ἐκεῖνος μὲν διὰ τῆς Θράκης εἰς Ἰλλυρικὴν πόλιν ἀπήχθη. Οὗτοι δὲ πρῶτον μὲν ἀντ' αὐτοῦ χειροτονοῦσιν Εὐλάλιον. Τούτου δὲ ὀλίγον ἐπιβίωσαντος χρόνον, Εὐσέβιον μεταθεῖναι τὸν Παλαιστῖνον ἠθέλησαν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτὸς ἔφυγε τὴν μετάθεσιν καὶ βασιλεὺς διεκώλυσεν, Εὐφρόνιον προεβάλλοντο. Καὶ τούτου δὲ τελευτήσαντος (ἐν αὐτὸν γὰρ καὶ μῆνας ὀλίγους μετὰ τὴν χειροτονίαν ἐβίου), Φλακίτῳ τῆς Ἐκκλησίας ἐκείνης τὴν προεδρίαν παρέδωσαν».

Θεοδωρήτου I, 22, 4 - 10

Κωνσταντινουπόλεως: Ἀλέξανδρος, εἶτα Εὐσέβιος ὁ ἐκ Νικομηδείας ἐκ μεταθέσεως, αἰρετικός, μετὰ τοῦτον Παῦλος ὀρθόδοξός τε καὶ μάρτυς, μετὰ τοῦτον Μακεδόνης αἰρεσιάρχης πνευματομάχος· τοῦτον παρωσάμενος Εὐδόξιος ὁ δυσσεβῆς κατέσχε τὴν Ἐκκλησίαν· μετὰ τοῦτον Δημόφιλος ὁ Βερρόης τῆς Θράκης ἑαυτὸν ἐκεῖ μετέθηκεν· εἶτα Γρηγόριος ὁ Ναζιανζοῦ γενόμενος ὕστερον, μετὰ τοῦτον Νεκτάριος, Ἰωάννης, Ἀρσάκιος, Ἀττικός, Σισίνιος.

Θεοδωρήτου V, 40, 8

«Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν χρόνον ὁ τὴν Ναζιανζὸν τὰ τελευταῖα ποιμάνας ἐν Κωνσταντινουπόλει διέτριβε, ταῖς Ἀρειανικαῖς ἀντιταττόμενος βλασφημίαις· καὶ τὸν τε θεῖον λαὸν ταῖς εὐαγγελικαῖς ἄρδην διδασκαλίαις τοὺς τε τῆς ποιμνῆς ἔξω πλανωμένους ἀγρεύων καὶ τῆς ὀλεθροῦ πύας ἐλευθερῶν, οὕτω τὴν ποιμνὴν ἐκείνην ἐξ ὀλίγης μεγάλην ἀπέφηνε.

Τοῦτον ἰδὼν ὁ θεῖος Μελέτιος καὶ τῶν τὸν κανόνα γεγραφότων τὸν σκοπὸν ἐπιστάμενος (τὰς γὰρ τῆς φιλαρχίας ἀφορμὰς περικόπτοντες ἐκώλυσαν τὴν μετάθεσιν), ἐβεβαίωσε τῷ θειοτάτῳ Γρηγορίῳ τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως προεδρίαν. Ὀλίγου δὲ διεληθόντος χρόνου, ὁ μὲν θεῖος Μελέτιος εἰς τὴν ἄλυσον μετέστη ζωὴν, ὑπὸ πάντων τῶν λόγου μετεिल्χότων ταῖς ἐπιταφαῖς ταινιωθεῖς εὐφημαῖς.

Τιμόθεος δὲ ὁ τῆς Ἀλεξανδρέων ἐπίσκοπος, δὲ Πέτρου διεδέξατο τὸν τῆς Ἀθανασίου προεδρίας κληρονόμου γενόμενον, ἀντὶ τοῦ θαυμασίου Γρηγορίου Μάξιμόν τινα χειροτόνηκε κυνικόν, εὐθὺς αὐτοῦ τὰς κυνικὰς ἀποκείρας τρίχας· καὶ τῆς Ἀπολιναρίου δὲ τερθρείας ἀνάπλεως οὗτος ἦν.

Ἄλλ' οὐκ ἤνεγκαν τοῦ γεγενημένου τὴν ἀτοπίαν οἱ τηρικαῦτα συνειλεγμέ-

νοι. Ἦσαν δὲ ἄνδρες ἀξιάγαστοι καὶ ζήλου θεοῦ καὶ σοφίας ἀνάπλειοι· Ἐλλάδιος μὲν ὁ τῆς τοῦ μεγάλου Βασιλείου προεδρίας διάδοχος, Γρηγόριος δὲ καὶ Πέτρος οἱ τοὺς αὐτοὺς Βασιλεῖω πατέρας αὐχῆσαντες· Ἀμφιλόχιος δὲ Λυκαίων ἠγεῖτο καὶ Πισιδῶν Ὀπτιμος καὶ Κιλικίων Διόδωρος.

Παρῆν δὲ καὶ Πελάγιος ὁ Λαοδικεῖας καὶ Εὐλόγιος ὁ Ἐδέσσης καὶ Ἀκάκιος καὶ Ἰσίδωρος ὁ ἡμέτερος καὶ Κύριλλος ὁ τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ Γελάσιος ὁ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, λόγῳ καὶ βίῳ κοσμούμενος, καὶ ἕτεροι πλείστοι τῆς ἀρετῆς ἀθληταί.

Τότε δὴ οὖν οὗτοι πάντες τῶν Αἰγυπτίων σφᾶς αὐτοὺς ἀποκρίναντες, σὺν τῷ μεγάλῳ Γρηγορίῳ τὰς πανηγύρεις ἐπετέλουν τὰς θείας.

Θεοδωρήτου V, 8, 1—6

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πηγαί: Μέγας Ἀθανάσιος, ἐν ΒΕΠ, τόμος ΛΑ'. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία, ἔκδ. Bidez 1961. Gebhard, Zahn-Harnack, Patrum Apost. Opera, Editio sexta minor, 1920. Ἀποστολικοὶ Πατέρες, εἰς τὴν ΒΕΠ, μέχρι τόμον Δ'. G. Parthey, Hieroclis Synedemus et notitiae graecae episcopatum accedunt Nili Doxapatri Notitia patriarchatum et locorum nomina immutata, Berolini 1866. A. Burckhard, Hieroclis Synedemus (ἔκδ. Teubner) καὶ Honigmann, Corpus Bruxellensis καὶ τοῦ Gelzer, Georgii Cyprii descriptio orbis romani, 1890. Τοῦ αὐτοῦ, Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae Episcopatum, ein Beitrag zur byzant. Kirchen und Verwaltungsgeschichte. Abh der bayer. Akademie der Wissenschaften, Hist. Cl. XXI, Band III, München 1900. Ὁδηγὸς τῶν Κειμένων: Γεορ. Ἰ. Κονιδάρεη: λ. Τσικιὰ εἰς ΜΕΕ, ΚΒ', σ. 756-757. Ἐγκύκλιος τῆς Ἱ. Συνόδου ὑπὸ Γιαννοπούλου (ἔνθα καὶ οἱ νόμοι 1833 καὶ 1852 Σ' καὶ ΣΑ', ὡς καὶ τὰ διατάγματα).

Βοηθήματα: Χρυσ. Παπαδοπούλου, Ὁ τίτλος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου (ἱστορικὸν σημεῖωμα), Θεολογία, 1935, σ. 289 - 295. Πᾶν ὅτι ἐν αὐτῷ χρησιμον περιελήφθη εἰς τὸ παρόν. Ἀμ. Ἀλιβιζάτου, Ἱεροὶ Κανόνες, ἔκδ. 2α, 1949. Χρυσ. Παπαδοπούλου Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων, Ἀλεξάνδρεια 1910. Τοῦ αὐτοῦ, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, Ἀλεξάνδρεια 1951. Γ. Κονιδάρεη, Αἱ Μητροπόλεις καὶ Ἀρχιεπισκοπαὶ τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου καὶ ἡ τάξις αὐτῶν (ἐν Texte und Forschungen ὑπὸ N. Bees, no 13), Α', τεῦχος Α', Ἀθῆναι 1934. R. Sohm, Kirchenrecht, t. I, Leipzig 1892. E. Gerland, Corpus notitiarum episcopatum ecclesiae orientalis graecae, I, Band, die Genesis der Notitia Episcopatum, I. Heft Einleitung 1931 (σειρὰ Le patriarcat Byzantin. Recherches de diplomatique d'histoire et de géographie ecclési. publiées par l'Institut d'études byzantines des Augustins de l'Assomption (Kadikoyi - Istanbul) Série II καὶ vol. Ier, Les listes conciliaires par E. Gerland καὶ V. Laurent, I. Synode de Gabadius (394) et II. Concil d'Éphèse 431, 1936. Χιλιοστὴ πεντακοσιοστὴ ἐπέτειος τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων (451 - 1951), πανηγυρικὸς τόμος, τεῦχος Α'. Ἐν Ἱεροσολύμοις 1952. Βασ. Στεφανίδου, Ἐκκλ. Ἱστορία, ἔκδ. 2α, 1959. Γεορ. Ἰ. Κονιδάρεη, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, ἔκδ. 2α, 1957. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, Α', Ἀθῆναι 1954 - 1960. Διὰ τὴν μετὰ τὸν Ἡ' αἰῶνα Ἱστορίαν ἴδε Γ. Κονιδάρεη, Ἐπιτομὸς Ἐκκλ. Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1938 (ἀνάτυπον ἀπὸ τὸν Γ' τόμον τῆς ΧΘΕ). Ἡμερολόγιον Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1963. Ν. Τωμαδάκη, Οἱ τίτλοι Ἐπίσκοπος, Ἀρχιεπίσκοπος καὶ Πρόεδρος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης, ἐν περιοδ. Ἀπ. Τίτος, 1963. Π. Πουλίτσα, Ἐκκλησία καὶ Πολιτεία, 1946. Βασιλείου, Ἀτέση Μητρο. πρώην Λήμνου, Ὁ τίτλος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἐν τῇ Ἀδοκροφάφῃ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἑλλάδος. (Θεολογία, 1952).

ΓΕΡ. Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ